

Wędrowną Akademią Kultury

Program Bardzo Młoda Kultura w Województwie Warmińsko-Mazurskim

RAPORT Z ANALIZY DANYCH ZASTANYCH

Marta Skowrońska
Bogumiła Mateja-Jaworska
Filip Schmidt

Poznań-Olsztyn, grudzień 2016

SPIS TREŚCI

STRESZCZENIE NAJWAŻNIEJSZYCH USTALEŃ.....	3
WPROWADZENIE.....	9
WARMIA I MAZURY NA TLE KRAJU: PERYFERYJNOŚĆ, TURYSTYKA I BRZEMIE HISTORII.....	10
SEKTOR KULTURY NA WARMII I MAZURACH	13
ZASADNICZE NAPIĘCIA W MYŚLENIU O KULTURZE	13
KULTURA W STATYSTYCE	14
DOMY, OŚRODKI, CENTRA KULTURY ORAZ KLUBY I ŚWIETLICE	15
MUZEA I ICH DZIAŁALNOŚĆ OŚWIATOWA.....	22
BIBLIOTEKI.....	25
SEKTOR EDUKACJI NA WARMII I MAZURACH.....	28
PIĘĆ WYMIARÓW SŁABOŚCI EDUKACYJNYCH WOJEWÓDZTWA	28
ZRÓŻNICOWANIA WEWNĄTRZ WOJEWÓDZTWA: WYNIKI EGZAMINÓW ORAZ EDUKACYJNA WARTOŚĆ DODANA.....	30
O CZYM MÓWIĄ WYNIKI EGZAMINÓW? RELACJA MIĘDZY EDUKACJĄ A KULTURĄ	56
OGÓLNE BARIERY DLA EDUKACJI KULTUROWEJ. CZEGO I JAK UCZY SZKOŁA? FUNDAMENTALNE RÓŻNICE DOTYCZĄCE FILOZOFII DZIAŁANIA SZKÓŁ.....	57
NAJWAŻNIEJSZE WNIOSKI W KONTEKŚCIE REALIZACJI PROGRAMU BARDZO MŁODA KULTURA	64
PROPOZYCJE DLA DAJSZYCH ANALIZ PROWADZONYCH NA POTRZEBY POSZCZEGÓLNYCH PROJEKTÓW	65
ANEKS. STANDARYZOWANE WYNIKI EGZAMINU GIMNAZJALNEGO W CZĘŚCI HUMANISTYCZNEJ ORAZ WSKAŹNIK EWD DLA WWM W LATACH 2014-2016 W PODZIALE NA POWIATY.	68

Streszczenie najważniejszych ustaleń

1. Peryferyjność i jej konsekwencje.

Województwo warmińsko-mazurskie (dalej określane skrótowo jako WWM) to region, którego peryferyjność geograficzna koresponduje z peryferyjnością w innych wymiarach:

- ekonomiczno-zawodowym (niskie wynagrodzenia, niski współczynnik aktywności zawodowej, wysoki odsetek zagrożonych ubóstwem, lokalne ogniska bezrobocia długotrwałego);
- demograficzno-osadniczym (niski stopień urbanizacji, niedostatek silnych ośrodków miejskich, niska gęstość zaludnienia i związane z tym spore odległości przy niskiej jakości transportu publicznego; ujemne saldo migracyjne);
- społecznym (niski kapitał społeczny, trudna i nieraz nieprzepracowana pamięć i inne problemy regionów poprzemiesiedleńczych; słabo rozwinięte sieci współpracy między lokalnymi instytucjami kultury oraz nimi a innymi organizatorami życia kulturalnego).

Stanowi to duże wyzwanie dla podejmowanych w nim przedsięwzięć edukacyjnych, animacyjnych, kulturalnych. Muszą one mierzyć się z konkurencją ze strony działań skierowanych do turystów, ucieczką młodych zdolnych ludzi do większych ośrodków leżących poza Warmią i Mazurami oraz traktowaniem działań przypisywanych sektorowi kultury jako wtórnych względem problemów uważanych za bardziej palących, takich jak ubóstwo znacznej części mieszkańców, bezrobocie czy niedostatki infrastrukturalne. Zgodnie z wynikami analizy statystyki publicznej, wszystkie te wymiary okazują się jednak powiązane z edukacją i kulturą, tak że zmiana jednego z nich bez zmiany pozostałych jest trudna do wyobrażenia. Podkreśla to istotność programów takich, jak BMK, stawiających na działania rozgrywające się na styku różnych sektorów i dziedzin życia.

2. Zasadnicze napięcia w myśleniu o kulturze.

W dotychczasowych opracowaniach na temat kultury na Warmii i Mazurach powracają wielokrotnie wskazania na zasadnicze napięcia definiujące przedsięwzięcia rozgrywające się w obszarze kultury rozumianej jako sektor instytucji i działań. Są to napięcia między:

- kulturą rozumianą jako narzędzie rozwoju turystycznego i promocji regionu, a więc albo coś pokazywanego na zewnątrz jako egzotyczne, albo dużymi wydarzeniami, festiwalami czy koncertami a kulturą rozumianą jako sposób życia, środek komunikacji lub zasób potrzebny do lokalnego rozwoju;
- kulturą rozumianą jako sztuka i twórczość uznaną za szczególnie wartościowa, profesjonalna a kulturą rozumianą jako sposób życia ludzi i wszelkie ich wytwory, wokół których koncentrują się ich działania, doświadczenia, rozmowy;
- kulturą rozumianą jako coś pasywnego, co się udostępnia, przedstawia, odgrywa przed publicznością, zachowuje i czym zaspokaja się potrzeby ludzi (potrzeby „obcowania z kulturą”) oraz zagospodarowuje im czas a kulturą rozumianą jako umiejętności ludzi lub jako potencjał drzemący w społeczności i relacjach między ludźmi oraz to, co na tej podstawie ludzie wytworzą we wspólnym działaniu;
- inwestowaniem w infrastrukturę kultury a ograniczoną wysokością środków służących do późniejszego finansowania korzystania z niej przez szerokie kategorie osób i na zasadach niekomercyjnych;

Tego typu napięcia nie wydają się być specyfiką Warmii i Mazur, lecz określać zjawiska i dyskusje ogólnopolskie. Tym, co wyróżnia Warmię i Mazury jest jednak, po pierwsze, ponadprzeciętnie silne wychylenie w kierunku pierwszego z biegunów opisanych wyżej napięć, a z drugiej strony – intensywna praca nad zmianą takiego stanu rzeczy, której wyrazem było powstanie diagnozy kultury Warmii i Mazur, przyjęcie jej jako oficjalnego dokumentu województwa oraz przemiany w dokumentach określających strategię działania województwa. Jak sugerują analizy pochodzące z ostatnich lat oraz nowe, wykonane na potrzeby tego opracowania (zob. punkt 3 poniżej), przełożenie tych zmian na praktykę codziennego funkcjonowania sektora kultury wydaje się jednak ograniczone.

3. Dominacja działań masowych i turystyczno-rekreacyjnych, ograniczony zakres kameralnych działań artystycznych oraz przedsięwzięć edukacyjnych, warsztatowych i interdyscyplinarnych.

Zasobem Warmii i Mazur jest sieć bibliotek oraz domów/centrów/ośrodków kultury i świetlic, obecnych w niemal każdej gminie. Jest to zasób tym istotniejszy, że w województwie niewiele jest instytucji kultury innego typu. Jeśli jednak przyrzeć się, jakiego typu przedsięwzięcia odbywały się w domach kultury w 2015 roku, WWM okazuje się województwem o specyficznym profilu:

- na 1000 mieszkańców przypadało ponad dwukrotnie więcej uczestników festiwali i przeglądów oraz ponad połowę więcej uczestników koncertów, imprez turystyczno-rekreacyjnych i konferencji niż w skali Polski;
- jednocześnie znacznie mniej niż w skali Polski było uczestników dwóch typów działań: (1) polegających na prezentacji sztuki lub innych treści (wystaw, prelekcji, spotkań, wykładów oraz pokazów teatralnych) oraz (2) interaktywnych, warsztatowych i interdyscyplinarnych.

W kontekście programu Bardzo Młoda Kultura (Wędrowną Akademią Kultury) taki wynik wskazuje na duże znaczenie, jakie może on mieć dla upowszechniania edukacji kulturowej opartej na szerokim i interdyscyplinarnym rozumieniu kultury, opartych na systematycznej pracy w mniejszych grupach, kierowaniu działaniami do „lokalsów” i dwustronnej komunikacji między uczestnikami i twórcami projektu.

4. Dominacja pracowni i kół zorientowanych na klasyczną edukację artystyczną i informatyczną, ograniczony zakres pracowni i kół dla seniorów oraz nietypowych.

Przy domach i centrach kultury oraz świetlicach na Warmii i Mazurach funkcjonowało w 2015 roku 881 kół i klubów oraz 393 pracowni, a większość z nich to koła i pracownie plastyczne, muzyczne, taneczne i informatyczne. Także w przeliczeniu na 1000 mieszkańców i w porównaniu do winnych województw wyjątkowo dużo jest przy domach i centrach kultury w WWM kół informatycznych, a ponadprzeciętnie dużo także tych zajmujących się klasycznie rozumianą edukacją artystyczną, natomiast rzadziej niż w skali kraju spotkamy w nich koła seniora i UTW, a przede wszystkim – koła gospodyń wiejskich oraz koła i kluby nietypowe, trudne do zaklasyfikowania do typowych szufladek. Trzeba jednak pamiętać, że tego typu inicjatywy nie występują wyłącznie przy domach kultury. Przykładowo w WWM funkcjonuje ponad 20 UTW, co biorąc pod uwagę ludność województwa można uznać za wysoką liczbę. Z kolei jeśli chodzi o pracownie – ich liczba przypadająca na mieszkańca jest większa niż w przeciętnym polskim województwie niemal w każdym z typów takich pracowni, choć w liczbach absolutnych niewiele jest tych zorientowanych na fotografię, film, media czy multimedialną naukę języków.

5. Ograniczenia działalności edukacyjnej muzeów: obecność tylko w połowie powiatów oraz koncentracja na działaniach konkursowych i filmowych.

W 2015 roku na Warmii i Mazurach działało według GUS 33 muzeów łącznie z oddziałami, jednak były one skupione tylko w głównych ośrodkach miejskich i kilku innych gminach, co znacząco ogranicza możliwości współpracy z nimi ze strony placówek oświatowych. Z jednej strony – samych lekcji muzealnych odbywa się na Warmii i Mazurach 4-5 dziennie, a warsztatów – 2-3 dziennie, z drugiej strony – w przeliczeniu na 1000 mieszkańców i w porównaniu do innych województw obserwujemy silną dominację dwóch typów działań edukacyjnych: seansów filmowych i konkursów. Również w przypadku muzeów w WWM daje się zaobserwować przewagę edukacji opartej na jednostronnym przekazie raczej niż interakcji i wymianie.

6. Kadry bibliotek jako potencjał dla BMK: silnie zakorzenieni i zainteresowani animacją i edukacją.

Na poziomie statystyki publicznej biblioteki WWM nie odróżniają się bardzo mocno od średniej wartości dla krajów. Przynajmniej jedna biblioteka znajduje się w niemal każdej gminie, a liczba osób przypadających na jedną bibliotekę jest niższa niż średnia dla Polski. Biblioteki WWM są natomiast nieco słabiej zasobne w książki i odwiedzane przez nieco mniejszy odsetek osób niż w większości województw.

Kompleksowe badania, którymi kilka lat temu objęto wszystkie biblioteki w województwie wskazywały na długi staż pracujących w nich osób i silne związanie z miejscem, zwłaszcza jeśli chodzi o kadrę kierowniczą (72% mająca co najmniej 20 lat stażu w bibliotekarstwie, 62% pracujących w danej bibliotece co najmniej 20 lat), co może stanowić cenny zasób (silne zakorzenienie w lokalnym środowisku), zwłaszcza jeśli towarzyszy mu gotowość do unowocześniania sposobu funkcjonowania biblioteki. O gotowości do takich działań wydaje się świadczyć to, że bibliotekarze są grupą nieustannie się doszkalcącą, a wśród tematów, z których najchętniej doszkaliliby się kierownicy i które były w dość małym stopniu obecne w dotychczasowych szkoleniach, znalazło się między innymi animowanie działań kulturalno-edukacyjnych w regionie oraz praca z dziećmi i młodzieżą.

Ważnym zasobem dla upowszechniania informacji o programie jest wydaje się Województwa Biblioteka Publiczna (WBP) w Olsztynie oraz stosunkowo wąska grupa ponadprzeciętnie aktywnych bibliotekarzy, pełniących rolę pomostów między środowiskami i miejscowościami.

7. Specyfika sektora pozarządowego WWM: liczne, ale ubogie organizacje, silnie związane z samorządem

W regionie istnieje bardzo wiele organizacji pozarządowych, ponadprzeciętnie dużo w skali kraju, przy czym warmińsko-mazurskie NGO wyróżniają się:

- tym, że jest wśród nich najwięcej w Polsce organizacji o skromnym budżecie, korzystających z wolontariuszy i niezatrudniających ani jednego pracownika. Dominującym modelem ich egzystencji jest sporadyczne zlecenie odpłatnej pracy osobom związanym z organizacją oraz praca wolontaryjna;
- silnym związaniem z samorządem: jednym z najwyższych w Polsce odsetków organizacji otrzymujących dotacje od samorządu, biorących udział w konsultacjach organizowanych przez lokalny samorząd oraz najwyższą w kraju oceną współpracy z samorządem.

Z perspektywy BMK ważnym typem organizacji wydają się jednak te pełniące funkcję lokalnych metaorganizacji – parasoli dla różnych inicjatyw, mających wieloletnie doświadczenie, takich jak ełckie Adelfi i Stopa a także inne organizacje pełniące funkcję Ośrodków Działaj Lokalnie czy pilotujące lokalne programy regrantingowe. Biorąc pod uwagę wielkość województwa i czas potrzebny na dotarcie z Olsztyna do różnych jego zakątków oraz atut w postaci znajomości lokalnego środowiska takie organizacje mogłyby pełnić rolę lokalnego węzła czy przynajmniej ambasadora programu.

8. Liczne wymiary słabości edukacyjnych WWM.

Na tle kraju WWM jest od wielu lat regionem borykającym się z licznymi problemami dotyczącymi edukacji dzieci i młodzieży, takimi jak: (1) najniższy w Polsce odsetek dzieci objętych edukacją przedszkolną; (2) wyjątkowo duży odsetek dzieci dowożonych do szkół; (3) bardzo niewielki rozmiar sektora edukacji wyższej; (4) odsetek osób z wykształceniem wyższym niższy od średniej dla kraju; (5) wyniki egzaminów plasujące się poniżej średniej ogólnopolskiej.

Dodatkowe analizy przeprowadzone na potrzeby tego opracowania dodają do tej listy: (6) niski wskaźnik Edukacyjnej Wartości Dodanej: niewielka liczba szkół, które wpływają na podniesienie poziomu umiejętności uczniów ponad to, czego można by się spodziewać w przeciętnej polskiej szkole (tj. dominacja szkół, które osiągają ze swoimi uczniami niższe wyniki na egzaminie gimnazjalnym/maturalnym niż przeciętnie osiągają w Polsce uczniowie z danym wynikiem egzaminu szóstoklasisty/gimnazjalnego); (7) duże zróżnicowanie średnich wyników egzaminacyjnych między szkołami, miejscowościami o różnej wielkości oraz powiatami, co gorsza najczęściej pogłębiane raczej niż niwelowane przez działalność placówek oświatowych.

9. Ogromne różnice w wynikach egzaminacyjnych oraz umiejętności szkół do pracy z uczniami.

Różnice, o który mowa w poprzednim punkcie, nie wyrażają się tylko w różnicach średnich wyników szkół leżących w miejscowościach o różnej wielkości oraz różnych powiatach, ale też w wewnętrznym zróżnicowaniu poszczególnych miejscowości i powiatów. Najsilniejsze tego typu zróżnicowanie dotyczy dwóch największych ośrodków miejskich: Olsztyna i Elbląga, w których znajdują się z jednej strony szkoły należące do najslabszych, z drugiej zaś te należące do najsilniejszych w całym województwie.

Patrząc z perspektywy nierówności edukacyjnych w zakresie języka polskiego wszystkie powiaty WWM można natomiast podzielić na te, w których wyniki gimnazjów są silnie zróżnicowane (Elbląg, Olsztyn, piski, nidzicki, gołdapski, ełcki, a w nieco mniejszym stopniu kętrzyński, elbląski i braniewski) oraz takie, w których większość szkół osiąga zbliżone wyniki (działdowski, olecki, bartoszycki ostródzki, węgorzewski, giżycki, nowomiejski olsztyński, a w nieco mniejszym stopniu lidzbarski, mrągowski, iławski).

Podobnie jest w przypadku historii i WOS. Jeśli ułożyć powiaty w kolejności według średniego wyniku, który uzyskały szkoły położone na ich terenie, najlepiej wypadają miasto Olsztyn oraz powiat węgorzewski, a najslabiej – ponownie powiaty elbląski i gołdapski. Jednak jeśli spojrzeć na wyniki z perspektywy nierówności edukacyjnych, wówczas największe kontrasty obserwujemy ponownie w Elblągu, Olsztynie i powiatach piskim, nidzickim, olsztyńskim, elbląskim i iławskim, podczas gdy większość szkół w powiatach lidzbarskim, węgorzewskim, giżyckim, działdowskim, braniewskim, nowomiejskim i oleckim uzyskała w ramach poszczególnych powiatów zbliżone wyniki.

W przypadku matematyki i przedmiotów matematyczno-przyrodniczych omawiane wyżej zjawiska występują z jeszcze większym nasileniem.

10. Kumulowanie się edukacyjnych zasobów i słabości

Istnieją różnego rodzaju sprzężenia między poszczególnymi zasobami edukacyjnymi, które sprawiają, że jeśli chodzi o gimnazja oraz licea w WWM:

- (1) Istnieje silna korelacja między wynikami szkół w różnych dziedzinach: bardzo rzadko wynik egzaminacyjny szkoły w jednym z przedmiotów silnie odbiega od jej wyników z innych przedmiotów, a rzadko zdarza się, aby w skali całego powiatu szkoły osiągały wysokie wyniki w jednym przedmiocie i niskie w innym;
- (2) Istnieje silna korelacja między wynikiem szkoły a wskaźnikiem Edukacyjnej Wartości Dodanej (niemal wszystkie szkoły z uczniami o większym potencjale na wejściu są też tymi, które lepiej rozwijają zdolności swoich uczniów lub przynajmniej ich nie hamują, podczas gdy niemal wszystkie szkoły z uczniami o niskim potencjale na wejściu są też tymi, które jeszcze obniżają potencjał swoich uczniów lub w najlepszym razie nie podnoszą go w większym stopniu niż przeciętna polska szkoła pracująca z uczniami mniej uzdolnionymi).

W rezultacie, jeśli chodzi o przedmioty humanistyczne, pięć najczęściej występujących typów gimnazjów w WWM rozkłada się następująco:

- ok. ¼ gimnazjum w WWM to takie, które osiągają niski wynik egzaminacyjny, ale dodatkowo „ciągną uczniów w dół” – ich wynik jest niższy niż średni wynik gimnazjów w Polsce, do których uczęszczają uczniowie o podobnym poziomie zdolności;
- ok. ¼ gimnazjów w WWM to szkoły, które osiągają niski wynik egzaminacyjny i ani nie wspierają w tym względzie uczniów, ani nie ciągną ich w dół – ich wynik jest podobny do średniego wyniku polskich gimnazjów, do których uczęszczają uczniowie o podobnym poziomie zdolności;
- ok. ¼ gimnazjów w WWM to szkoły, które osiągają wynik egzaminacyjny podobny do średniego wyniku w kraju i ani nie wspierają w tym względzie uczniów, ani nie ciągną ich w dół – ich wynik jest podobny do średniego wyniku polskich gimnazjów, do których uczęszczają uczniowie o podobnym poziomie zdolności;
- 8% szkół to szkoły sukcesu: osiągają wysoki wynik egzaminacyjny i to wyższy niż średni wynik gimnazjów w Polsce, do których uczęszczają uczniowie o podobnym poziomie zdolności;
- 7% szkół to szkoły zwiększające przeciętny lub nawet niski potencjał wejściowy swoich uczniów: osiągają wynik egzaminacyjny podobny do średniego wyniku w kraju i to wyższy niż średni wynik gimnazjów w Polsce, do których uczęszczają uczniowie o podobnym poziomie zdolności.

Poszczególne typy gimnazjów nie są równo rozłożone między powiatami. Powiaty o najwyższych średnich wynikach, na czele z miastami Olsztyn i Elbląg, są jednocześnie niezwykle rozwarstwione. Na drugim biegunie lokują się powiaty takie, jak giżycki, lidzbarski i mrągowski, których szkoły różnią się między sobą najmniej wśród wszystkich powiatów.

- (3) Kumulowanie się zasobów i nierówności polega też na znaczących korelacjach w trójkącie między aktywnością sektora kultury, poziomem wyników egzaminacyjnych oraz różnymi wskaźnikami dotyczącymi sytuacji materialnej mieszkańców danej gminy i powiatu.

Przykładowo, średni wynik powiatu w zakresie egzaminu gimnazjalnego w części humanistycznej jest bardzo silnie skorelowany z:

- ogólnymi cechami miejsca i twardymi zasobami (wielkość siedziby powiatu, stan dróg, wyposażenie w instalacje sanitarne, wiek użytkowanych samochodów);
- edukacją na wcześniejszych etapach i nakładami na edukację;

- aktywnością kulturalną rozumianą jako działania instytucji kultury i kontakt z instytucjami kultury (liczbą czytelników przypadającą na 1000 mieszkańców oraz liczbą niektórych typów imprez i uczestników organizowanych przez domy i centra kultury).

11. Współistnienie odmiennych filozofii nauczania

Podstawowe wyzwania stojące przed rozwijaniem edukacji kulturowej są w dużej mierze podobne do wyzwań stojących przed edukacją wszelkiego rodzaju, a bariery i ograniczenia – są w dużej mierze barierami i ograniczeniami trapiącymi instytucję szkoły jako taką.

Wykonana jesienią 2016 analiza danych zastanych polegająca na lekturze stron internetowych wybranych ełckich szkół (zob. osobne opracowanie) oraz danych z badań wykonanych przy okazji tworzenia programu oświatowego dla Ełku pokazują, po pierwsze, znaczące różnice między szkołami i edukatorami jeśli chodzi o uprawiane przez nich modele nauczania i wyznawaną filozofię nauczania. Najogólniej mówiąc, w szkołach podstawowych w Ełku można stwierdzić istnienie w nich dwóch konkurencyjnych filozofii pracy: hierarchiczno-rywalizacyjnej oraz aktywizująco-zespołowej, przy czym w codzienności szkół wydaje się dominować ta pierwsza. W kontekście sposobu rozumienia edukacji kulturowej w programie BMK ta różnica wydaje się absolutnie kluczowa i sugeruje, że wspierane w programie projekty powinny przyjmować za cel upowszechnianie w szkole przykładów działań opartych na drugiej ze wskazanych typów filozofii nauczania. Tym, czego wydaje się brakować w edukacji instytucjonalnej jest wytwarzanie w uczniach stałej dyspozycji do generowania różnych rozwiązań tego samego problemu, dyskusji nad odmiennymi punktami widzenia i ich twórczego ścierania.

Analiza poświęcona edukacji w Ełku pokazuje też daleko idące różnice w perspektywach na edukację prezentowanych przez różnych aktorów: młodzież, dyrektorów, nauczycieli, urzędników, rodziców i szereg innych podmiotów. Część podmiotów, jeśli za ich reprezentację uznać uczestników badania przeprowadzonego na potrzeby ełckiego programu POST, myśląc o zadaniach szkoły kładła nacisk na rozwój kompetencji społecznych, inni – na kreatywność i zdolność do uczenia się przez całe życie, inni natomiast – na przygotowanie do pełnienia ról społecznych lub wychowanie uczniów na *patriotów* albo *ludzi kulturalnych*. Umiejętności wymieniane przez uczestników tamtego badania wyżej umiejętności wydają się składać na do najmniej dwa odmienne modele nauczania młodego człowieka, definiowane przez takie napięcia, jak: współpraca w zespole vs samodzielność i asertywność; przestrzeganie norm i realizacja ról vs kreatywność i krytycyzm oraz ciekawość świata. Wskazują one ponownie na istnienie w szkołach i ich otoczeniu dwóch podstawowych, bardzo odmiennych wyobrażeń na temat edukacji i jej celu. W kontekście programu BMK wydaje się, że warto poświęcić tego rodzaju napięciom fragment warsztatów w 2017 roku, w nawiązaniu do przyjętej do tego czasu polityki oświatowej, tak by autorzy projektów realizowanych w programie mogli świadomie wybrać preferowany przez siebie model edukacji i jej celów oraz umieli go realizować.

Klimat panujący w środowisku rodzinnym oraz szkolnym i jego otwartość na zainteresowania samych dzieci i młodzieży oraz możliwość eksperymentowania, dyskusowania, tworzenia nieszablonowych rozwiązań – to kluczowe kwestie dla rozwoju edukacji kulturowej. Wyzwaniem stojącym przed projektami realizowanymi w programie BMK jest zatem to, aby z jednej strony „wyciągać” działania ze szkół, tak by przełamywać obowiązujące w nich rutyny i inspirować do nowych działań, z drugiej zaś – instalować załączki edukacji kulturowej w instytucjach – szkołach, domach kultury, bibliotekach – tak by trwały one po zakończeniu projektu i programu, tworząc korzystniejsze niż wcześniej środowisko twórczego działania dzieci.

Wprowadzenie

Niniejsze opracowanie powstało w ramach diagnozy perspektyw dla rozwijania edukacji kulturowej na Warmii i Mazurach, realizowanej na potrzeby projektu Wędrowną Akademię Kultury – warmińsko-mazurskiej edycji ogólnopolskiego programu Bardzo Młoda Kultura (w dalszej części raportu określanego skrótem BMK). Województwo Warmińsko-Mazurskie (w dalszej części raportu określane skrótem WWM) należy do województw, w przypadku których prowadzono już liczne badania i analizy dotyczące kultury – zarówno rozumianej wąziej (jako sektor kultury lub jako sfera sztuki) jak i szerzej (jako sposoby myślenia i zachowywania się ludzi) – a także dotyczące animacji kulturowej, którą Centrum Edukacji i Inicjatyw Kulturalnych w Olsztynie zajmuje się od wielu lat. Z kolei już w 2009 roku, podczas seminarium „Dylematy i wyzwania edukacji kulturalnej”, które odbyło się w Centrum Edukacji i Inicjatyw Kulturalnych w Olsztynie, wśród rekomendacji znalazły się takie, które mocno korespondują z założeniami programu BMK. Proponowano wówczas m. in.:

1. Organizowanie programów szkoleniowych wspomagających edukatorów i animatorów.
2. Stworzenie regionalnego systemu promocji liderów i inicjatyw lokalnych oraz wymiany doświadczeń.
3. Prowadzenie systematycznej diagnozy kultury w regionie oraz ewaluacji podjętych działań.
4. Wydzielenie funduszy w budżetach samorządów lokalnych z przeznaczeniem na edukację kulturalną¹.

Dlatego na potrzeby diagnozy prowadzonej w programie „Wędrowną Akademię Kultury” (BMK) duży nacisk położono na integrację i syntezę tego, co wiadomo z przeszłych badań i analiz oraz wykorzystanie tak przetworzonych danych na potrzeby realizacji programu. Jednocześnie – analiza danych zastanych objęła też nowe elementy, dotychczas niewykorzystywane, takie jak niektóre statystyki GUS czy wskaźnik Edukacyjnej Wartości Dodanej. W opracowaniu odwołujemy się też do ustaleń poczynionych podczas analizy danych zastanych dotyczących edukacji i kultury w Ełku².

¹ Konwersatorium „Dylematy i wyzwania edukacji kulturalnej”, Olsztyn, listopad 2009, notatka CEIK.

² Osobny raport z diagnozy perspektyw dla edukacji kulturowej w Ełku można znaleźć tutaj:

http://jakakultura.warmia.mazury.pl/fileadmin/user_upload/jakakultura/bmk/Raport_z_badań_terenowych_diagnoza_perspektyw_dla_edukacji_kulturowej_w_Ełku.pdf

Warmia i Mazury na tle kraju: peryferyjność, turystyka i brzemień historii

Osobom zajmującym się Warmią i Mazurami informacje zawarte w tej części opracowania są dobrze znane, ale trudno ich tu w telegraficznym skrócie nie powtórzyć, ponieważ rzutują one również na program BMK i to, jak można go realizować w tym właśnie regionie. Jak ujął to Edwin Bendyk, zajmując się tym Warmią i Mazurami zawsze trzeba bowiem zacząć

(...) od analiz strukturalnych pokazujących stan infrastruktury, stopień akumulacji różnych kapitałów, geografii społeczną. (...) region charakteryzuje się sytuacją endemicznego niedorozwoju we wszystkich praktycznie aspektach, od słabej dostępności komunikacyjnej po negatywne tendencje demograficzne. Historia podpowiada, że wszelkie impulsy modernizacyjne miały tu charakter importu z centrum: od projektu Zakonu Krzyżackiego po politykę spójności Unii Europejskiej – rozwój regionu zależał od inwestycji płynących z zewnątrz. Co ważniejsze, inwestycji publicznych, które i tak najczęściej nie zwiększały lokalnego potencjału na tyle, żeby zapewnić regionowi samowystarczalność³.

WMM to region, którego peryferyjność geograficzna koresponduje z peryferyjnością w innych wymiarach. Na podstawie opracowania Anety Sobotki⁴ i danych zawartych w opracowaniach GUS⁵ należy pokrótce wskazać w szczególności na następujące wymiary deprywacji dotyczącej WMM.

Po pierwsze, wymiar ekonomiczno-zawodowy. WMM to:

- jedno z najbiedniejszych województw biorąc pod uwagę PKB na mieszkańca (w latach 2010-2014 – nieco ponad 70% średniego poziomu krajowego⁶);
- województwo o najniższym przeciętnym wynagrodzeniu⁷;
- województwo, w którym pracuje 291 osób na 1000 mieszkańców, a więc cechujące się najniższym w kraju współczynnikiem aktywności zawodowej, wynoszącym w 2014 roku 51% przy średniej dla Polski wynoszącej 56% i wskaźnikiem zatrudnienia na poziomie 46% wobec średniej dla Polski na poziomie 51%;
- województwo o utrzymującym się od lat dziewięćdziesiątych do 2012 roku bezrobociu przekraczającym 20%, spadającym w ostatnich latach, tak że w 2014 roku wyniosło 19%, a w 2015 – 16%; w 2000 i 2005 roku połowa bezrobotnych pozostawała bez pracy dłużej niż rok, a w 2011 – 33%; w 2014 stopa bezrobocia trwałego (tj. dłuższego niż rok) wyniosła 11% przy średniej krajowej 6,6% i była najwyższa w Polsce;

³ Edwin Bendyk, *Adaptacja, konserwacja czy kolonizacja? Wyzwanie podwójnej peryferyjności*, w: Barbara Fatyga, Magdalena Dutkiewicz, Ryszard Michalski, Paweł Tomanek, *Kultura pod pochmurnym niebem. Dynamiczna diagnoza stanu kultury województwa warmińsko-mazurskiego: raport i rekomendacje praktyczne*, CEIK, Olsztyn 2014, s. 157.

⁴ Aneta Sobotka, *Edukacja i kultura w województwie warmińsko-mazurskim – analiza porównawcza*, Warszawa 2014,

http://www.ceik.eu/fileadmin/user_upload/publikacje/publikacje_-_ozk/Aneta_Sobotka_EDUKACJA_I_KULTURA_W_WOJEWODZTWIE_WARMIŃSKO-MAZURSKIM.pdf

⁵ Bank Danych Lokalnych GUS (<https://bdl.stat.gov.pl>); *Rocznik Statystyczny Województw 2015*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2016.

⁶ Produkt krajowy brutto i wartość dodana brutto według województw i podregionów w latach 2010-2014, Notatka informacyjna GUS z 8.11.2016, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rachunki-narodowe/rachunki-regionalne/produkt-krajowy-brutto-i-wartosc-dodana-brutto-wedlug-wojewodztw-i-podregionow-w-latach-2010-2014,3,3.html>

⁷ Zob. BDL GUS (<https://bdl.stat.gov.pl>), przy czym dane nie dotyczą podmiotów gospodarczych zatrudniających do 9 osób. W 2015 roku przeciętne wynagrodzenie dla WMM wyniosło 3495 złotych brutto wobec 4151 złotych dla całej Polski.

- województwo o ponadprzeciętnej liczbie osób:
 - z niezaspokojonymi potrzebami życiowymi⁸,
 - żyjących w gospodarstwach domowych zagrożonych ubóstwem relatywnym (w 2013 r. – 25%, w 2014 – 26%, co stanowiło najwyższy wynik wśród wszystkich województw⁹), a nieraz skrajnym (w 2014r. - 15%, co również stanowiło najwyższy wynik wśród wszystkich województw¹⁰, uzyskujących pomoc zewnętrzną (23%¹¹), nieposiadających oszczędności, ale też tak podstawowych wygód, jak ciepła woda (w 2013 – 31%)¹².

Po drugie, wymiar demograficzno-osadniczy. WWM to województwo:

- należące do grupy słabo zurbanizowanych (w 2013 r. 10 miejsce wśród 16 województw¹³), w którym spośród 116 gmin tylko 16 to gminy miejskie, a 33 – miejsko-wiejskie, a przede wszystkim – posiadające bardzo niewielką liczbę silnych ośrodków miejskich;
- region słabo zaludniony (59-60 os. na km²), z od lat ujemnym saldem migracyjnym (co roku wynoszącym między -1,5 a -2,5 na 1000 mieszkańców), będącym przejawem drenowania zasobów ludzkich WWM przez silniejsze ośrodki w innych województwach i krajach;
- jedyne w Polsce województwo, w którym w migracjach wewnątrzwojewódzkich liczba migrujących ze wsi do miast była w 2014 r. nieco wyższa niż migrujących z miast na wieś – co wynika z bardzo niewielkiej liczby silnych ośrodków, wokół których zachodziłaby suburbanizacja oraz z wyludniania się części wiejskich gmin województwa.

Trzeci podstawowy wymiar definiujący specyfikę WWM i jego trudną sytuację dotyczy kapitału społecznego i bolesnej historii regionu, która wywarła wielki wpływ na jego dzisiejszy wygląd oraz relacje międzyludzkie. Bardzo duża część województwa to tereny znajdujące się przed II wojną światową w granicach Rzeszy Niemieckiej, zamieszkiwane dawniej przez Warmiaków i Mazurów, Niemców i Polaków. Katastrofa wojenna całkowicie przeorała nie tylko gospodarkę i infrastrukturę, ale przede wszystkim tkankę społeczną regionu: miażdżąca większość ludności wyjechała lub zginęła, podczas gdy inni – osiedlili się na tych terenach, a często zostali tam przesiedleni. Dlatego też charakteryzując WWM wskazuje się często na problemy typowe dla regionów poprzesiedleńczych – poczucie tymczasowości, brak zaufania między ludźmi, lęki i traumy rzutujące na sposób odnoszenia się do świata, skupienie na ochronie własnej egzystencji. Charakter tego typu społeczności obarczano w przeszłych analizach winą za słabo rozwinięte sieci współpracy między lokalnymi instytucjami kultury oraz nimi a innymi organizatorami życia kulturalnego¹⁴.

⁸ *Diagnoza społeczna 2015: Warunki i jakość życia Polaków*, red. J. Czapiński i T. Panek, Warszawa, listopad 2015,

http://diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2015.pdf

⁹ BDL GUS (<https://bdl.stat.gov.pl>).

¹⁰ Ibidem, por. *Ubóstwo ekonomiczne w Polsce w 2014 r. (na podstawie badań budżetów domowych)*. Opracowanie sygnałne GUS z 9.06.2015,

http://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5487/14/2/1/ubostwo_2014.pdf

¹¹ *Diagnoza społeczna...*, op. cit.

¹² Aneta Sobotka, *Edukacja...*, op. cit., s. 6

¹³ Prognoza demograficzna na lata 2014-2050 dla WWM, opracowanie GUS, <http://olsztyn.stat.gov.pl/opracowania-biezace/opracowania-sygnaalne/ludnosc/prognoza-demograficzna-na-lata-2014-2050-dla-wojewodztwa-warminsko-mazurskiego,3,1.html>, s. 6

¹⁴ Barbara Fatyga et al., *Kultura pod pochmurnym...*, s. 143-4.

Ciekawym zjawiskiem jest to, że jednocześnie w regionie istnieje bardzo wiele organizacji pozarządowych. W grudniu 2014 na 10 tys. mieszkańców Warmii i Mazur przypadły 33 organizacje pozarządowe, czyli jedna na 303 mieszkańców, co sytuowało WWM na trzecim miejscu wśród wszystkich województw, nieco powyżej średniej ogólnopolskiej¹⁵. Do istotnych cech sektora NGO w WWM należą, zgodnie z danymi z badania Stowarzyszenia Klon/Jawor z 2014 i 2015 roku:

- najniższy w Polsce odsetek organizacji o budżecie rocznym przekraczającym 100 tys. złotych (17%)¹⁶;
- najwyższy w Polsce odsetek organizacji korzystających z pracy wolontariuszy (73%)¹⁷;
- wyjątkowo niski, najniższy w Polsce odsetek tych, które zatrudniają przynajmniej jednego stałego pracownika pracującego przynajmniej raz w tygodniu. Takich organizacji jest na Warmii i Mazurach 18% wobec średniej ogólnopolskiej wynoszącej 35%, a w województwie mazowieckim sięgającej aż 48%¹⁸, przy odsetku organizacji działających wyłącznie społecznie (43%) bliskim średniej dla Polski. Jak trafnie podsumowują autorzy badania: „Oznacza to, że w województwie warmińsko-mazurskim dominującym modelem prowadzenia działalności nie jest ani oparcie jej na pracy społecznej, ani bazowanie na pracy zatrudnionych na stałe, regularnych pracownikach – przeważa raczej sporadyczne zlecanie odpłatnej pracy współpracownikom organizacji”¹⁹, a jednocześnie – uzupełnianie braku stałych pracowników wolontariuszami.

Jednocześnie NGO z WWM wyróżniają się:

- najwyższym obok Wielkopolski odsetkiem organizacji otrzymujących dotacje od samorządu (55%)²⁰;
- wyjątkowo wysokim odsetkiem organizacji biorących udział w konsultacjach organizowanych przez lokalny samorząd (56%, o 14 punktów procentowych więcej niż wynosi wynik drugiego województwa w tym zestawieniu²¹);
- najwyższą w kraju oceną współpracy z samorządem²².

Podsumowując można powiedzieć, że organizacje pozarządowe w WMM są liczne, ale ponadprzeciętnie często – ubogie w pieniądze i pracowników i uzależnione od dotacji samorządowych, z którym intensywnie współpracują.

Pod wpływem koncepcji kapitału społecznego początkowo powstawanie wszelkich takich organizacji witano z radością, z czasem jednak dostrzeżono, że nie zawsze sprzyjają one rozwojowi i nieraz opierają się raczej na kapitale o charakterze zamykającym niż łączącym/pomostowym. Także badania prowadzone na potrzeby

¹⁵ Piotr Adamiak, Beata Charycka, Marta Gumkowska, *Kondycja sektora organizacji pozarządowych w Polsce 2015. Raport z badań*, Warszawa 2016 Klon/Jawor, http://www.nck.pl/media/attachments/318004/Raport_Klon_Kondycja_2015.pdf, s. 29.

¹⁶ Ibidem, s. 174.

¹⁷ Ibidem, s. 174.

¹⁸ Ibidem, s. 165.

¹⁹ Ibidem, s. 166.

²⁰ Ibidem, s. 170.

²¹ Ibidem, s. 169.

²² Ibidem, s. 168

projektu „Animacja/edukacja” prowadzonego w 2014 roku przez Małopolski Instytut Kultury, powstanie w małej miejscowości stowarzyszeń może prowadzić do wzrostu antagonizmów raczej niż budowaniu sieci współpracy²³.

Z perspektywy BMK ważnym typem organizacji wydają się jednak te pełniące funkcję lokalnych metaorganizacji – parasoli dla różnych inicjatyw, mających wieloletnie doświadczenie, takich jak ełckie Adelfi i Stopa a także inne organizacje pilotujące lokalne programy regrantingowe i/lub pełniące funkcję Ośrodków Działaj Lokalnie. Do tych ostatnich, obok ełckiej Stopy, należą także: Nidzicki Fundusz Lokalny; Gołdapski Fundusz Lokalny; Stowarzyszenie „Przystań” w Iławie; Stowarzyszenie Pomocy Dzieciom i Młodzieży w Rucianem-Nidzie; Fundacja Pokolenia w Tczewie; Lokalna Grupa Działania „Warmiński Zakątek” w Dobrym Mieście. Biorąc pod uwagę wielkość województwa i czas potrzebny na dotarcie z Olsztyna do różnych jego zakątków oraz atut w postaci znajomości lokalnego środowiska, takie organizacje mogłyby pełnić rolę lokalnych węzłów czy przynajmniej ambasadatorów programu.

Sektor kultury na Warmii i Mazurach

Zasadnicze napięcia w myśleniu o kulturze

W dotychczasowych opracowaniach na temat kultury na Warmii i Mazurach powracają wielokrotnie wskazania na zasadnicze napięcia między kulturą rozumianą jako sposób życia, środek komunikacji lub zasób służący lokalnemu rozwojowi a myśleniem o niej w kategorii turystyki, eventu oraz infrastruktury²⁴. Tego typu napięcia odzwierciedlają się w dokumentach strategicznych dla Warmii i Mazur²⁵. Zgodnie z ustaleniami poczynionymi przez Magdalenę Dudkiewicz, w dokumentach wojewódzkich kultura najczęściej traktowana jest jako:

- narzędzie rozwoju turystycznego, promocji regionu lub rozwoju gospodarczego, a bardzo rzadko narzędzie rozwoju społecznego i wzmocnienia lokalnej społeczności. Inaczej mówiąc, sposób myślenia o kulturze jest w ograniczonym stopniu związany z mieszkańcami województwa, ich potrzebami i zasobami: częstszym, a niekiedy jedynym punktem odniesienia są turyści lub też bliżej nieskonkretyzowany anonimowy odbiorca i konsument produktu kulturowego;
- coś pasywnego, co się udostępnia, finansuje, zachowuje i czym zaspokajają się potrzeby ludzi oraz poprawia sposób ich funkcjonowania, zaś bardzo rzadko – jako ich umiejętność lub jako potencjał drzemący w społeczności i relacjach między ludźmi.

Jednocześnie, jak konstatuje Dudkiewicz, w ostatnich latach następuje pewna zmiana:

- w dokumencie określającym Regionalny Program Operacyjny na lata 2014-2020 mamy wyraźne przesunięcie akcentów na korzyść kultury kosztem turystyki w porównaniu do RPO na lata 2007-2013;

²³ Marek Krajewski i Filip Schmidt, *Animacja/edukacja. Możliwości i ograniczenia edukacji i animacji kulturowej w Polsce. Raport z III etapu badań: terenowe studia przypadków*, Poznań 2014.

²⁴ Zob. np. Fatyga et al., *Kultura pod pochmurnym...*, op. cit.

²⁵ Magdalena Dudkiewicz, *Turystyka i brak koordynacji. Dokumenty o znaczeniu strategicznym dla Warmii i Mazur – analiza porównawcza zapisów dotyczących kultury w dokumentach szczebla centralnego i w strategiach lokalnych*, Warszawa 2014, http://www.ceik.eu/fileadmin/user_upload/publikacje/publikacje_-_ozk/Magdalena_Dudkiewicz_DOKUMENTY_O_ZNACZENIU_STRATEGICZNYM_DLA_WARMII_I_MAZUR_.pdf

- w najnowszej Strategii Rozwoju Województwa kultura pojawia się nie tylko częściej, ale również w nowych kontekstach: wówczas, gdy mowa o kapitale społecznym oraz usługach publicznych dla mieszkańców.

Za tą zmianą nie idzie jednak raczej zmiana dotycząca finansowania: w RPO 2014-2020 na „Kulturę i dziedzictwo” przeznaczono 3% środków, a więc najmniej z wszystkich priorytetów i mniej niż na zarządzanie RPO i informowanie o nim. Co więcej dofinansowanie mają otrzymać „wyłącznie przedsięwzięcia, których realizacja umożliwi włączenie/utrzymanie obiektów zabytkowych i instytucji kultury w wachlarzu produktów turystycznych województwa”.

Również w dokumentach powiatowych i gminnych (z wyjątkiem Olsztyna i Elbląga) rzadko rozumie się kulturę jako czynnik rozwoju, narzędzie do zwiększenia jakości życia czy kreatywności albo jako wartość autoteliczną. Kultura okazuje się najczęściej traktowana jako:

- infrastruktura (wymagająca często doinwestowania) – od skrupulatnie wymienianej liczby posiadanych mikrofonów po instalacje i dachy wymagające wymiany;
- dziedzictwo kulturowe, które niszczeje, należy je więc chronić i/lub wykorzystać turystycznie (rzadko dziedzictwo rozumiane jest natomiast jako ludzie, ich działania, zwyczaje, tradycje, z pewnym wyjątkiem „wielokulturowości”, a czasem także amatorskich ruchów artystycznych);
- coś, co ma odpowiednio wypełnić czy zagospodarować czas, najczęściej młodym ludziom (a dość często także seniorom i niepełnosprawnym), często po to, aby przeciwdziałać rozmaitym niewłaściwym zachowaniom, patologiom;
- imprezy i eventy skierowane w dużej mierze do turystów, pojawiają się w analizowanych dokumentach w postaci stałego kalendarza imprez lub „okrętu flagowego”, który usiłuje się wypromować jako symbol miejscowości i regionu.

Na obu poziomach samorządu – wojewódzkim oraz powiatowo-gminnym – kultura jest zatem najczęściej:

- traktowana przede wszystkim użytkowo, w szczególności w kontekście turystyki lub dużych „eventów” i pokrewnych form *organizacji czasu wolnego*;
- „pozbawiona duszy” – częściej ma twarz murów, zabytków, budowli niż ludzi. Jest kulturą „martwą”, zastygłą, dziedzictwem, a nie kulturą „żywą”, aktywną, twórczą, tworzoną przez ludzi i dla ludzi;
- jest domeną publicznych instytucji – urzędów i ich agend. To usługa publiczna, realizowana przy założeniu, że aktywna strona (publiczna) zapewnia treść kultury i dostęp do niej, a bierna strona (społeczna, obywatelska) kulturę konsumuje, odbiera, ale raczej jej nie tworzy.

Kultura w statystyce

W tej części raportu dokonujemy z jednej strony aktualizacji, a z drugiej – poszerzenia informacji o profilu działań sektora kultury w WWM, które były przedmiotem analiz we wcześniejszych opracowaniach²⁶. Aktualizacja polega na zastosowaniu danych dla 2015 roku, natomiast poszerzenie – na użyciu statystyk wcześniej niewykorzystywanych. Trzeba być oczywiście świadomym, że dane GUS są z pewnością nieprecyzyjne, a ich podstawowym problemem są różnice w sposobach interpretacji tych samych kategorii przez różne instytucje tego samego typu oraz różnice w precyzji zliczania zjawisk, wydarzeń i ich uczestników w

²⁶ Barbara Fatyga et al., *Kultura pod pochmurnym...*, op. cit.; Aneta Sobotka, *Edukacja...*, op. cit.; Magdalena Wojarska, *Poziom rozwoju społeczno-ekonomicznego a aktywność kulturalna w gminach województwa warmińsko-mazurskiego (spostrzeżenia z analizy danych zastanych)*, Olsztyn 2013, http://jakakultura.warmia.mazury.pl/fileadmin/user_upload/jakakultura/pdf/publikacje/publikacje_-_ozk/Magdalena_Wojarska_POZIOM_ROZWOJU_GOSPODARCZEGO_A_AKTYWNOŚĆ_KULTURALNA_NA_WARMII_I_MAZURACH.pdf

poszczególnych instytucjach²⁷. Zakładamy tu jednak, że czym wyższy poziom analizowanej jednostki terytorialnej, tym mniejszy powinien zakres błędów wynikających z tego typu uchybień, ponieważ przy wystarczająco dużej liczbie instytucji wziętych pod uwagę specyfika zliczania cechująca poszczególne z nich przestaje wpływać znacząco na średnie wyniki, a zawyżone i zaniżone sposoby liczenia stosowane przez poszczególne podmioty powinny się wzajemnie znosić²⁸.

Pod względem liczby instytucji kultury przypadających na mieszkańca województwo lokuje się pośrodku stawki²⁹. W regionie jest niewiele muzeów, jak i instytucji muzycznych i teatrów posiadających stałą scenę, co jest jednym z czynników wpływających na dosyć niskie odsetki odwiedzających tego typu instytucje. Poza Olsztynem i Elblągiem sektor kultury opiera się głównie na trzech filarach:

- (1) ponad 300 bibliotekach i ponad 100 punktach bibliotecznych;
- (2) ok. 140 domach, ośrodkach, centrach kultury, wiejskich świetlicach;
- (3) organizacjach pozarządowych.

Domy, ośrodki, centra kultury oraz kluby i świetlice

W 2003 roku domu kultury ani świetlicy nie było jeszcze w co trzeciej gminie WWM, w 2013 roku – już tylko w co piątej, przy czym część z nich to gminy wiejskie otaczające miasta, a więc korzystające z ich infrastruktury kulturalnej³⁰. W 2014 roku było na Warmii i Mazurach ok. 140 tego typu instytucji. To nieco mniej niż jedna taka instytucja przypadająca na 10 tys. mieszkańców, co jest wynikiem bliskim średniej krajowej: nieco wyższym niż w takich województwach, jak mazowieckie (0,52) czy śląskie (0,8), bogatych w duże miasta, w których dominują innego typu instytucje kultury; znacznie niższym niż w takich, jak małopolskie (1,26), pomorskie (1,3), podlaskie (1,39), podkarpackie (1,69), zachodniopomorskie (2,03) czy opolskie (2,22). Liczba takich instytucji w przeliczeniu na jedną gminę wynosi natomiast 1,22, co jest już słabym wynikiem, zwłaszcza kiedy weźmiemy pod uwagę duże odległości i słabo rozwiniętą sieć komunikacyjną województwa, niesprzyjającą podróżowaniu.

W Diagnostyce kultury WWM z 2012 roku³¹ próbowano porównać liczbę wydarzeń organizowanych przez tego typu instytucje w poszczególnych gminach. Analiza pokazała jednak przede wszystkim, jak niedoskonałe były narzędzia GUS i sposób raportowania uprawiany przez poszczególne instytucje, tak że jedną z rekomendacji było stworzenie rzetelnego i dokładnego kwestionariusza stanu kultury, który byłby odtąd stosowany w całym województwie. W wielu gminach brak było danych dla danego roku, a wahania pomiędzy poszczególnymi latami – bardzo duże, tak że trudno powiedzieć, czy wskazywały one na wzory przemian aktywności kulturalnej w czasie, czy raczej ponownie na wadliwy sposób zbierania danych. Pomijanie niektórych kategorii przedsięwzięć i ich organizatorów i odmienne sposoby zliczania uczestników przez różne instytucje dotyczą zresztą nie tylko WWM³². W późniejszych raportach zauważano z kolei, że – wedle

²⁷ Więcej informacji na temat tych ograniczeń można znaleźć np. w pracy: Wojciech Kowalik, Krzysztof Małczyk, Łukasz Maźnica, Piotr Knaś, Weronika Stępnia, Lech Dulian, *Nowa sprawozdawczość instytucji kultury*, Małopolski Instytut Kultury, Kraków 2016.

²⁸ Zakładając, że nie istnieją silne wzory w zakresie odmiennego wypełniania formularzy GUS na poziomie całych powiatów lub województw, wynikające np. z uczestniczenia w podobnych szkoleniach na temat sprawozdawczości...

²⁹ BDL GUS (<https://bdl.stat.gov.pl>), por. Aneta Sobotka, *Edukacja...*, op. cit, s. 13.

³⁰ Aneta Sobotka, *Edukacja...*, op. cit, s. 28.

³¹ Barbara Fatyga et al., *Kultura pod pochmurnym...*, op. cit., s. 76-82.

³² Por. Wojciech Kowalik et al., *Nowa sprawozdawczość...*, op. cit.

danych GUS – o ile mieszkańcy Warmii i Mazur rzadziej niż mieszkańcy większości pozostałych województw odwiedzają kino, teatr i biblioteki, to w jednej dziedzinie zajmują pierwsze miejsce w kraju: jest to frekwencja na imprezach organizowanych przez domy kultury i świetlice³³. Sugerowano, że może to wskazywać zarówno na dominację kultury festynu, jak i wynikać z wysokiego odsetka turystów odwiedzających tego typu placówki. Od kilku lat, a w szczególności od 2015 roku, dane GUS pozwalają podjąć próbę odpowiedzi na to pytanie, dostarczając dokładniejszych informacji o profilu aktywności niektórych instytucji kultury. Oto zestawienie liczby uczestników wydarzeń różnego typu organizowanych przez domy i centra kultury, przypadającej na 1000 mieszkańców danego województwa. Wielkość słupków w wierszach dotyczy każdorazowo danego województwa.

na 1000 mieszkańców	Festiwale i przeglądy	Imprezy turystyczne i sportowo-rekreacyjne	koncerty	prelekcje, spotkania, wykłady	seanse filmowe	konkursy	konferencje	pokazy teatralne	wystawy	warsztaty	interdyscyplinarne	inne
POLSKA	120	79	289	49	25	29	5	72	83	21	53	67
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	236	97	454	35	27	44	9	46	40	14	30	70
DOLNOŚLĄSKIE	160	89	361	43	39	28	16	76	152	23	48	72
KUJAWSKO-POMORSKIE	87	85	268	43	9	28	4	47	72	39	28	49
LUBELSKIE	126	85	237	50	24	36	8	93	113	20	87	32
LUBUSKIE	126	59	333	52	43	28	7	74	73	32	170	191
ŁÓDZKIE	63	35	174	49	47	21	1	63	82	24	28	54
MAŁOPOLSKIE	146	83	326	67	12	46	2	92	132	37	51	92
MAZOWIECKIE	69	37	215	47	24	20	4	74	58	13	50	37
OPOLSKIE	57	91	162	61	26	30	5	67	40	19	48	54
PODKARPACKIE	141	131	379	51	24	50	8	79	87	11	123	54
PODLASKIE	253	94	353	53	20	33	3	54	112	24	68	115
POMORSKIE	128	117	208	32	32	22	3	78	65	19	23	55
ŚLĄSKIE	126	41	323	46	15	23	3	73	62	18	32	51
ŚWIĘTOKRZYSKIE	96	103	275	39	17	28	9	63	57	12	107	61
WIELKOPOLSKIE	93	106	317	42	24	23	4	74	77	15	46	101
ZACHODNIOPOMORSKIE	130	136	313	77	38	28	5	60	72	16	22	91

Tabela 1. Liczba uczestników wydarzeń danego typu zorganizowanych w 2015 roku przez domy i centra kultury oraz świetlice w danym województwie, przypadająca na 1000 mieszkańców danego województwa. Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

³³ Aneta Sobotka, *Edukacja...*, op. cit., s. 15.

Nie jest zaskakujące, że w każdym województwie największą frekwencją cieszą się imprezy masowe, takie jak koncerty, festiwale i przeglądy oraz imprezy turystyczne i sportowo-rekreacyjne. Jednak takie spojrzenie ukrywa różnice między województwami, których domy i centra kultury oraz świetlice okazują się preferować wydarzenia odmiennych typów. Pokazuje to drugie zestawienie, w którym porównano wartość dla każdego województwa do średniej dla całej Polski.

Polska = 100	festiwale i przeglądy	imprezy turyst. i sportowo-rekreacyjne	koncerty	prelekcje, spotkania, wykłady	seanse filmowe	konkursy	konferencje	pokazy teatralne	wystawy	warsztaty	interdyscyplinarne	inne
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	197	123	157	72	108	150	159	64	49	67	57	105
DOLNOŚLĄSKIE	133	112	125	88	156	96	298	105	184	114	91	108
KUJAWSKO-POMORSKIE	72	107	93	88	35	95	70	64	88	191	54	74
LUBELSKIE	105	107	82	103	94	122	153	129	137	97	166	48
LUBUSKIE	105	74	115	106	173	97	128	103	89	155	322	285
ŁÓDZKIE	52	44	60	101	185	73	25	88	99	117	54	82
MAŁOPOLSKIE	122	105	113	138	46	159	43	128	160	178	96	138
MAZOWIECKIE	58	47	74	96	97	67	73	102	70	63	94	55
OPOLSKIE	47	114	56	126	102	105	84	92	49	95	90	80
PODKARPACKIE	118	165	131	106	94	173	153	110	105	54	233	80
PODLASKIE	212	118	122	109	80	114	64	74	136	116	129	173
POMORSKIE	107	147	72	66	128	74	64	108	78	94	43	82
ŚLĄSKIE	106	51	112	96	59	80	60	101	75	89	60	77
ŚWIĘTOKRZYSKIE	80	130	95	81	67	95	158	87	69	59	202	91
WIELKOPOLSKIE	78	133	110	86	97	80	82	103	93	72	86	151
ZACHODNIOPOMORSKIE	109	172	108	159	153	97	89	84	87	76	41	136

Tabela 2. Liczba uczestników wydarzeń danego typu zorganizowanych w 2015 roku przez domy i centra kultury oraz świetlice w danym województwie, przypadająca na 1000 mieszkańców danego województwa: stosunek wyniku dla danego województwa do wyniku dla całej Polski (Polska = 100). Kolor zielony oznacza wartość wyższą od średniej dla Polski, czerwony – niższą, a intensywność koloru jest tym większa, im większa różnica wobec wyniku ogólnopolskiego. Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

WWM okazuje się województwem, w którym na 1000 mieszkańców przypada ponad dwukrotnie więcej uczestników festiwali i przeglądów organizowanych przez domy i centra kultury oraz o ponad połowę więcej uczestników koncertów, imprez turystyczno-rekreacyjnych i konferencji niż w skali Polski. Znacznie mniej niż w skali Polski jest natomiast z jednej strony – uczestników form polegających na prezentacji sztuki lub innych treści (wystaw, prelekcji, spotkań, wykładów oraz pokazów teatralnych) oraz interaktywnych (warsztaty) i interdyscyplinarnych. Potwierdza to ustalenia wcześniejszych analiz: w działalności

lokalnych instytucji kultury na Warmii i Mazurach nadal szczególnie silnie obecne są wydarzenia masowe, skierowane do turystów i/lub nastawione na jednostronny przekaz, a także oparte na rywalizacji, szczególnie brakuje zaś takich, które polegają na wspólnej pracy, interakcji oraz przekraczaniu granic różnych obszarów kultury. W kontekście programu Bardzo Młoda Kultura (Wędrowną Akademią Kultury) taki wynik wskazuje na duże znaczenie, jakie może on mieć dla upowszechniania edukacji kulturowej opartej właśnie na szerokim i interdyscyplinarnym rozumieniu kultury, systematycznej pracy w mniejszych grupach, kierowaniu działań do „lokalsów” i dwustronnej komunikacji między uczestnikami i twórcami projektu.

Przy domach i centrach kultury oraz świetlicach na Warmii i Mazurach funkcjonowało też w 2015 roku 881 kół i klubów oraz 393 pracowni. Wśród tych pierwszych, podobnie jak w skali całego kraju, do najpopularniejszych typów należą w WWM koła plastyczne/techniczne, taneczne i muzyczne, a więc te najsilniej związane z klasyczną edukacją artystyczną.

	ogółem	DKF	fotograficz- ne i filmowe	informa- tyczne	gospodyń wiejskich	literackie	muzyczne	plastyczne/ techniczne	seniora / UTW	taneczne	teatralne	turystyczne i sportowo- rekreacyjne	inne
POLSKA	22906	140	533	410	3271	264	2444	5096	1840	3488	1426	2286	1508
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	881	6	20	39	44	13	139	223	58	163	70	76	30
DOLNOŚLĄSKIE	2195	14	56	39	214	13	198	463	114	415	141	241	286
KUJAWSKO-POMORSKIE	1123	5	20	18	187	14	139	182	137	167	59	116	79
LUBELSKIE	1370	5	27	13	497	20	82	252	140	140	87	68	39
LUBUSKIE	690	10	28	18	27	17	84	167	37	120	74	57	51
ŁÓDZKIE	1192	5	24	28	276	14	86	214	103	161	57	147	77
MAŁOPOLSKIE	2415	8	46	36	347	36	189	580	173	379	170	301	150
MAZOWIECKIE	2789	24	82	57	89	30	383	724	223	493	204	250	230
OPOLSKIE	687	2	16	7	54	8	93	115	69	151	47	90	25
PODKARPACKIE	1615	3	20	13	581	19	101	347	98	185	64	126	58
PODLASKIE	706	8	14	11	29	10	108	164	81	107	50	76	48
POMORSKIE	1269	12	44	33	177	7	163	287	124	167	62	104	89
ŚLĄSKIE	2676	15	55	48	312	29	277	693	196	415	113	290	133
ŚWIĘTOKRZYSKIE	632	1	7	7	169	7	95	112	36	74	43	48	33
WIELKOPOLSKIE	1722	13	54	18	195	11	190	350	149	307	103	208	124
ZACHODNIOPOMORSKIE	944	9	20	25	73	16	117	213	102	143	82	88	56

Tabela 3. Liczba kół i klubów różnego typu funkcjonujących w 2015 roku przy domach i centrach kultury oraz świetlicach w danym województwie. Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Kiedy natomiast spojrzeć na relatywne liczby klubów i kół, ich liczba w przeliczeniu na 1000 mieszkańców jest na Warmii i Mazurach bliska średniej dla całej Polski, natomiast okazuje się, że wyjątkowo dużo jest przy domach i centrach kultury w WWM kół informatycznych, a ponadprzeciętnie dużo także tych zajmujących się edukacją artystyczną, natomiast rzadziej niż w skali kraju spotkamy w nich koła seniora i UTW, a przede wszystkim – koła gospodyń wiejskich oraz koła i kluby nietypowe, trudne do zaklasyfikowania do typowych szufladek. Interpretując te dane należy jednak pamiętać, że dotyczą one jedynie domów, centrów i ośrodków kultury, podczas gdy wskazane rodzaje przedsięwzięć odbywają się nieraz w innych formach instytucjonalnych. Przykładowo wiele UTW nie funkcjonuje przy domu kultury, lecz raczej w formie NGO, przy uczelniach lub w jeszcze innych formach, a kiedy spojrzymy na liczbę UTW w WWM przypadającą na mieszkańca, plasuje się ona nawet nieco powyżej średniej dla kraju³⁴.

Polska = 100	ogółem	DKF	fotograficz- ne i filmowe	informa- tyczne	gospodyń wiejskich	literackie	muzyczne	plastyczne/ techniczne	seniora / UTW	taneczne	teatralne	turystyczne i sportowo- rekreacyjne	inne
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	103	114	100	254	36	131	152	117	84	118	131	89	53
DOLNOŚLĄSKIE	127	132	139	126	87	65	107	120	82	149	131	140	251
KUJAWSKO-POMORSKIE	90	66	69	81	105	98	105	66	137	83	76	93	97
LUBELSKIE	107	64	91	57	273	136	60	89	137	68	110	53	46
LUBUSKIE	114	270	198	166	31	243	130	124	76	123	196	94	128
ŁÓDZKIE	80	55	69	105	130	82	54	65	86	67	62	99	79
MAŁOPOLSKIE	120	65	98	100	121	155	88	130	107	117	136	150	113
MAZOWIECKIE	87	123	111	100	20	82	113	102	87	96	103	79	110
OPOLSKIE	116	55	116	66	64	117	147	95	145	158	127	152	64
PODKARPACKIE	127	39	68	57	321	130	75	123	96	91	81	100	69
PODLASKIE	100	185	85	87	29	122	143	104	142	94	113	107	103
POMORSKIE	92	143	137	134	90	44	111	94	112	75	72	76	98
ŚLĄSKIE	98	90	87	98	80	92	95	114	90	117	67	107	74
ŚWIĘTOKRZYSKIE	84	22	40	52	158	81	119	67	60	61	92	64	67
WIELKOPOLSKIE	83	103	112	49	66	46	86	76	90	92	80	101	91
ZACHODNIOPOMORSKIE	93	144	84	137	50	136	108	94	125	87	129	87	83

Tabela 4. Liczba kół i klubów różnego typu funkcjonujących w 2015 roku przy domach i centrach kultury oraz świetlicach w danym województwie, przypadająca na 1000 mieszkańców danego województwa: stosunek wyniku dla danego województwa do wyniku dla całej Polski (Polska = 100). Kolor zielony oznacza wartość wyższą od średniej dla Polski, czerwony – niższą, a intensywność koloru jest tym większa, im większa różnica wobec wyniku ogólnopolskiego. Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

³⁴ Na podstawie własnych obliczeń w oparciu o dane ze stycznia 2014 (http://senior.gov.pl/katalog_dobrych_praktyk/strona/47), zgodnie z którymi w WWM istniało 21 UTW, liczbę takich instytucji przypadającą na milion mieszkańców można określić dla Warmii i Mazur na ponad 14 przy średniej dla kraju wynoszącej ponad 12, a tylko dwa województwa osiągają znacząco wyższe wartości tego wskaźnika niż WWM – kujawsko-pomorskie oraz lubuskie.

Polska = 100	ogółem	DKF	fotograficz- ne i filmowe	informa- cyjne	gospodyń wiejskich	literackie	muzyczne	plastyczne/ techniczne	seniora / UTW	taneczne	teatralne	turystyczne i sportowo- rekreacyjne	inne
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	110	53	94	227	25	154	138	138	88	162	157	107	45
DOLNOŚLĄSKIE	104	74	124	88	69	77	91	107	69	127	108	122	225
KUJAWSKO-POMORSKIE	92	42	80	56	109	110	86	65	143	77	71	75	78
LUBELSKIE	87	20	99	54	218	110	54	82	78	75	88	45	43
LUBUSKIE	98	65	229	114	20	228	95	96	119	107	175	83	101
ŁÓDZKIE	99	22	80	157	121	64	104	76	111	91	89	105	106
MAŁOPOLSKIE	108	47	99	111	131	157	81	125	85	101	152	114	125
MAZOWIECKIE	88	85	89	111	24	92	102	94	113	90	104	67	108
OPOLSKIE	116	138	70	50	77	156	101	81	148	143	126	150	72
PODKARPACKIE	113	31	58	46	298	156	69	118	76	79	82	116	74
PODLASKIE	89	96	69	128	30	117	95	96	113	78	118	98	85
POMORSKIE	79	72	98	114	82	34	87	87	77	67	79	73	87
ŚLĄSKIE	111	57	138	70	118	72	162	124	117	108	62	91	75
ŚWIĘTOKRZYSKIE	83	4	52	41	142	69	88	104	75	61	85	63	58
WIELKOPOLSKIE	114	422	111	123	86	49	106	87	84	128	86	195	118
ZACHODNIOPOMORSKIE	99	275	84	112	38	134	77	97	131	113	110	82	87

Tabela 5. Liczba członków kół i klubów różnego typu funkcjonujących w 2015 roku przy domach i centrach kultury oraz świetlicach w danym województwie: przypadająca na 1000 mieszkańców danego województwa: stosunek wyniku dla danego województwa do wyniku dla całej Polski (Polska = 100). Kolor zielony oznacza wartość wyższą od średniej dla Polski, czerwony – niższą, a intensywność koloru jest tym większa, im większa różnica wobec wyniku ogólnopolskiego. Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Z kolei jeśli chodzi o pracownie, większość warmińskich i mazurskich domów i centrów kultury oraz świetlic zadeklarowało posiadanie pracowni plastycznej i muzycznej, a mniej więcej połowa – sali tanecznej oraz pracowni komputerowej. W mniej więcej co dziesiątej takiej instytucji można znaleźć pracownię ceramiczną lub fotograficzną, a w mniej niż dziesiąciu – pracownie filmowe i multimedialne.

	ogółem	plastyczne	muzyczne	sale baletowe / taneczne	komputerow e	ceramiczne	fotograficzn e	filmowe	multimedialn e (do j. obcych)	politechniczn e	studia telewizyjne	studia radiowe	inne
POLSKA	7494	1839	1533	1514	1130	347	264	190	157	92	45	37	236
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	393	95	89	70	67	18	14	9	8	2	2	1	18
DOLNOŚLĄSKIE	610	154	112	114	93	41	29	17	19	8	7	2	14
KUJAWSKO-POMORSKIE	351	90	83	69	38	18	11	6	8	3	5	3	17
LUBELSKIE	423	106	97	82	69	10	17	9	7	5	1	0	20
LUBUSKIE	213	55	44	35	30	10	13	10	3	3	0	3	7
ŁÓDZKIE	366	90	80	76	62	13	15	6	9	3	1	2	9
MAŁOPOLSKIE	629	161	136	139	101	26	17	10	9	8	4	2	16
MAZOWIECKIE	803	194	171	166	111	54	29	24	20	13	3	6	22
OPOLSKIE	240	48	48	74	25	13	9	7	2	4	3	1	6
PODKARPACKIE	597	133	128	172	92	15	10	7	13	7	5	2	13
PODLASKIE	310	80	74	60	56	7	12	9	4	3	1	0	4
POMORSKIE	530	110	86	109	116	21	16	28	13	4	6	1	20
ŚLĄSKIE	825	216	160	188	97	50	30	22	21	9	1	3	28
ŚWIĘTOKRZYSKIE	237	70	61	42	35	8	5	3	2	2	1	4	4
WIELKOPOLSKIE	558	147	132	122	49	20	25	13	11	14	1	5	19
ZACHODNIOPOMORSKIE	409	90	82	66	89	23	12	10	8	4	4	2	19

Tabela 6. Liczba pracowni różnego typu znajdujących się w domach i centrach kultury oraz w świetlicach w 2015 roku w podziale na województwa. Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Jeśli jednak podzielić liczbę pracowni na liczbę mieszkańców, wówczas okaże się, że Warmia i Mazury są województwem o najlepiej wyposażonych domach i centrach kultury w całej Polsce: niemal wszystkie pracownie występują w WWM częściej niż wynosi średnia krajowa.

Polska = 100	plastyczne	muzyczne	sale baletowe / taneczne	komputerow e	ceramiczne	fotograficzn e	filmowe	multimedialn e (do j. obcych)	politechniczn e	studia telewizyjne	studia radiowe	inne
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	138	150	119	158	138	142	126	136	58	119	72	204
DOLNOŚLĄSKIE	111	94	96	109	156	145	118	160	115	206	72	79
KUJAWSKO-POMORSKIE	90	97	81	62	96	77	58	94	60	205	149	133
LUBELSKIE	104	110	94	110	52	116	85	80	98	40	0	152
LUBUSKIE	113	105	84	100	109	186	199	72	123	0	306	112
ŁÓDZKIE	75	78	74	85	58	88	49	88	50	34	83	59
MAŁOPOLSKIE	100	98	101	102	85	73	60	65	99	101	62	77
MAZOWIECKIE	76	78	71	71	112	79	91	92	102	48	117	67
OPOLSKIE	101	117	181	85	145	132	142	49	168	257	104	98
PODKARPACKIE	131	146	197	147	78	68	67	150	137	201	98	100
PODLASKIE	141	151	123	160	65	147	153	82	105	72	0	55
POMORSKIE	100	90	115	171	101	101	245	138	72	222	45	141
ŚLĄSKIE	99	85	100	72	121	96	97	112	82	19	68	100
ŚWIĘTOKRZYSKIE	116	118	82	95	70	58	48	39	66	68	331	52
WIELKOPOLSKIE	88	92	86	48	64	105	76	77	168	25	149	89
ZACHODNIOPOMORSKIE	110	116	94	177	149	102	118	115	98	200	121	181

Tabela 7. Liczba pracowni różnego typu funkcjonujących w 2015 roku przy domach i centrach kultury oraz świetlicach w danym województwie, przypadająca na 1000 mieszkańców danego województwa: stosunek wyniku dla danego województwa do wyniku dla całej Polski (Polska = 100). Kolor zielony oznacza wartość wyższą od średniej dla Polski, czerwony – niższą, a intensywność koloru jest tym większa, im większa różnica wobec wyniku ogólnopolskiego. Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

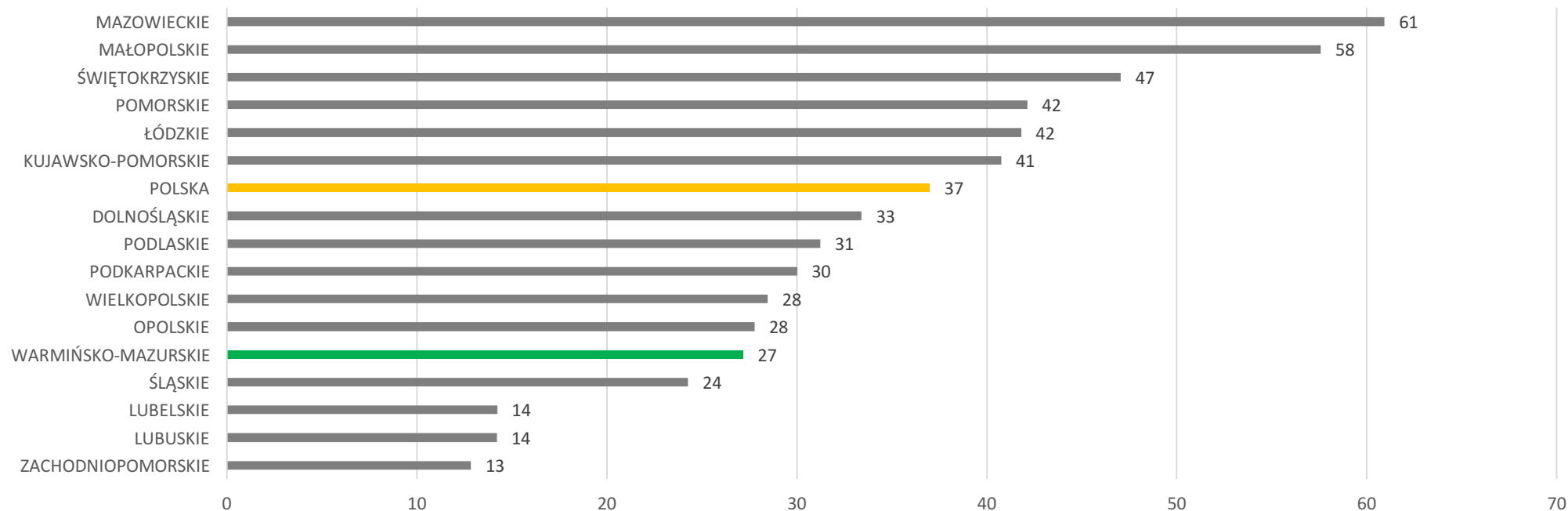
Muzea i ich działalność oświatowa

W 2015 roku na Warmii i Mazurach działało według GUS 33 muzeów łącznie z oddziałami. W muzeach odbyło się, według danych GUS, prawie cztery tysiące działań oświatowych. Podobnie jak w skali kraju, w liczbach absolutnych dużo jest wśród nich lekcji i warsztatów, ale też – seansów filmowych, które o dziwo stanowią w muzeach warmińskich i mazurskich najczęstszą formę imprez oświatowych. Działalność oświatowa muzeów to jeden z możliwych punktów zaczepienia dla programu BMK: jak pokazuje poniższe zestawienie, samych lekcji muzealnych odbywa się na Warmii i Mazurach 4-5 dziennie, a warsztatów – 2-3 dziennie. Tego typu działalność jest często obowiązkiem muzeum, a jej zaletą jest zakorzenienie w rutynie działania instytucji, ale wiele z nich, po pierwsze, mogłoby być atrakcyjniejsze dla młodych ludzi, a po drugie – docierać do szerszego grona uczestników, w tym zwłaszcza mieszkańców Warmii i Mazur. W statystykach ukryta jest bowiem zapewne znacząca liczba lekcji organizowanych przez niektóre z muzeów dla wycieczek spoza województwa.

	ogółem	imprezy plenerowe	koncerty	konkursy	lekcje / zajęcia	odczyty / prelekcje / spotkania	seanse filmowe	sesje i seminaria naukowe / sympozja	warsztaty
POLSKA	140752	1994	2479	897	79448	11211	17574	784	26365
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	3919	57	75	48	1308	240	1406	14	771
DOLNOŚLĄSKIE	9706	96	180	47	4527	829	2587	36	1404
KUJAWSKO-POMORSKIE	8509	55	65	42	3984	285	2054	29	1995
LUBELSKIE	3049	77	95	37	1776	321	113	21	609
LUBUSKIE	1448	106	33	25	659	189	18	7	411
ŁÓDZKIE	10445	184	193	85	4192	900	890	48	3953
MAŁOPOLSKIE	19412	186	281	95	8960	1446	3707	89	4648
MAZOWIECKIE	32545	461	619	125	24061	2511	578	225	3965
OPOLSKIE	2774	35	86	16	740	881	271	22	723
PODKARPACKIE	6384	76	128	53	3007	292	1432	47	1349
PODLASKIE	3718	57	103	19	2061	359	402	17	700
POMORSKIE	9712	147	153	88	4618	670	2470	72	1494
ŚLĄSKIE	11113	181	242	90	6461	834	1137	63	2105
ŚWIĘTOKRZYSKIE	5929	60	71	38	5013	239	65	31	412
WIELKOPOLSKIE	9888	164	121	64	6534	1049	430	47	1479
ZACHODNIOPOMORSKIE	2201	52	34	25	1547	166	14	16	347

Tabela 8. Liczba imprez oświatowych różnego typu zorganizowanych w 2015 roku przez muzea w danym województwie. Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Jeśli przeliczyć liczbę imprez oświatowych organizowanych przez muzea na 10 tys. mieszkańców, jak na poniższym wykresie, wówczas Warmia i Mazury plasują się w przedostatniej lidze, co jednak jest zrozumiałe biorąc pod uwagę, jak silnie tego typu wskaźnik zależy od liczby placówek muzealnych obecnych w danym województwie. Tymczasem tylko w połowie powiatów WWM znajduje się w ogóle jakiekolwiek muzeum.

Wykres 1. Liczba imprez oświatowych zorganizowanych w 2015 roku przez muzea w danym województwie przypadająca na 10 tys. mieszkańców. Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Jeśli jednak wziąć pod uwagę liczbę imprez różnego typu przypadających na 1000 mieszkańców i ponownie uczynić punktem odniesienia średnią ogólnopolską, wówczas okaże się, że dwa typy imprez odbywają się w muzeach Warmii i Mazur ponadprzeciętnie często: seanse filmowe oraz konkursy. Pozostałe imprezy odbywają się natomiast rzadziej niż w przeciętnym polskim muzeum, a w najniższym stopniu obecne są w nich właśnie wspomniane wcześniej lekcje i zajęcia muzealne.

Polska = 100	ogółem	imprezy plenerowe	koncerty	konkursy	lekcje / zajęcia	odczyty / prelekcje / spotkania	seanse filmowe	sesje i seminaria naukowe / sympozja	warsztaty
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	74	76	81	143	44	57	214	48	78
DOLNOŚLĄSKIE	91	64	96	69	75	98	195	61	70
KUJAWSKO-POMORSKIE	111	51	48	86	92	47	215	68	139
LUBELSKIE	39	69	69	74	40	51	12	48	41
LUBUSKIE	39	201	50	105	31	64	4	34	59
ŁÓDZKIE	114	142	120	146	81	124	78	94	231
MAŁOPOLSKIE	157	106	129	121	129	147	240	129	201
MAZOWIECKIE	166	166	179	100	218	161	24	206	108
OPOLSKIE	76	68	134	69	36	303	60	108	106
PODKARPACKIE	82	69	93	107	68	47	147	108	92
PODLASKIE	85	92	134	68	84	104	74	70	86
POMORSKIE	115	123	103	163	97	100	234	153	94
ŚLĄSKIE	66	76	82	84	68	63	54	68	67
ŚWIĘTOKRZYSKIE	129	92	88	130	193	65	11	121	48
WIELKOPOLSKIE	78	91	54	79	91	103	27	66	62
ZACHODNIOPOMORSKIE	35	59	31	63	44	33	2	46	30

Tabela 9. Liczba imprez oświatowych zorganizowanych w 2015 roku przez muzea w danym województwie przypadająca na 1000 mieszkańców danego województwa: stosunek wyniku dla danego województwa do wyniku dla całej Polski (Polska = 100). Kolor zielony oznacza wartość wyższą od średniej dla Polski, czerwony – niższą, a intensywność koloru jest tym większa, im większa różnica wobec wyniku ogólnopolskiego. Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Biblioteki

W 2015 roku GUS odnotował istnienie w WWM 304 placówek bibliotecznych i 128 punktów bibliotecznych. Wcześniej, w 2013 roku tylko w jednej gminie nie było biblioteki, a w połowie gmin były 2 lub 3 biblioteki³⁵. Na tle kraju WWM cechuje korzystna, niska liczba osób przypadających na 1 bibliotekę – w 2014 roku były to 3343 osoby wobec średniej ogólnopolskiej wynoszącej 4100 osób³⁶, co było piątym wynikiem wśród województw. Jednocześnie zarówno księgozbiór przypadający na 1000 mieszkańców (3187 wobec 3398 dla Polski), jak i liczba czytelników na 1000 mieszkańców (145 wobec 164 dla Polski) były poniżej

³⁵ Aneta Sobotka, *Edukacja...*, op. cit., s. 29-30.

³⁶ *Rocznik Statystyczny Województw 2015*, op. cit., s 450.

przeciętne – oba lokując się trzecim miejscu od końca³⁷. Podobne wyniki przynosi analiza danych z 2015 roku. Inaczej mówiąc: na Warmii i Mazurach jest sporo bibliotek, ale są one słabiej zasobne w książki i odwiedzane przez mniejszy odsetek osób niż w większości województw.

		punkty biblioteczne ogółem	czytelnicy w ciągu roku	ksiegozbiór	pracownicy bibliotek	wypożyczenia ksiegozbioru na zewnątrz	zbiory elektroniczne zinwentaryzowan e	obiekt przystosowany dla niewidzących i słabowidzących	obiekt przystosowany dla wózków inwalidzkich: wejście	obiekt przystosowany dla wózków inwalidzkich: wnętrze
Polska = 100	biblioteki i filie									
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	101	264	89	91	103	97	91	91	110	118
DOLNOŚLĄSKIE	98	85	99	92	95	101	91	45	108	124
KUJAWSKO-POMORSKIE	96	179	81	104	92	87	58	62	111	113
LUBELSKIE	130	241	109	86	120	115	97	61	144	134
LUBUSKIE	119	257	92	107	110	91	58	64	108	109
ŁÓDZKIE	101	71	95	101	99	106	96	157	91	96
MAŁOPOLSKIE	103	40	122	97	94	101	54	135	88	76
MAZOWIECKIE	86	63	109	98	98	95	100	97	97	91
OPOLSKIE	151	45	97	114	115	101	33	65	116	142
PODKARPACKIE	152	74	98	120	111	107	97	92	108	98
PODLASKIE	96	112	75	120	93	84	188	274	79	55
POMORSKIE	67	102	101	70	83	83	28	0	88	89
ŚLĄSKIE	83	18	107	106	109	116	169	14	82	88
ŚWIĘTOKRZYSKIE	103	31	81	101	96	91	35	311	101	102
WIELKOPOLSKIE	95	106	94	102	92	104	62	94	101	106
ZACHODNIOPOMORSKIE	103	208	89	115	107	86	317	305	104	106

Tabela 10. Wskaźniki opisujące funkcjonowanie bibliotek w 2015 roku: stosunek wyniku dla danego województwa do wyniku dla całej Polski (Polska = 100). Kolor zielony oznacza wartość wyższą od średniej dla Polski, czerwony – niższą, a intensywność koloru jest tym większa, im większa różnica wobec wyniku ogólnopolskiego. Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Istnieją też duże różnice między gminami, gdy chodzi o liczbę zarejestrowanych czytelników w przeliczeniu na 1000 mieszkańców – ponadprzeciętnie wysokie są m. in. w większych miastach i na północnym wschodzie WWM³⁸.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Ibidem.

Ważne informacje w kontekście programu BMK, choć trudno ocenić, w jakim stopniu aktualne, przynoszą wyniki badania z 2012 roku przeprowadzonego we wszystkich bibliotekach publicznych województwa³⁹. Wzięli w nim udział wszyscy dyrektorowie/kierownicy (116) osób oraz 339 bibliotekarzy i 19 pracowników administracji. Zgodnie z wynikami, kadra kierownicza bibliotek to niemal wyłącznie kobiety (94%) w średnim wieku (20% ma między 31 a 44 lat, 59% - 45-55 lat, a 22% powyżej 55 lat), o wyższym wykształceniu (75%), bardzo dużym doświadczeniu zawodowym (72% ma co najmniej 20 lat stażu w bibliotekarstwie) i wysokim stopniu związaniu z miejscem (62% pracuje w danej bibliotece co najmniej 20 lat). Kadra niekierownicza to również kobiety (97%), względnie młode (14% do 30. roku życia, a 41% - w wieku 31-44), z niewiele mniejszym doświadczeniem (52% - co najmniej 20-letnie) i zakorzenieniem w miejscu pracy (47% zatrudniona w nim od co najmniej 20 lat), z których nieco ponad połowa ma wyższe wykształcenie. Badanie pokazywało m. in. że bibliotekarze na Warmii i Mazurach w ograniczonym stopniu posiadają kompetencje językowe oraz informatyczne. Choć komputer jest dla zdecydowanej większości narzędziem codziennej pracy, to korzystanie z niego – a zwłaszcza biegle – ogranicza się najczęściej do emaila i edytora tekstów, a w połowie przypadków uzupełniają je narzędzia google i portale społecznościowe. Bibliotekarze są też jednak grupą nieustannie się doszkalcącą. Wśród tematów, z których najchętniej doszkaliliby się kierownicy i które były w dość małym stopniu obecne w dotychczasowych szkoleniach, zaliczono m. in. pozyskiwanie środków finansowych na działalność (47% wskazań), animowanie działań kulturalno-edukacyjnych w regionie (36%), a także pracę z seniorami (35%) oraz dziećmi i młodzieżą (34%)⁴⁰. Z kolei szeregowi bibliotekarze najbardziej potrzebowaliby wsparcia w pracy z czytelnikiem (50%) oraz dziećmi i młodzieżą (47%). Tego typu wyniki wydają się wskazywać na zapotrzebowanie na takie typy działania, których może dostarczać program BMK i o których jest też mowa w innych raportach diagnostycznych i ewaluacyjnych – zajęć z edukatorami mającymi doświadczenie z atrakcyjnymi formami pracy edukacyjnej, zwłaszcza z młodymi ludźmi.

Jeszcze jedną wartością tego badania są wskazówki dotyczące upowszechniania się informacji w sieci pracowników bibliotek:

- kluczowym węzłem rozsyłającym informacje wydaje się Województwa Biblioteka Publiczna (WBP) w Olsztynie;
- istotną okazją do kontaktu z bibliotekarzami/bibliotekarkami – stosunkowo częste szkolenia dla nauczycieli (w tym te odbywające się w WBP);
- Istnieje stosunkowo wąska grupa ponadprzeciętnie aktywnych, pełniących rolę pomostów między środowiskami bibliotekarzy: wśród kierowników 35%, a wśród szeregowych pracowników – 27% deklaruje, że utrzymuje częste kontakty z bibliotekarzami z innych placówek w powiecie, a kilkanaście procent – z bibliotekarzami z innych placówek w województwie.

Informacje o programie BMK warto z jednej strony upowszechniać w bibliotekach za pośrednictwem BMK, a z drugiej – właśnie za pośrednictwem osób pełniących rolę węzłów i pomostów, identyfikowanych stopniowo w trakcie kolejnych lat trwania programu.

³⁹ Joanna Przegrocka, *Raport z badania ankietowego „Diagnoza potrzeb w zakresie doskonalenia zawodowego pracowników bibliotek publicznych z Warmii i Mazur”*, „Bibliotekarz Warmińsko-Mazurski”, nr 3-4/2012

⁴⁰ Ibidem, s. 94-5.

Sektor edukacji na Warmii i Mazurach

Pięć wymiarów słabości edukacyjnych województwa

Sytuacja edukacyjna regionu na tle kraju nie należy od najlepszych.

Po pierwsze, o słabości WWM stanowi to, że województwo cechuje się od lat najniższym wskaźnikiem objęcia dzieci w wieku 3-5 lat edukacją przedszkolną⁴¹. Jeszcze w 2003 roku do przedszkola chodziło tylko 43,7% dzieci z obszarów miejskich i 7,5% dzieci z obszarów wiejskich województwa. Choć na Warmii i Mazurach, podobnie jak w całej Polsce, wskaźnik ten od lat rośnie, to jednocześnie cały czas jest niski na tle kraju. W 2014 roku było to w WWM: 73% dzieci wobec średniej dla Polski wynoszącej 82%, a na wsi: 47% wobec średniej dla Polski wynoszącej 64%. Biorąc pod uwagę tylko dzieci w wieku 3-4 lata, w roku szkolnym 2014/15 wychowaniem przedszkolnym objęte było w WWM 59%, co również stanowiło najniższy wynik w kraju, przy średniej dla Polski wynoszącej 72%⁴².

Po drugie, sieć szkół podstawowych jest w WWM niezbyt gęsta, a transport publiczny – ograniczony, tak że jednym z efektów tego zjawiska jest wyjątkowo duży odsetek uczniów dowożonych do szkół; dodatkowo tylko w latach 2007-2012 zamknięto 29 podstawówek a 15 przekazano innym podmiotom⁴³, a spadek liczby uczniów szkół podstawowych na skutek niżu demograficznego i migracji wyniósł między 2003 a 2013 rokiem 30%⁴⁴.

Po trzecie, w WWM znajdowało się w 2014 roku tylko 7 spośród 434 szkół wyższych w Polsce (mniej znajdowało się tylko w województwie opolskim), w tym 3 publiczne, a także 7 filii i podstawowych zamiejscowych jednostek organizacyjnych szkół wyższych i 1 zamiejscowy ośrodek dydaktyczny. Studiowało tu 35523 studentów, czyli nieco ponad 2% wszystkich studiujących w Polsce⁴⁵. Oznacza to, że województwo jest narażone na silny drenaż osób o najwyższych kapitałach, które wyjeżdżają na studia do odległych ośrodków;

Po czwarte, średni poziom wykształcenia mieszkańców WWM jest nieco niższy od średniej dla kraju: wykształceniem wyższym legitymuje się 18% mieszkańców wobec średniej dla Polski wynoszącej 22%, a gimnazjalnym/podstawowym lub brakiem edukacji szkolnej – 27% (wobec średniej dla Polski wynoszącej 20%);

⁴¹ BDL GUS (<https://bdl.stat.gov.pl>), Aneta Sobotka, *Edukacja...*, op. cit., s. 7.

⁴² *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2014/15*, GUS, Warszawa 2015, s. 65-6.

⁴³ Aneta Sobotka, *Edukacja...*, op. cit., s. 9.

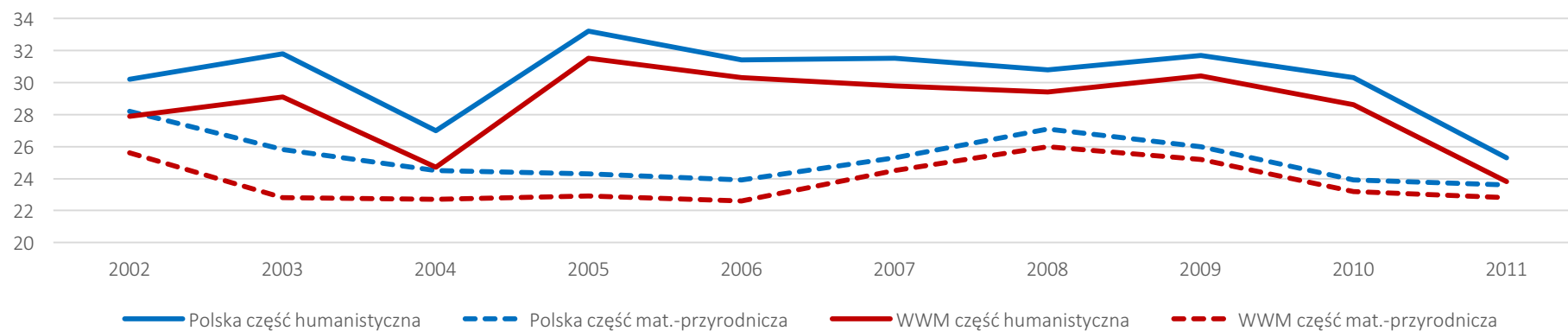
⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ BDL GUS (<https://bdl.stat.gov.pl>).

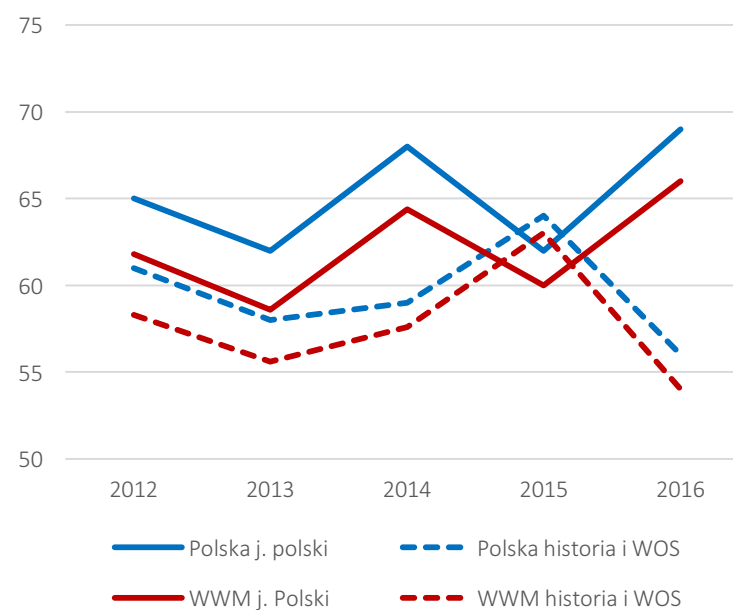
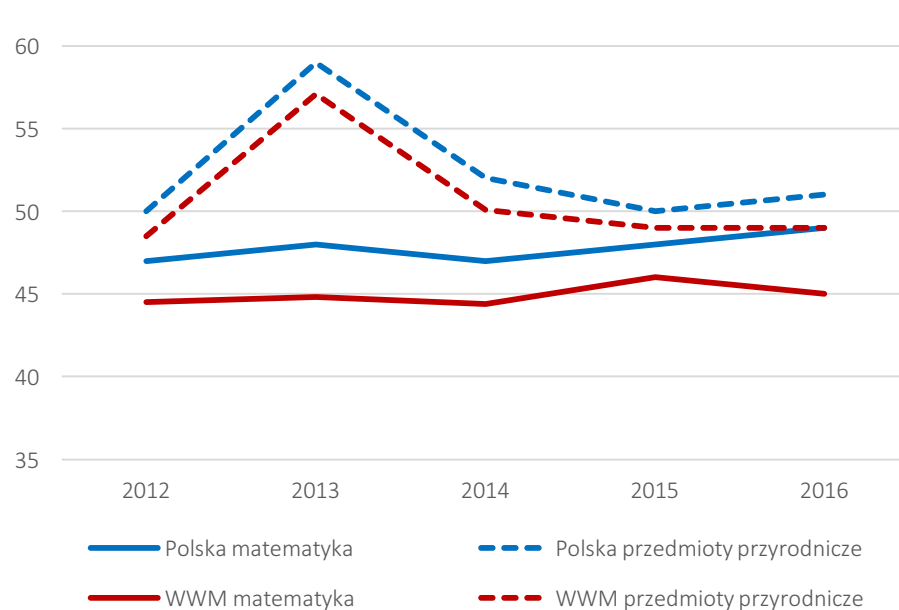
Po piąte, wyniki egzaminacyjne od lat pozostają w WWM na ogół poniżej średniej ogólnopolskiej, co dokładnie analizowała już Aneta Sobotka⁴⁶ i co ilustrują poniższa tabela, obejmująca syntetyczne wskaźniki wyników dla lat 2014-2016 oraz wykresy ilustrujące wynik egzaminu gimnazjalnego dla województwa i kraju w latach 2002-2016.

	Wynik egzaminów maturalnych i gimnazjalnych (Polska = 100)		Edukacyjna Wartość Dodana (Polska = 0)	
	wskaźnik humanistyczny	wskaźnik matematyczno-przyrodniczy	wskaźnik humanistyczny	wskaźnik matematyczno-przyrodniczy
licea	97,1	98,5	-1,7	-0,6
technika	97,6	98	-1,4	-1,4
gimnazja	98,6	98,3	-0,6	-0,8

Tabela 11. Wynik egzaminów maturalnych i gimnazjalnych w szkołach w WWM w latach 2014-16 wobec średniego wyniku Polski: syntetyczne wskaźniki oraz wskaźnik Edukacyjnej Wartości Dodanej (EWD). Idea wskaźnika EWD omówiona jest w dalszej części tekstu. Źródło: zestawienie własne na podstawie danych z: <http://ewd.edu.pl>

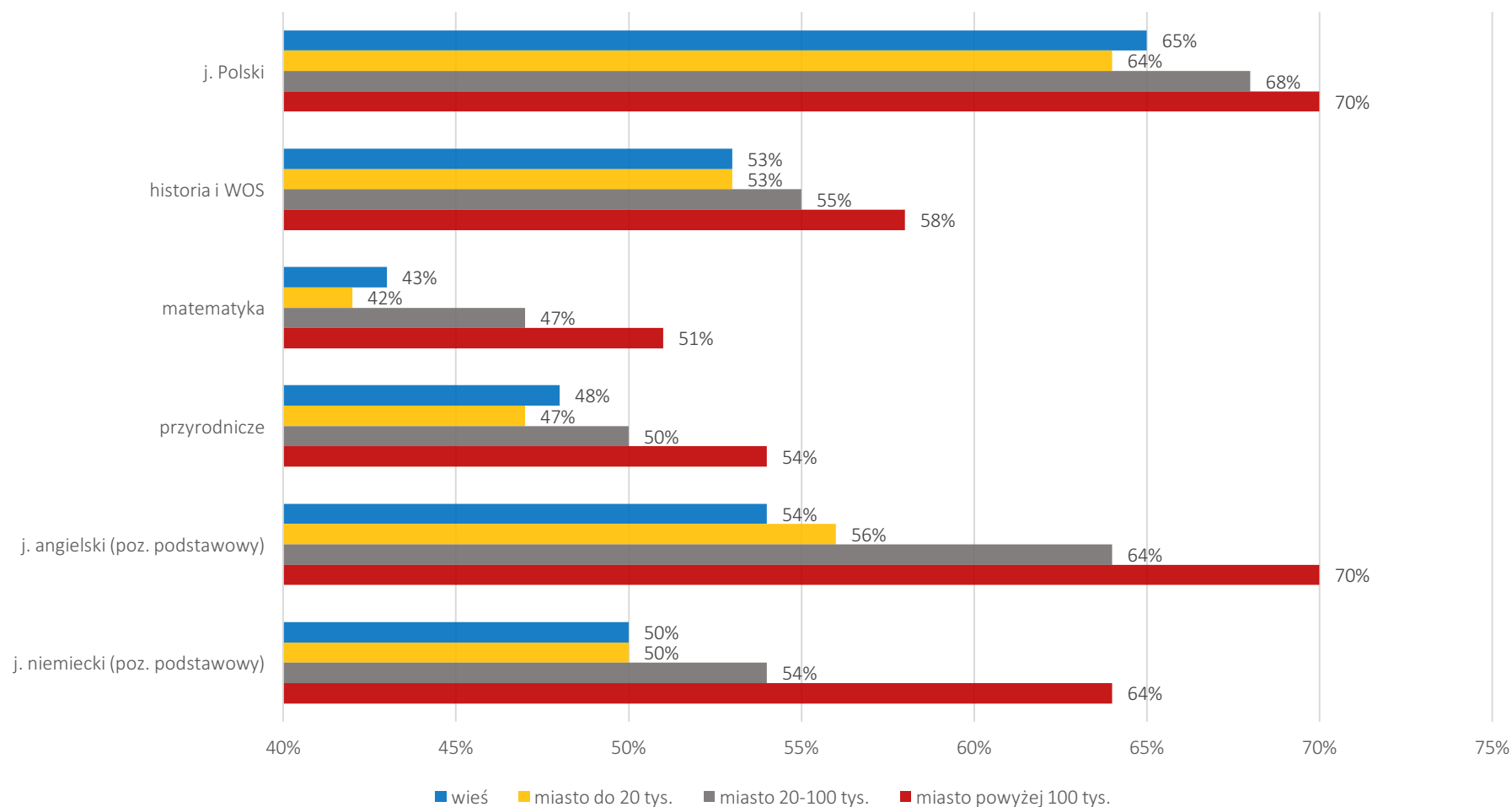
⁴⁶ Aneta Sobotka, *Edukacja...*, op. cit, s. 10-13.

Wykresy 2a-c. Zróżnicowanie wyników egzaminów gimnazjalnych w latach 2002-2016 z czterech przedmiotów. Źródło: obliczenia własne na podstawie danych OKE w Łomży.

Zróżnicowania wewnątrz województwa: wyniki egzaminów oraz Edukacyjna Wartość Dodana

Choć powyższe zestawienie pokazuje, że wyniki szkół gimnazjalnych z Warmii i Mazur leżą poniżej średniej dla kraju, to jednocześnie w ostatnich latach ta różnica jest jednak stosunkowo niewielka, a na pewno znacznie mniejsza, po pierwsze, niż różnice między wynikami ośrodków o różnej wielkości; po drugie – niż różnice między powiatami i gminami, a często także między szkołami znajdującymi się w tym samym powiecie i gminie; po trzecie – niż różnice między dziewczętami i chłopcami w zakresie egzaminu z języka polskiego (wynik dziewcząt był w 2016 roku o 10 punktów procentowych wyższy, wynosząc 71% wobec 61% chłopców). Dla zilustrowania pierwszego typu różnic warto zestawzić ze sobą średni wynik zeszłorocznego egzaminu gimnazjalnego w WWM według wielkości miejscowości, w której ulokowana jest szkoła. Pokazuje on podział wyników na trzy ligi: pierwszą tworzą Elbląg i Olsztyn, drugą – miasta średniej wielkości, trzecią – miasta małe (poniżej 20 tys.) i wsie.

Wykres 3. Średni wynik egzaminu gimnazjalnego w WWM z 2016 według wielkości miejscowości, w której ulokowana jest szkoła. Źródło: wizualizacja na podstawie danych OKE w Łomży⁴⁷.

⁴⁷ https://www.oke.lomza.pl/images/pliki/gimnazjum/wyniki/2016/g_lokalizacja_w-m.pdf

Jeśli chodzi o drugi rodzaj wskazanych czynników różnicujących wyniki szkół, poniżej zamieszczono tabele z wynikami egzaminu gimnazjalnego z języka polskiego oraz z historii i WOS w 2016 roku w podziale na powiaty, uporządkowaną od najwyższego do najniższego średniego wyniku. Średnia z języka polskiego dla kraju wyniosła 69%, a dla WWM – 66%; powiaty w WWM uzyskały średnie wyniki od 59% do 70%: najwyższe w miastach Olsztyn i Elbląg oraz powiatach kętrzyńskim, ostródzkim i węgorzewskim, a najniższe – w braniewskim, lidzbarskim, elbląskim i gołdapskim. Średnia z historii i WOS dla kraju wyniosła 56%, a dla WWM – 54%; powiaty w WWM uzyskały średnie wyniki od 50% do 60%: najwyższe w mieście Olsztyn i powiecie węgorzewskim, a najniższe – w elbląskim i gołdapskim.

Średni wynik ukrywa jednak skalę rozpiętości wyników uzyskanych w tym samym powiecie (a nieraz także w tej samej gminie). W przypadku języka polskiego wynik Olsztyna jest najwyższy w WWM, ale ponad 1/3 olsztyńskich gimnazjów uzyskała niski wynik, a z kolei 30% – wynik wyraźnie wyższy od średniej; jeszcze silniejsze nierówności edukacyjne dotyczą Elbląga, w którym 38% szkół uzyskało wynik znacznie niższy od średniego wyniku województwa, a z kolei 44% – wyższy, tak że wśród 16 elbląskich szkół 6 wypadła źle lub bardzo źle, 3 – przeciętnie, a 7 – dobrze lub bardzo dobrze. Patrząc z perspektywy nierówności edukacyjnych w zakresie języka polskiego powiaty WWM można zatem podzielić na te, w których wyniki gimnazjów są silnie zróżnicowane (Elbląg, Olsztyn, piski, nidzicki, gołdapski, ełcki, a w nieco mniejszym stopniu kętrzyński, elbląski i braniewski) oraz takie, w których większość szkół osiąga zbliżone wyniki (działdowski, olecki, bartoszycki ostródzki, węgorzewski, giżycki, nowomiejski olsztyński, a w nieco mniejszym stopniu lidzbarski, mrągowski, iławski).

Powiat	Liczba uczniów, dla których pozyskano wyniki	Średni wynik	Liczba uczniów z wynikiem: z wynikiem:			Liczba szkół z wynikiem:			% uczniów z wynikiem			% szkół z wynikiem			Udział wyników niskich i wysokich:	
			niskim	średnim	wysokim	niskim	średnim	wysokim	niskim	średnim	wysokim	niskim	średnim	wysokim	uczniowie	szkoły
m. Olsztyn	1 586	70%	318	926	342	8	8	7	20%	58%	22%	35%	35%	30%	42%	65%
kętrzyński	587	69%	140	324	123	3	9	5	24%	55%	21%	18%	53%	29%	45%	47%
ostródzki	991	69%	236	533	222	2	15	2	24%	54%	22%	11%	79%	11%	46%	21%
węgorzewski	168	69%	36	106	26	1	3	0	21%	63%	15%	25%	75%	0%	37%	25%
m. Elbląg	1 037	69%	234	581	222	6	3	7	23%	56%	21%	38%	19%	44%	44%	81%
bartoszycki	540	67%	127	332	81	2	8	0	24%	61%	15%	20%	80%	0%	39%	20%
ełcki	827	67%	245	410	172	6	7	2	30%	50%	21%	40%	47%	13%	50%	53%
giżycki	522	67%	139	287	96	2	8	1	27%	55%	18%	18%	73%	9%	45%	27%
działdowski	661	66%	176	379	106	2	10	0	27%	57%	16%	17%	83%	0%	43%	17%
nidzicki	338	66%	92	185	61	3	4	4	27%	55%	18%	27%	36%	36%	45%	64%
nowomiejski	468	66%	133	263	72	1	6	1	28%	56%	15%	13%	75%	13%	44%	25%
olsztyński	958	66%	271	537	150	6	17	1	28%	56%	16%	25%	71%	4%	44%	29%
iławski	986	65%	289	559	138	5	10	1	29%	57%	14%	31%	63%	6%	43%	38%
mławowski	469	65%	138	254	77	3	8	1	29%	54%	16%	25%	67%	8%	46%	33%
olecki	323	65%	101	161	61	2	8	0	31%	50%	19%	20%	80%	0%	50%	20%
piski	514	64%	168	269	77	4	3	3	33%	52%	15%	40%	30%	30%	48%	70%
szczycieński	656	64%	211	350	95	3	8	2	32%	53%	14%	23%	62%	15%	47%	38%
braniewski	406	62%	149	200	57	4	5	0	37%	49%	14%	44%	56%	0%	51%	44%
lidzbarski	403	61%	132	243	28	3	6	0	33%	60%	7%	33%	67%	0%	40%	33%
elbląski	535	60%	204	286	45	6	7	0	38%	53%	8%	46%	54%	0%	47%	46%
gołdapski	276	59%	111	131	34	3	2	0	40%	47%	12%	60%	40%	0%	53%	60%

Tabela 12. Wyniki egzaminu gimnazjalnego z języka polskiego w 2016 roku w podziale na powiaty. Wynik średni z j. polskiego w rozumieniu OKE w łomży oznacza prawdopodobnie dla 2016 roku: zawarty w przedziale 62-73%⁴⁸ Źródło: obliczenia własne na podstawie zestawienia przygotowanego przez Sławomira Mołdę oraz danych OKE w łomży, https://www.oke.lomza.pl/images/pliki/gimnazjum/wyniki/2016/GIM_2016_wyniki_w_powiatach_warminsko-mazurskie.pdf

⁴⁸ Zob. Maria Fromelc-Chmielewska, *Zestawienie ogólne wyników egzaminu gimnazjalnego w latach 2002-2016. Województwo warmińsko-mazurskie*, łomża 2016, s. 17, http://oke.lomza.pl/images/pliki/gimnazjum/wyniki/2016/zestawienie_wynikow_egz_gim_2002-2016_war-mazurskie.pdf

Podobnie jest w przypadku historii i WOS. Jeśli ułożyć powiaty w kolejności według średniego wyniku, który uzyskały szkoły położone na ich terenie, najlepiej wypadają miasto Olsztyn oraz powiat węgorzewski, a najslabiej – ponownie powiaty elbląski i gołdapski. Jednak jeśli spojrzeć na wyniki z perspektywy nierówności edukacyjnych, wówczas największe kontrasty obserwujemy ponownie w Elblągu, Olsztynie i powiatach piskim, nidzickim, olsztyńskim, elbląskim i iławskim, podczas gdy większość szkół w powiatach lidzbarskim, węgorzewskim, giżyckim, działdowskim, braniewskim, nowomiejskim i oleckim uzyskała w ramach poszczególnych powiatów zbliżone wyniki.

Powiat	Liczba uczniów, dla których pozyskano wyniki	Średni wynik	Liczba uczniów z wynikiem:			Liczba szkół z wynikiem:			% uczniów z wynikiem:			% szkół z wynikiem:			Udział wyników niskich i wysokich:	
			niskim	średnim	wysokim	niskim	średnim	wysokim	niskim	średnim	wysokim	niskim	średnim	wysokim	uczniowie	szkoły
m. Olsztyn	1586	60%	291	821	474	6	9	8	18%	52%	30%	26%	39%	35%	48%	61%
węgorzewski	168	58%	27	104	37	1	3	0	16%	62%	22%	25%	75%	0%	38%	25%
giżycki	522	56%	112	304	106	2	8	1	21%	58%	20%	18%	73%	9%	42%	27%
działdowski	661	55%	159	371	131	3	8	1	24%	56%	20%	25%	67%	8%	44%	33%
ełcki	826	55%	226	429	171	5	8	2	27%	52%	21%	33%	53%	13%	48%	47%
iławski	986	55%	247	562	177	6	7	3	25%	57%	18%	38%	44%	19%	43%	56%
kętrzyński	587	55%	134	358	95	4	10	3	23%	61%	16%	24%	59%	18%	39%	41%
m. Elbląg	1036	55%	276	553	207	7	4	5	27%	53%	20%	44%	25%	31%	47%	75%
nidzicki	338	54%	93	171	74	3	4	4	28%	51%	22%	27%	36%	36%	49%	64%
ostródzki	991	54%	263	570	158	6	10	3	27%	58%	16%	32%	53%	16%	42%	47%
bartoszycki	540	53%	146	302	92	4	5	1	27%	56%	17%	40%	50%	10%	44%	50%
braniewski	406	53%	119	216	71	2	6	1	29%	53%	17%	22%	67%	11%	47%	33%
piski	514	53%	141	297	76	4	3	3	27%	58%	15%	40%	30%	30%	42%	70%
lidzbarski	403	52%	123	222	58	2	7	0	31%	55%	14%	22%	78%	0%	45%	22%
mławowski	469	52%	144	252	73	4	6	2	31%	54%	16%	33%	50%	17%	46%	50%
nowomiejski	468	52%	136	269	63	3	5	0	29%	57%	13%	38%	63%	0%	43%	38%
olecki	323	52%	97	172	54	2	7	1	30%	53%	17%	20%	70%	10%	47%	30%
olsztyński	959	52%	299	514	146	12	10	2	31%	54%	15%	50%	42%	8%	46%	58%
szczycieński	656	52%	201	345	110	4	7	2	31%	53%	17%	31%	54%	15%	47%	46%
elbląski	535	51%	188	274	73	7	6	0	35%	51%	14%	54%	46%	0%	49%	54%
gołdapski	276	50%	86	155	35	2	3	0	31%	56%	13%	40%	60%	0%	44%	40%

Tabela 13. Wyniki egzaminu gimnazjalnego z historii i WOS w 2016 roku w podziale na powiaty. Wynik średni z historii o wiedzy o społeczeństwie w rozumieniu OKE w Łomży oznacza prawdopodobnie dla 2016 roku: zawarty w przedziale 51-59%⁴⁹. Źródło: obliczenia własne na podstawie zestawienia przygotowanego przez Sławomira Mołdę oraz danych OKE w Łomży, https://www.oke.lomza.pl/images/pliki/gimnazjum/wyniki/2016/GIM_2016_wyniki_w_powiatach_warminsko-mazurskie.pdf

⁴⁹ Ibidem.

W przypadku matematyki i przedmiotów matematyczno-przyrodniczych omawiane wyżej zjawiska występują z jeszcze większym nasileniem. W Olsztynie i Elblągu, które osiągają najwyższe średnie wyniki, istnieje jednocześnie ogromna rozpiętość rezultatów wśród uczniów i wśród szkół. Za dobry wynik tych miast odpowiedzialnych jest 20-30% uczniów z 30-40% gimnazjów, którzy osiągnęli wysokie i bardzo wysokie rezultaty – na tyle wysokie, że więcej niż zrównoważyły słabe i bardzo słabe wyniki 20-25% innych uczniów z 30-45% innych szkół. Drugą grupę powiatów o dużej rozpiętości wyników tworzą te, które uzyskały najniższy średni wynik: w nich również wystąpiły znaczące różnice w wynikach między uczniami i szkołami, a przewagę uzyskały te o słabszych wynikach.

Powiat	Liczba uczniów, dla których pozyskano wyniki	Średni wynik	Liczba uczniów z wynikiem:			Liczba szkół z wynikiem:			% uczniów z wynikiem:			% szkół z wynikiem:			Udział wyników niskich i wysokich:	
			niskim	średnim	wysokim	niskim	średnim	wysokim	niskim	średnim	wysokim	niskim	średnim	wysokim	uczniowie	szkoły
m. Olsztyn	1583	53%	295	828	460	7	6	10	19%	52%	29%	30%	26%	43%	48%	74%
m. Elbląg	1035	48%	254	558	223	7	4	5	25%	54%	22%	44%	25%	31%	46%	75%
lidzbarski	403	46%	91	240	72	1	7	1	23%	60%	18%	11%	78%	11%	40%	22%
nowomiejski	467	46%	108	274	85	0	8	0	23%	59%	18%	0%	100%	0%	41%	0%
olecki	323	46%	86	166	71	2	6	2	27%	51%	22%	20%	60%	20%	49%	40%
działdowski	661	45%	155	394	112	2	9	1	23%	60%	17%	17%	75%	8%	40%	25%
ełcki	828	45%	231	449	148	6	9	0	28%	54%	18%	40%	60%	0%	46%	40%
giżycki	522	45%	132	299	91	2	9	0	25%	57%	17%	18%	82%	0%	43%	18%
kętrzyński	588	45%	148	337	103	4	11	2	25%	57%	18%	24%	65%	12%	43%	35%
węgorzewski	168	45%	33	106	29	2	2	0	20%	63%	17%	50%	50%	0%	37%	50%
iławski	986	44%	266	566	154	3	11	2	27%	57%	16%	19%	69%	13%	43%	31%
nidzicki	337	44%	97	177	63	4	6	1	29%	53%	19%	36%	55%	9%	47%	45%
olsztyński	958	44%	266	536	156	6	15	3	28%	56%	16%	25%	63%	13%	44%	38%
szczygieński	656	44%	193	354	109	2	9	2	29%	54%	17%	15%	69%	15%	46%	31%
bartoszycki	539	43%	140	326	73	5	3	2	26%	60%	14%	50%	30%	20%	40%	70%
mławowski	470	43%	133	256	81	5	6	1	28%	54%	17%	42%	50%	8%	46%	50%
ostródzki	991	43%	267	570	154	9	8	2	27%	58%	16%	47%	42%	11%	42%	58%
piski	512	42%	147	283	82	3	4	3	29%	55%	16%	30%	40%	30%	45%	60%
elbląski	535	41%	180	272	83	7	6	0	34%	51%	16%	54%	46%	0%	49%	54%
braniewski	406	40%	137	219	50	4	4	1	34%	54%	12%	44%	44%	11%	46%	56%
gołdapski	276	40%	101	142	33	2	3	0	37%	51%	12%	40%	60%	0%	49%	40%

Tabela 14. Wyniki egzaminu gimnazjalnego z matematyki w 2016 roku w podziale na powiaty. Wynik średni z matematyki w rozumieniu OKE w łomży oznacza prawdopodobnie dla 2016 roku: zawarty w przedziale 40-53%⁵⁰ Źródło: obliczenia własne na podstawie zestawienia przygotowanego przez Sławomira Mołdę oraz danych OKE w łomży, https://www.oke.lomza.pl/images/pliki/gimnazjum/wyniki/2016/GIM_2016_wyniki_w_powiatach_warminsko-mazurskie.pdf

⁵⁰ Ibidem, s. 18.

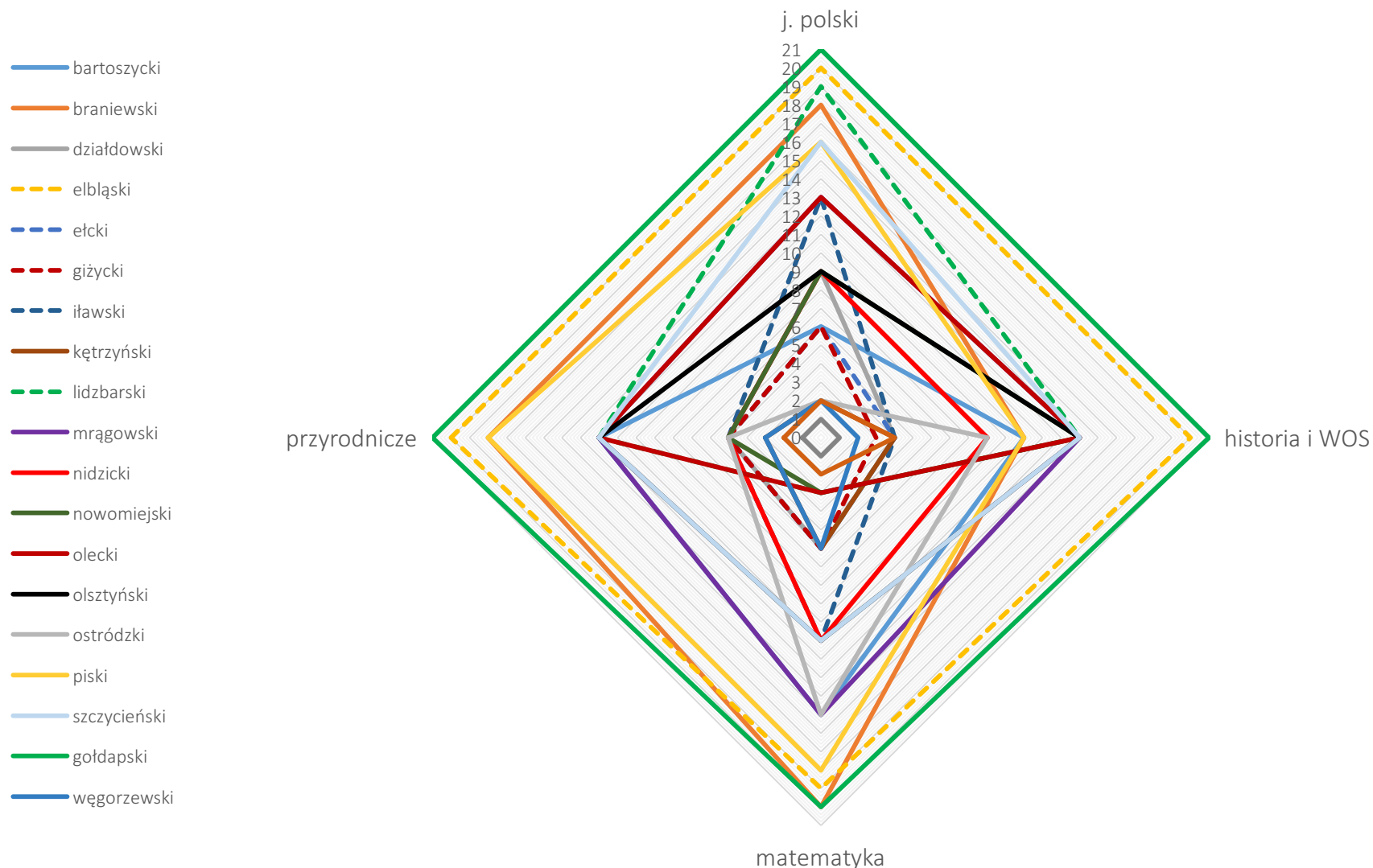
Powiat	Liczba uczniów, dla których pozyskano wyniki	Średni wynik	Liczba uczniów z wynikiem:			Liczba szkół z wynikiem:			% uczniów z wynikiem:			% szkół z wynikiem:			Udział wyników niskich i wysokich:	
			niskim	średnim	wysokim	niskim	średnim	wysokim	niskim	średnim	wysokim	niskim	średnim	wysokim	uczniowie	szkoły
m. Olsztyn	1585	56%	308	793	484	7	8	8	19%	50%	31%	30%	35%	35%	50%	65%
m. Elbląg	1036	51%	281	534	221	7	4	5	27%	52%	21%	44%	25%	31%	48%	75%
kętrzyński	587	50%	169	316	102	3	10	4	29%	54%	17%	18%	59%	24%	46%	41%
węgorzewski	168	50%	42	95	31	2	2	0	25%	57%	18%	50%	50%	0%	43%	50%
działdowski	661	49%	185	372	104	3	9	0	28%	56%	16%	25%	75%	0%	44%	25%
ełcki	828	49%	230	461	137	4	9	2	28%	56%	17%	27%	60%	13%	44%	40%
giżycki	522	49%	148	288	86	1	10	0	28%	55%	16%	9%	91%	0%	45%	9%
iławski	985	49%	278	552	155	3	12	1	28%	56%	16%	19%	75%	6%	44%	25%
nidzicki	336	49%	102	173	61	3	7	1	30%	51%	18%	27%	64%	9%	49%	36%
nowomiejski	467	49%	119	272	76	0	8	0	25%	58%	16%	0%	100%	0%	42%	0%
ostródzki	991	49%	277	563	151	3	14	2	28%	57%	15%	16%	74%	11%	43%	26%
bartoszycki	539	48%	163	310	66	4	6	0	30%	58%	12%	40%	60%	0%	42%	40%
lidzbarski	403	48%	118	225	60	3	5	1	29%	56%	15%	33%	56%	11%	44%	44%
mrągowski	470	48%	144	255	71	3	8	1	31%	54%	15%	25%	67%	8%	46%	33%
olecki	323	48%	93	185	45	3	6	1	29%	57%	14%	30%	60%	10%	43%	40%
olsztyński	958	48%	285	539	134	5	17	2	30%	56%	14%	21%	71%	8%	44%	29%
szczygieński	656	48%	199	357	100	2	8	3	30%	54%	15%	15%	62%	23%	46%	38%
braniewski	406	47%	135	213	58	2	5	2	33%	52%	14%	22%	56%	22%	48%	44%
piski	513	47%	163	273	77	3	4	3	32%	53%	15%	30%	40%	30%	47%	60%
elbląski	535	46%	177	286	72	6	7	0	33%	53%	13%	46%	54%	0%	47%	46%
gołdapski	276	45%	85	160	31	2	3	0	31%	58%	11%	40%	60%	0%	42%	40%

Tabela 15. Wyniki egzaminu gimnazjalnego z przedmiotów przyrodniczych w 2016 roku w podziale na powiaty. Wynik średni z przedmiotów przyrodniczych w rozumieniu OKE w Łomży oznacza prawdopodobnie dla 2016 roku: zawarty w przedziale 45-54%⁵¹. Źródło: obliczenia własne na podstawie zestawienia przygotowanego przez Sławomira Mołdę oraz danych OKE w Łomży, https://www.oke.lomza.pl/images/pliki/gimnazjum/wyniki/2016/GIM_2016_wyniki_w_powiatach_warminsko-mazurskie.pdf

⁵¹ Ibidem.

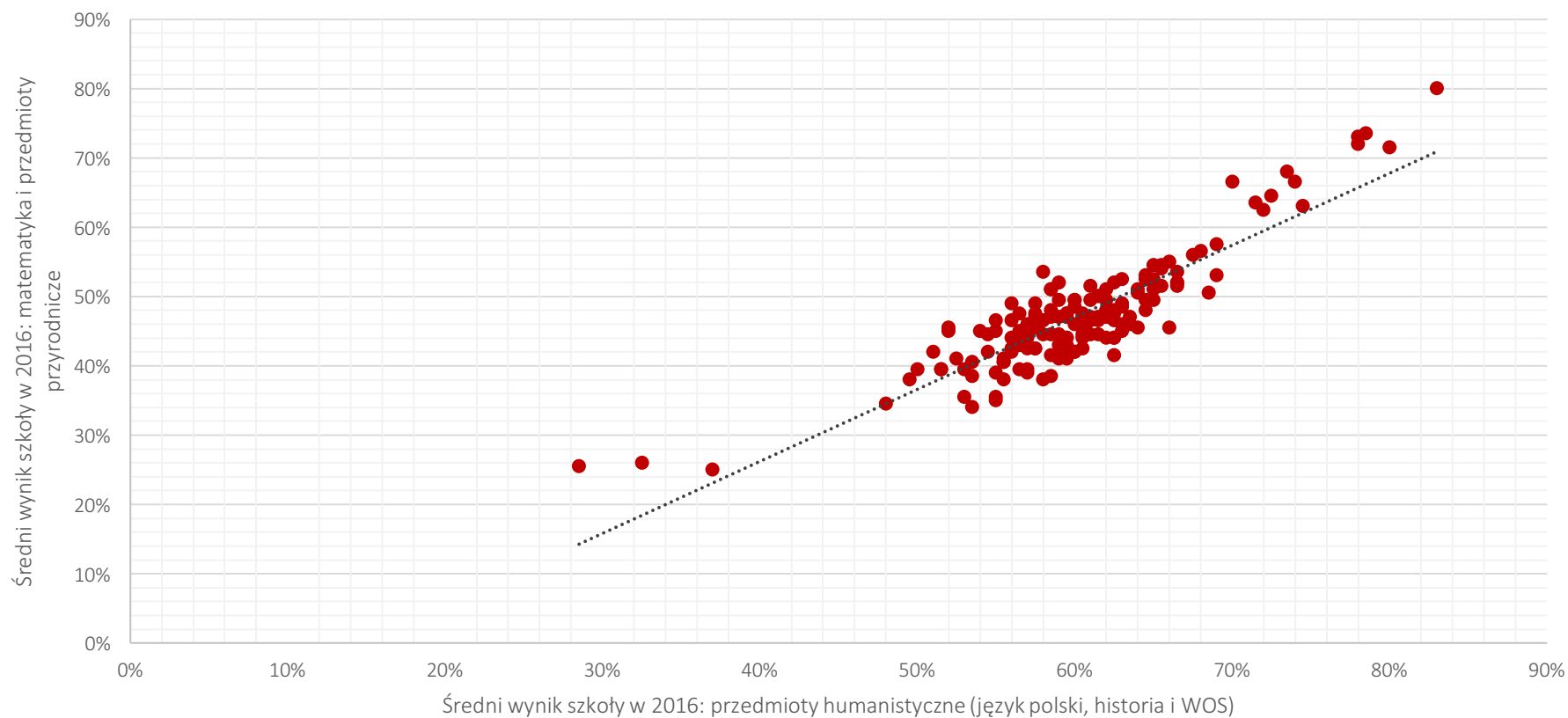
Przedstawione wyżej tabele pokazują też, po pierwsze, że między średnim wynikiem z różnych egzaminów istnieje znacząca korelacja: rzadko zdarza się, aby szkoły w powiecie osiągały wysokie wyniki w jednym przedmiocie i niskie w innym:

- do pierwszej ligi – powiatów, w których szkoły osiągają wysokie (w skali województwa) wyniki ze wszystkich lub prawie wszystkich przedmiotów należą: Olsztyn, Elbląg oraz powiaty węgorzewski i kętrzyński, a nieco za nimi – ełcki, giżycki, działdowski i nidzicki;
- do drugiej, osiągającej najczęściej wyniki średnie lub niskie należą powiaty nidzicki, bartoszycki, mrągowski i olsztyński;
- do trzeciej, osiągającej najczęściej niskie i bardzo niskie wyniki należą powiaty braniewski, elbląski, gołdapski i piski;
- do powiatów nietypowych, osiągających zróżnicowane wyniki z poszczególnych przedmiotów, należą ostródzki, iławski, lidzbarski, nowomiejski i olecki.

Wykres 4. Wynik każdego z powiatów w egzaminie gimnazjalnym w 2016 roku dla każdego z czterech przedmiotów. Źródło: obliczenia własne na podstawie zestawienia przygotowanego przez Sławomira Motdę oraz danych OKE w Łomży, https://www.oke.lomza.pl/images/pliki/gimnazjum/wyniki/2016/GIM_2016_wyniki_w_powiatach_warminsko-mazurskie.pdf

Korelacja między wynikami z różnych przedmiotów jest jeszcze znacznie silniejsza na poziomie poszczególnych szkół. Osiąga tam niezwykle dużą siłę (R Pearsona wynosi 0,89, $p < 0,001$), co dla danych z egzaminów gimnazjalnych z WWM z 2016 roku⁵² pokazuje poniższy wykres: im wyższy wynik z jednego z egzaminów, tym wyższy z drugiego. Przypadki szkół, których średni wynik z przedmiotów humanistycznych jest wysoki, a wynik z przedmiotów matematyczno-przyrodniczych – niski (lub odwrotnie) w zasadzie się nie zdarzają.

Wykres 5. Średnie wyniki 157 szkół w WWM, z których przynajmniej 30 osób wzięło w 2016 roku udział w egzaminie gimnazjalnym, z dwóch rodzajów przedmiotów.

⁵² W obliczeniach uwzględniono te 157 szkół w WWM, w których egzamin gimnazjalny zdawało w 2016 roku przynajmniej 30 uczniów.

Wyniki egzaminacyjne są oczywiście miernikiem niedoskonałym.

Pierwszy z wielu nurtów dyskusji na ich temat, na który, w naszym odczuciu, warto tutaj wskazać, dotyczy tego, na ile są one wskaźnikiem potrzebnych dziś kompetencji kulturowych czy społecznych, a także kreatywności i zdolności do rozwiązywania tego samego problemu na różne sposoby i wreszcie – umiejętności uczenia się. Do tego pytania wrócimy w dalszej części opracowania.

Drugi nurt dyskusji toczy się wokół pytania, na ile szkoła sprzyja sposobowi myślenia klasy średniej i go reprodukuje, nie jest zaś dopasowana z jednej strony do wybitnie uzdolnionych, a z drugiej – do dzieci, których rodzice w ograniczonym stopniu dysponują różnego rodzaju zasobami, w szczególności kapitałem kulturowym. W diagnozach sytuacji edukacyjnej i kulturalnej na Warmii i Mazurach wielokrotnie odwoływano się do teorii nierówności społecznych, na czele z koncepcją Pierre’a Bourdieu. Po pierwsze, wysuwano hipotezy mówiące o klasowym tle toczącej się na Warmii i Mazurach walki o bezpieczną pracę, wysoką pozycję w strukturze formalnych instytucji oraz podszytych resentymentem grach o prestiż⁵³. Po drugie – hipotezy o występowaniu w szkołach Warmii i mazur zjawisk bardzo podobnych do tych opisanych przez Bourdieu: silnej zależności sukcesu edukacyjnego od rodzinnego kapitału kulturowego, bez którego trudno przejść z sukcesem przez kolejne szkolne progi szkolne, gdyż szkoła w dużej mierze rozpoznaje tylko tego typu dyspozycje, rozwijanie w dużej mierze wcześniej i poza nią⁵⁴. W wywiadach pogłębionych przeprowadzonych na Warmii i Mazurach przed trzema laty Gdula, Lewicki i Sadura odnajdywali liczne potwierdzenia prawdziwości stwierdzonych we francuskich badaniach Pierre’a Bourdieu sprzed kilkudziesięciu lat:

- W przypadku klasy ludowej szkoła jawi się często jako etap życia, który trzeba „przeczekać” i „radzić sobie” (na drodze do podjęcia pracy zarobkowej albo równoległe do niej) i który wiąże się z wymaganiami, którym nieraz trudno sprostać. Pozytywne wspomnienia związane są z kolei raczej ze współprzebywaniem, wspólnymi przeżyciami, także tymi dotyczącymi przeszkód i problemów, tak prozaicznych, jak wielokilometrowe odległości, które nieraz trzeba było pokonać, aby dotrzeć do placówki. W sposobie myślenia typowym dla tej klasy pojawiają się liczne przykłady, argumenty, anegdoty podważające przydatność formalnego wykształcenia.
- W przypadku klasy średniej częściej można napotkać narracje przypisujące szkole rolę miejsca ciężkiej pracy i etapu kariery, używające poprawnej i wpajanej przez samą szkołę idei nauki i wysiłku jako klucza do sukcesu. Klasa średnia wydaje się też w największym stopniu wierzyć w to, że ludzie pracujący fizycznie to ci, „którym nie chciało się uczyć”.
- W przypadku klasy wyższej szkoła również bywa opresyjna, ale z powodu przycinania i formatowania zainteresowań tego typu osób, rozwijanych mocno poza szkołą.

W nawiązaniu do problemu wskazywanego przez tego typu badania, po trzecie, warto zwrócić uwagę na dyskusje poświęcone pytaniu, od czego zależy sukces edukacyjny i w jakiej mierze jest on dziełem samej szkoły. Aby choć częściowo zdać sprawę z tego, na ile to szkoła wpływa na wyniki egzaminacyjne swoich uczniów w ostatnich latach stworzono, na podstawie szeroko zakrojonych badań prowadzonych co roku w polskich szkołach, wskaźnik nazwany Edukacyjną Wartością Dodaną. Jego celem jest mierzenie względnego przyrostu umiejętności uczniów i tym samym wyników egzaminacyjnych, a mianowicie jest on

⁵³ Barbara Fatyga et al., *Kultura pod pochmurnym...*, op. cit.

⁵⁴ Aneta Sobotka, *Edukacja...*, op. cit. Maciej Gdula, Mikołaj Lewicki i Przemysław Sadura, *Kultura i klasy społeczne na Warmii i Mazurach*, Olsztyn 2014, http://jakakultura.warmia.mazury.pl/fileadmin/user_upload/jakakultura/pdf/publikacje/publikacje_-_kl_style_zycia/Maciej_Gdula_Mikołaj_Lewicki_Przemysław_Sadura_Kultura_i_klasy_społeczne_na_Warmii_i_Mazurach.pdf

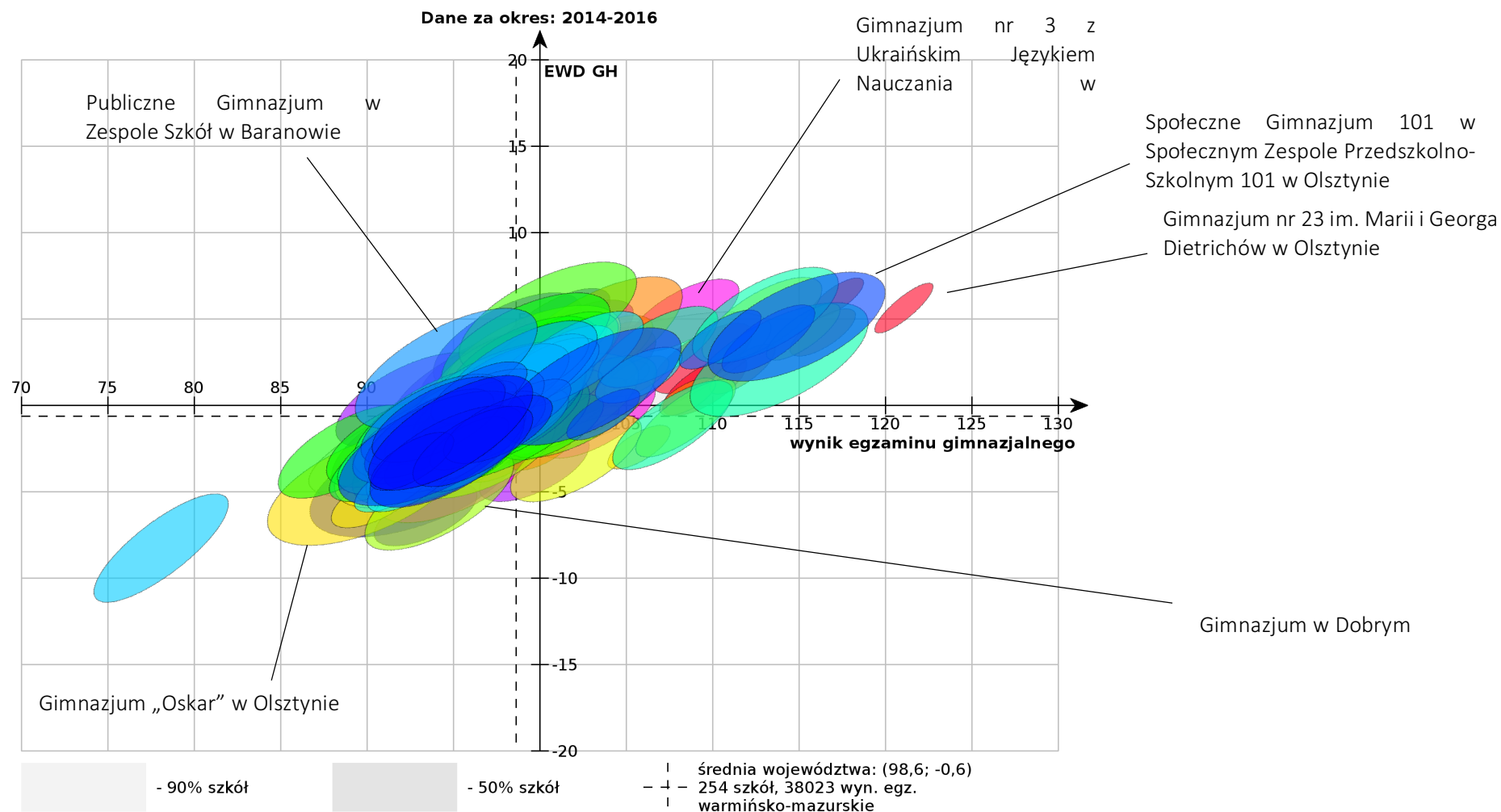
zrelatywizowany względem umiejętności wejściowych uczniów – ich wyników na poprzednim etapie egzaminów. Aby obliczyć EWD dla danej szkoły lub jednostki terytorialnej porównuje się relację między wynikami uczniów danej szkoły na dwóch etapach kształcenia (wyniki sprawdzianu szóstoklasisty i egzaminów gimnazjalnych oraz wyniki egzaminów gimnazjalnych i maturalnych) i oblicza, jak różnica między nimi ma się do średniej różnicy wyników dla uczniów o danym poziomie umiejętności wejściowych w skali całego kraju. Wynik pozytywny oznacza, że uczniom tej szkoły udało się osiągnąć wynik wyższy niż zwykle osiągają w Polsce młodzi ludzie, którzy na poprzednim etapie egzaminacyjnym osiągnęli podobny rezultat, co uczniowie danej szkoły, negatywny – odwrotnie: że osiągnęli oni wynik niższy niż można by przewidywać na podstawie ich wyników na poprzednim etapie egzaminacyjnym (niższy niż zwykle osiągają w Polsce młodzi ludzie, którzy na poprzednim etapie egzaminacyjnym osiągnęli podobny rezultat, co uczniowie danej szkoły).

Przeglądarka umieszczona na stronie ewd.edu.pl pozwala sprawdzić zarówno wynik egzaminacyjny poszczególnych szkół, gmin, powiatów i województw, jak i obliczyć właśnie wskaźnik Edukacyjnej Wartości Dodanej (EWD). Poniższe dwa diagramy, oparte na ponad 38 tysiącach wyników 254 szkół w WWM, ilustrują zróżnicowanie gimnazjów Warmii i Mazur w latach 2014-2016 na obu wymiarach dla przedmiotów humanistycznych (j. polski, historia i WOS). Pokazują one, że wynik egzaminacyjny i EWD są ze sobą wyraźnie skorelowane. W rezultacie liczebnie dominują dwa typy szkół:

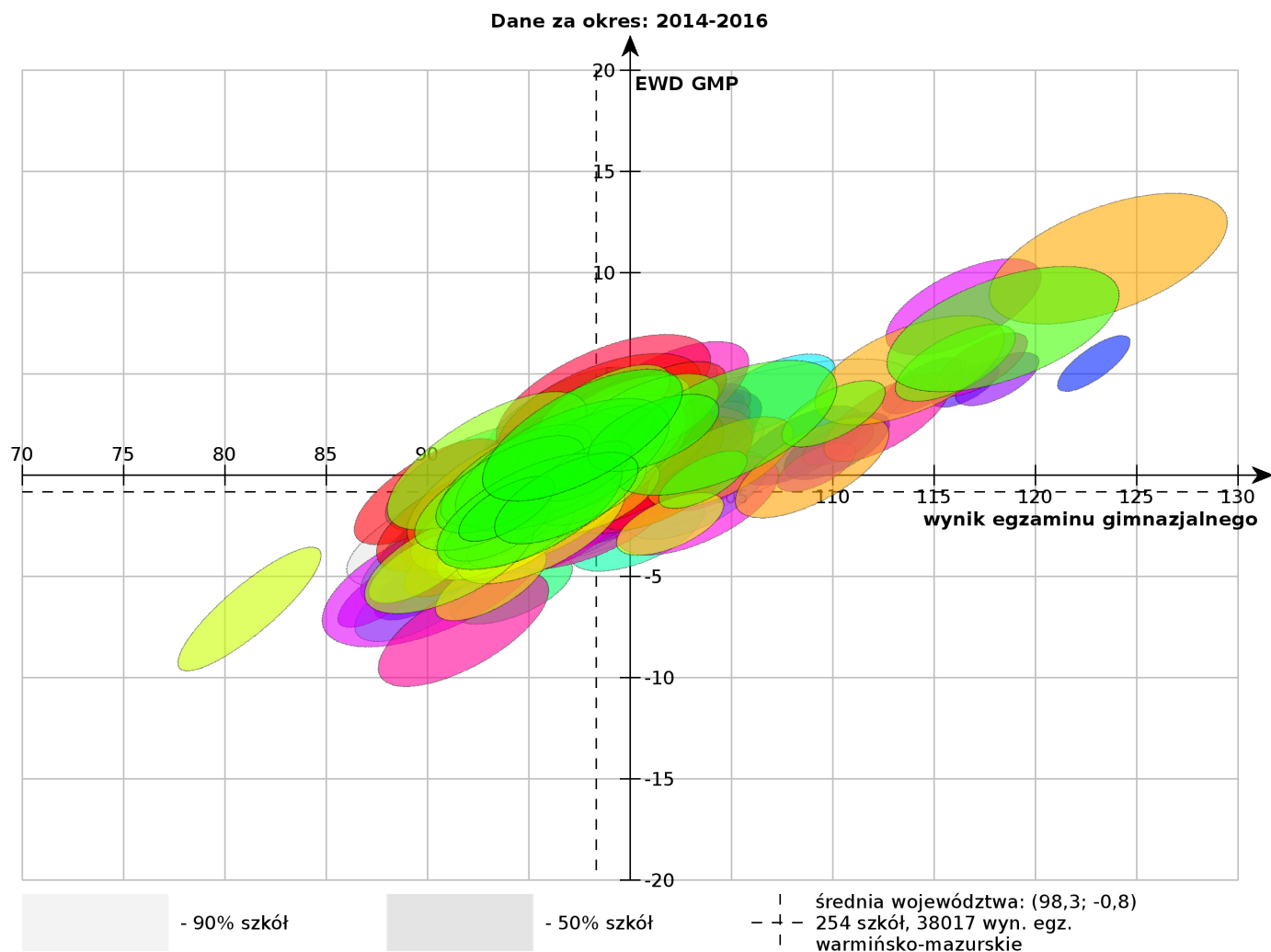
- takie, których uczniowie osiągnęli ponadprzeciętnie wysokie wyniki z egzaminu (elipsa symbolizująca szkołę leżącą na prawo od osi Y) i to w dodatku jeszcze wyższe, niż można by przewidywać na podstawie wyników ich sprawdzianów szóstoklasisty (pozytywny wskaźnik EWD – elipsa symbolizująca szkołę leżącą ponad osią X).
- takie, których uczniowie osiągnęli niskie wyniki z egzaminu (elipsa symbolizująca szkołę leżącą na lewo od osi Y) i to w dodatku jeszcze niższe, niż można by przewidywać na podstawie wyników ich sprawdzianów szóstoklasisty (negatywny wskaźnik EWD – elipsa symbolizująca szkołę leżącą poniżej osi Y).

Inaczej mówiąc – dobrzy uczniowie podstawówek wychodząc z gimnazjum są jeszcze mocniejsi, a słabi – są jeszcze słabsi. Nieliczne są natomiast szkoły, których uczniowie osiągają słabe lub średnie wyniki, ale lepsze niż można by przypuszczać sądząc po ich wynikach w szkole podstawowej – a więc szkoły, które „wyciągają” uczniów, zwiększają ich potencjał, wykraczają poza wstępne kapitały przyniesione do szkoły przez uczniów.

Skrzyżowanie obu wymiarów – wyników egzaminu oraz wartości EWD – dla przedmiotów humanistycznych zdawanych w gimnazjach WWM przedstawia poniższy wykres. Elipsy oznaczają poszczególne szkoły – wyznaczają zakres ich wyników uwzględniający błąd pomiarowy (w środkowym punkcie elipsy znajduje się wynik szkoły, ale jej granice wyznaczają przedział ufności dla tego wyniku – czym więcej zdających, większa precyzja oszacowania średniego wyniku szkoły, dlatego niektóre elipsy są mniejsze, inne zaś większe)

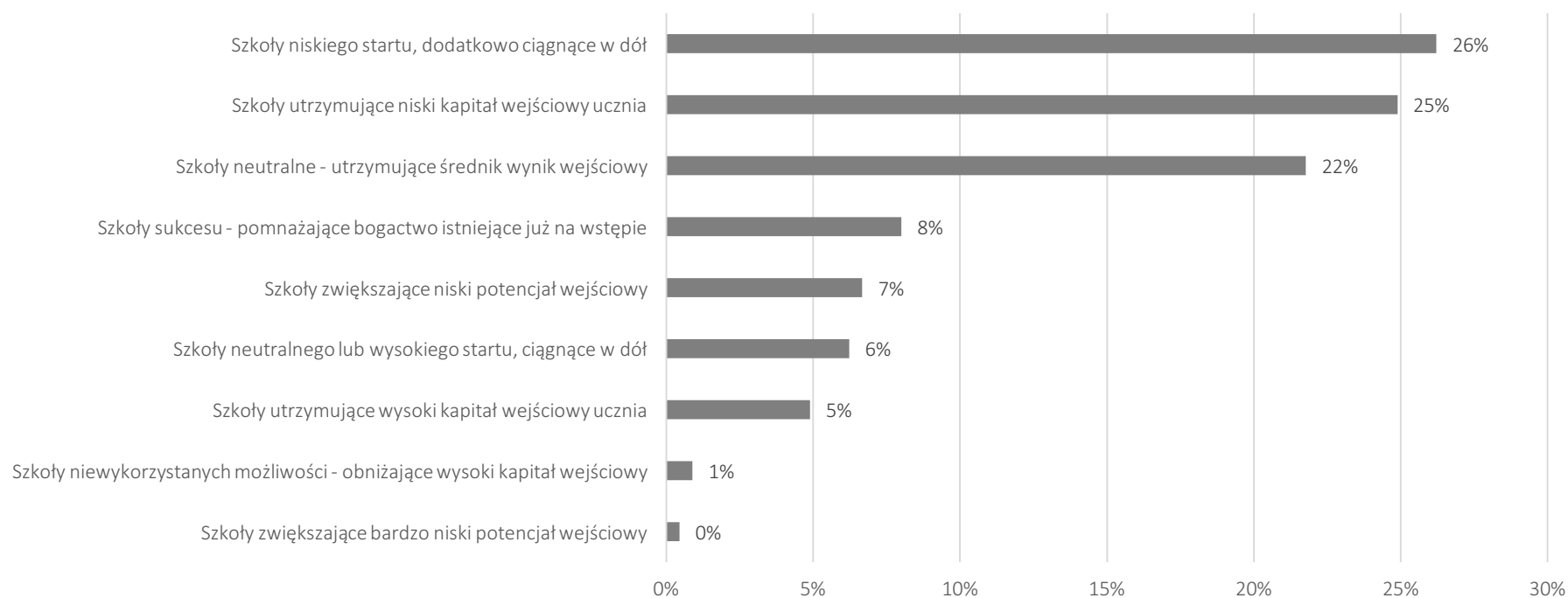

Wykres 6. Wyniki gimnazjów w WWM z przedmiotów humanistycznych w latach 2014-2016 w dwóch wymiarach: wynik egzaminacyjny oraz Edukacyjna Wartość Dodana (EWD). Źródło: wykres wygenerowany przy pomocy porównywarki szkół na stronie ewd.edu.pl. Osie są oparte na standaryzowanych wynikach dla całego kraju, a osie przerywane wskazują średnie wyniki dla WWM. Wskazano nazwy kilku przykładowych szkół.

Wykres 7. Wyniki gimnazjów w WWM z przedmiotów matematyczno-przyrodniczych w latach 2014-2016 w dwóch wymiarach: wynik egzaminacyjny oraz Edukacyjna Wartość Dodana (EDW). Źródło: wykres wygenerowany przy pomocy porównywarki szkół na stronie ewd.edu.pl. Osie są oparte na standaryzowanych wynikach dla całego kraju, a osie przerywane wskazują średnie wyniki dla WWM.

Dokonując typologizacji gimnazjów na podstawie skrzyżowania wartości wyniku egzaminacyjnego oraz wskaźnika EWD (poniżej średniej dla Polski, podobny do średniej, powyżej średniej) otrzymujemy dziewięć wariantów – typów szkół. Dominują trzy: szkoły, do których przychodzą uczniowie o niskich lub średnich wynikach egzaminu szóstoklasisty i które utrzymują je lub jeszcze obniżają (tj. wynik egzaminu gimnazjalnego ich uczniów jest równy takiemu, który zwykle osiągają w Polsce uczniowie o danym poziomie umiejętności na egzaminie szóstoklasisty lub od niego niższy). Razem stanowią one prawie $\frac{3}{4}$ wszystkich gimnazjów w WWM. Piętnaście procent stanowią szkoły, które zwiększyły niski, neutralny lub wysoki potencjał uczniów (mierzony wynikiem w sprawdzianie szóstoklasisty). Niemal nie istnieją natomiast szkoły, które potrafiłyby zwiększyć bardzo niski potencjał wejściowy uczniów, tj. takie, do których uczęszczają uczniowie o słabych wynikach ze sprawdzianu szóstoklasisty, a które zdołałyby sprawić, że na egzaminie gimnazjalnym ich uczniowie osiągną wynik przeciętny, a już tym bardziej – wysoki.

Wykres 8. Typologia szkół gimnazjalnych w WWM, powstała na bazie wyników egzaminów gimnazjalnych z przedmiotów humanistycznych w latach 2014-16 i analizach ich relacji do wyników sprawdzianu szóstoklasisty, oparta na dwóch kryteriach: wyniku punktowym (ocenie z egzaminu) oraz Edukacyjnej Wartości Dodanej. Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ze strony <http://ewd.edu.pl>.

Istnieją znaczące różnice między powiatami, jeśli chodzi o wyniki egzaminacyjne, wskaźnik EWD oraz liczebność poszczególnych typów szkół wskazanych na powyższym wykresie. Przedstawiamy je w poniższej tabeli oraz dalszej części tekstu.

	Szkoły neutralne - utrzymujące średni wynik wejściowy	Szkoły sukcesu - pomnażające bogactwo istniejące już na wstępie	Szkoły zwiększające bardzo niski potencjał wejściowy	Szkoły zwiększające niski potencjał wejściowy	Szkoły niskiego lub neutralnego startu, dodatkowo ciągnące w dół	Szkoły neutralnego lub wysokiego startu, ciągnące w dół	Szkoły utrzymujące wysoki kapitał wejściowy uczniów	Szkoły utrzymujące wysoki kapitał wejściowy uczniów	Szkoły utrzymujące niski kapitał wejściowy uczniów
Wynik egzaminacyjny	neutralny	wysoki	niski	neutralny	niski	neutralny	wysoki	wysoki	niski
Wynik EWD	neutralny	wysoki	wysoki	wysoki	niski	niski	niski	neutralny	neutralny
bartoszycki	0	0	0	3	2	4	0	1	0
Braniewski	2	1	0	0	1	1	0	0	3
działdowski	1	1	0	1	3	0	0	0	4
Elbląg	0	1	0	0	6	1	1	3	0
elbląski	2	0	0	0	6	0	0	0	3
ełcki	4	1	0	0	3	0	0	1	3
giżycki	2	2	0	2	0	1	0	0	3
gołdapski	0	0	0	0	2	1	0	0	2
iławski	6	1	0	2	4	0	0	0	1
kętrzyński	5	1	1	1	3	0	0	2	2
lidzbarski	2	0	0	0	2	2	0	0	2
mrągowski	3	0	0	0	1	1	0	0	6
nidzicki	2	1	0	1	2	0	0	0	3
nowomiejski	4	0	0	0	3	0	0	0	1
olecki	5	0	0	0	0	1	0	0	2
Olsztyn	2	5	0	0	5	1	1	2	1
olsztyński	4	2	0	0	3	1	0	0	10
ostródzki	3	1	0	3	5	0	0	0	6
piski	1	1	0	1	3	0	0	1	2
szczycieński	1	0	0	1	5	0	0	1	2
węgorzewski	1	0	0	0	1	0	0	1	0
RAZEM	50	18	1	15	60	14	2	12	56

Tabela 16. Typologia szkół gimnazjalnych w WWM, powstała na bazie wyników egzaminów gimnazjalnych z przedmiotów humanistycznych w latach 2014-16 i analizach ich relacji do wyników sprawdzianu szóstoklasisty, oparta na dwóch kryteriach: wyniku punktowym (ocenie z egzaminu) oraz Edukacyjnej Wartości Dodanej. Liczebność poszczególnych typów szkół w powiatach WWM. Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ze strony <http://ewd.edu.pl>.

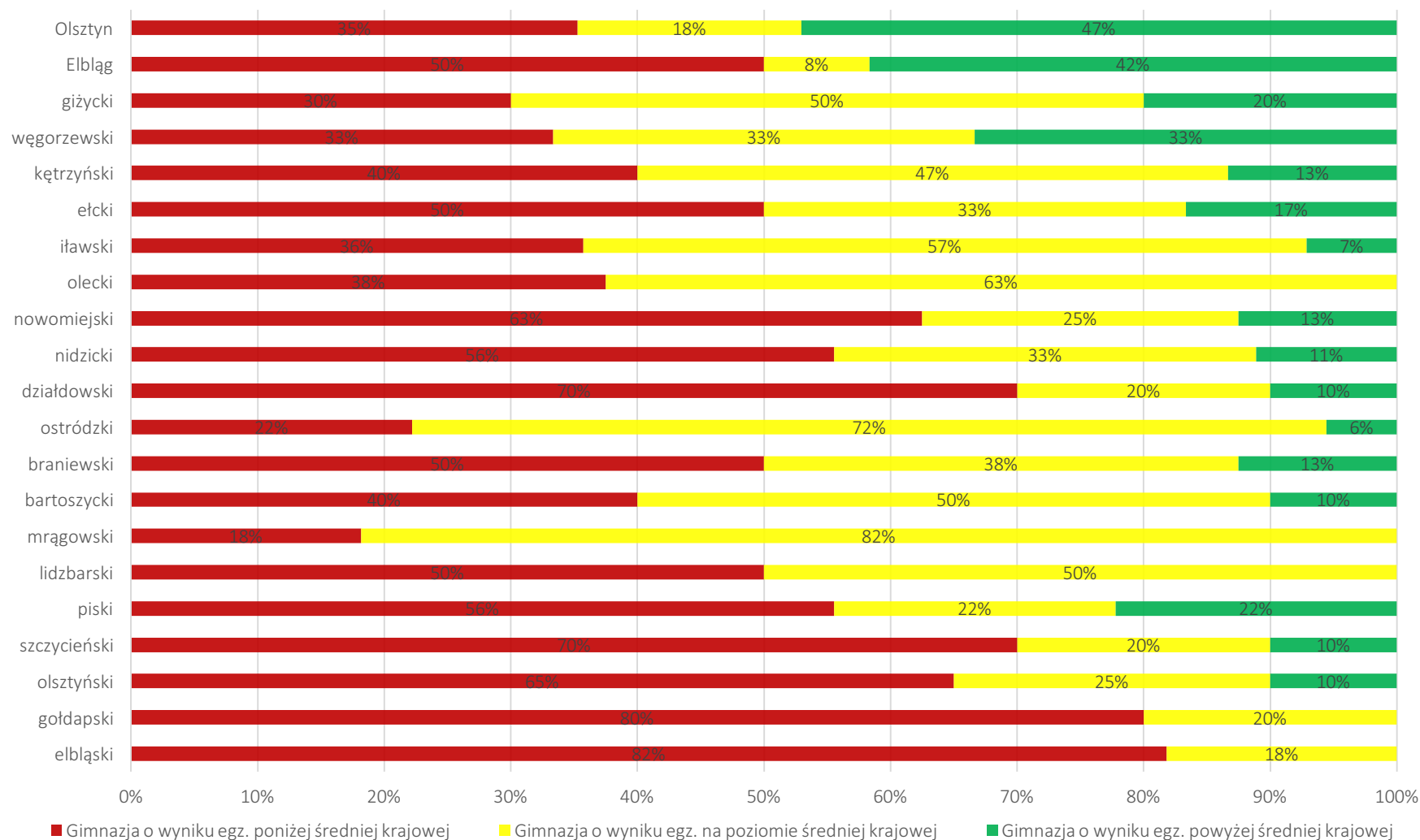
Tabela pokazuje ogromne zróżnicowanie w występowaniu szkół określonych typów w różnych powiatach. Zwróćmy w szczególności uwagę, że:

- choć gimnazja o niskim wyniku i niskim wskaźniku EWD są najczęściej występującą kategorią gimnazjów w WWM, stanowiącą ok. ¼ szkół tego typu, to w powiatach Elbląg, elbląski i szczycieński stanowią połowę lub więcej placówek, w węgorzewskim, piskim i nowomiejskim – co trzecią, podczas gdy w powiatach giżyckim, oleckim, braniewskim i mrągowskim nie ma żadnej lub prawie żadnej takiej szkoły;
- choć gimnazja pracujące z mniej uzdolnionymi uczniami, ale ciągnące ich wyniki w górę (wysoki wskaźnik EWD) są generalnie nieliczne, to w powiatach bartoszyckim, giżyckim, iławskim i ostródzkim znajdziemy więcej niż jedną taką szkołę, w piskim, szczycieńskim, nidzickim, kętrzyńskim i działdowskim – po jednej, a w pozostałych powiatach – ani jednej;
- wśród 18 szkół, które uzyskały wysoki wynik egzaminu gimnazjalnego, ale jednocześnie także wysoki EWD, a więc pomnażające neutralny lub wysoki potencjał wejściowy swoich uczniów, aż 5 znajduje się w Olsztynie, 2 w powiecie olsztyńskim i 2 w giżyckim, podczas gdy w pozostałych powiatach znajdziemy maksymalnie po jednej takiej szkole.

Zestawienie wyników egzaminacyjnych dla lat 2014-16 w dużej mierze potwierdza też omówione wcześniej obserwacje oparte na egzaminach dla 157 szkół z 2016 roku.

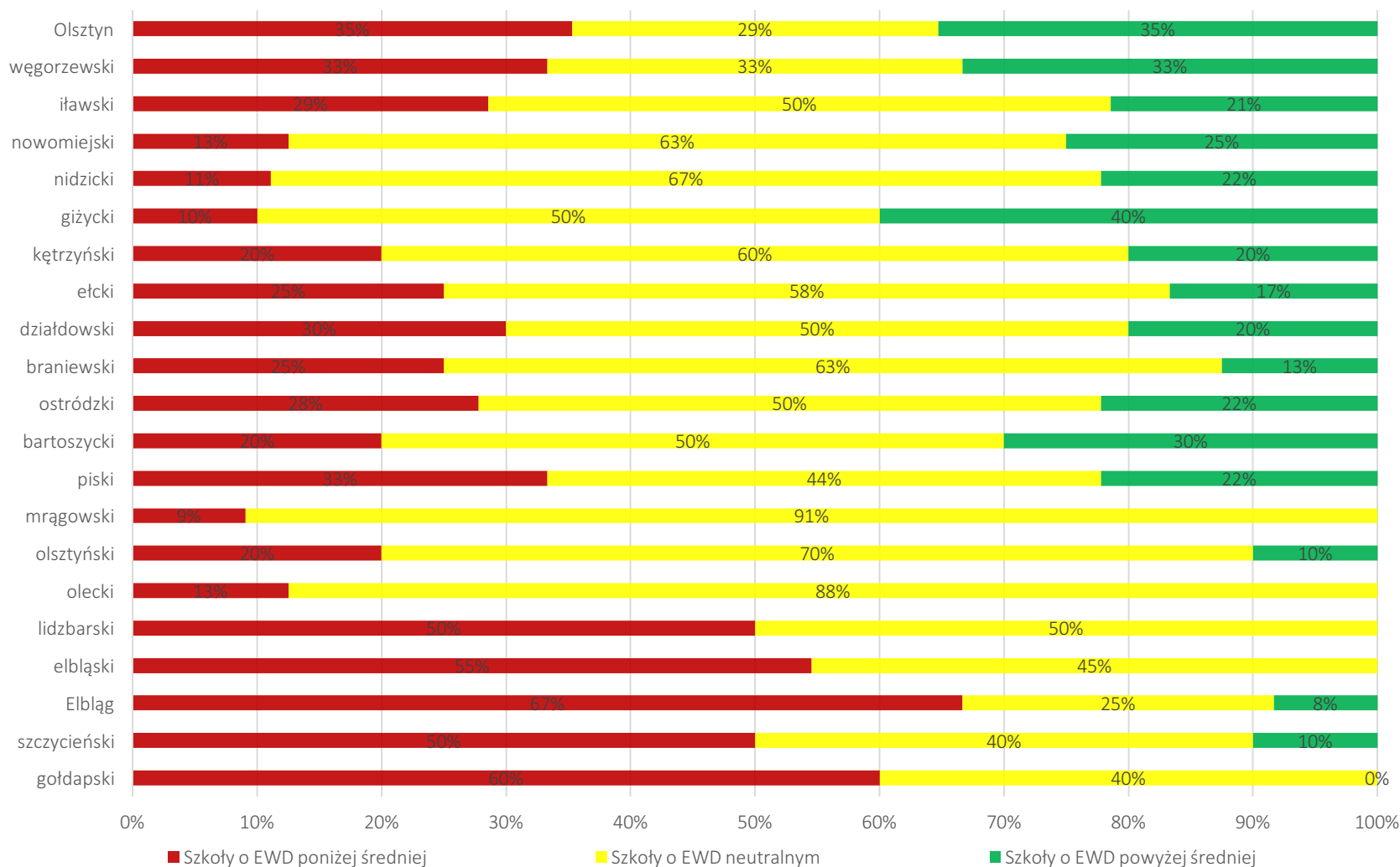
Po pierwsze, powiaty o najwyższych wynikach są jednocześnie niezwykle rozwarstwione. Z perspektywy wyników egzaminacyjnych – w Olsztynie i Elblągu nie ma prawie szkół „przeciętnych”, są tylko dobre oraz złe. Inaczej mówiąc, średni wynik egzaminacyjny szkół w obu miastach plasuje się najwyżej wśród wszystkich powiatów WWM, ale znajdują się w nich z jednej strony najlepsze, a z drugiej najgorsze szkoły w całym województwie. W Elblągu aż połowa gimnazjów w mieście nie tylko osiąga wyniki poniżej przeciętnej, ale też ma ujemny wskaźnik EWD – ciągnie uczniów w dół, tak że uczniowie słabsi już na wejściu opuszczając szkołę są jeszcze słabsi niż wcześniej w porównaniu do swoich rówieśników z najlepszych szkół. Na drugim biegunie lokują się powiaty takie, jak giżycki, lidzbarski i mrągowski, których szkoły różnią się między sobą najmniej wśród wszystkich powiatów.

Po drugie, w większości powiatów WWM istnieją zaledwie pojedyncze szkoły o wyjątkowo wysokich wynikach – „flagowe okręty” powiatu i cały szereg szkół o wynikach niskich i średnich.

Wykres 8. Podział szkół gimnazjalnych w WWM według relacji ich wyniku do średniego wyniku gimnazjów w Polsce, powstały na bazie wyników egzaminów gimnazjalnych z przedmiotów humanistycznych w latach 2014-16. Odsetki poszczególnych rodzajów wyników w każdym z powiatów WWM. Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ze strony <http://ewd.edu.pl>.

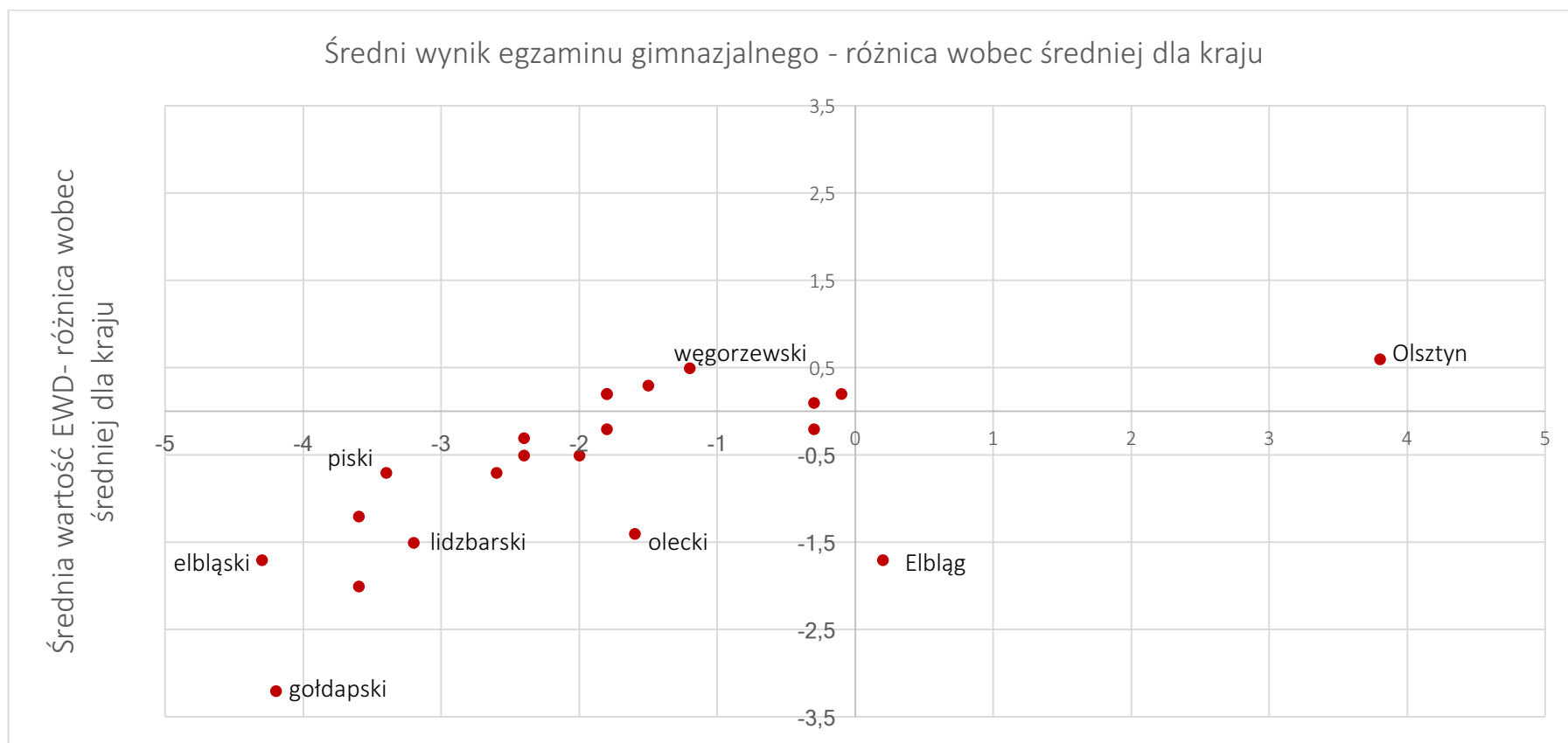
Z kolei zestawienie wyników wskaźnika EWD pokazuje, że w większości powiatów istnieje duże zróżnicowanie, jeśli chodzi o efekt szkoły na ucznia – zwiększenie jego potencjału, obniżenie go lub też neutralność i „nieszkodzenie”. Stosunkowo wiele szkół, które zwiększają potencjał ucznia, znajduje się w Olsztynie oraz powiatach giżyckim i bartoszyckim, natomiast w mrągowskim, oleckim, lidzbarskim, elbląskim i gołdapskim nie znalazło się ani jedno gimnazjum o pozytywnym wskaźniku EWD.

Wykres 9. Podział szkół gimnazjalnych w WWM według wskaźnika Edukacyjnej Wartości Dodanych, powstały na bazie wyników egzaminów gimnazjalnych z przedmiotów humanistycznych w latach 2014-16 i ich relacji do wyników sprawdzianu szóstoklasisty. Odsetki poszczególnych rodzajów wyników w każdym z powiatów WWM. Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ze strony <http://ewd.edu.pl>.

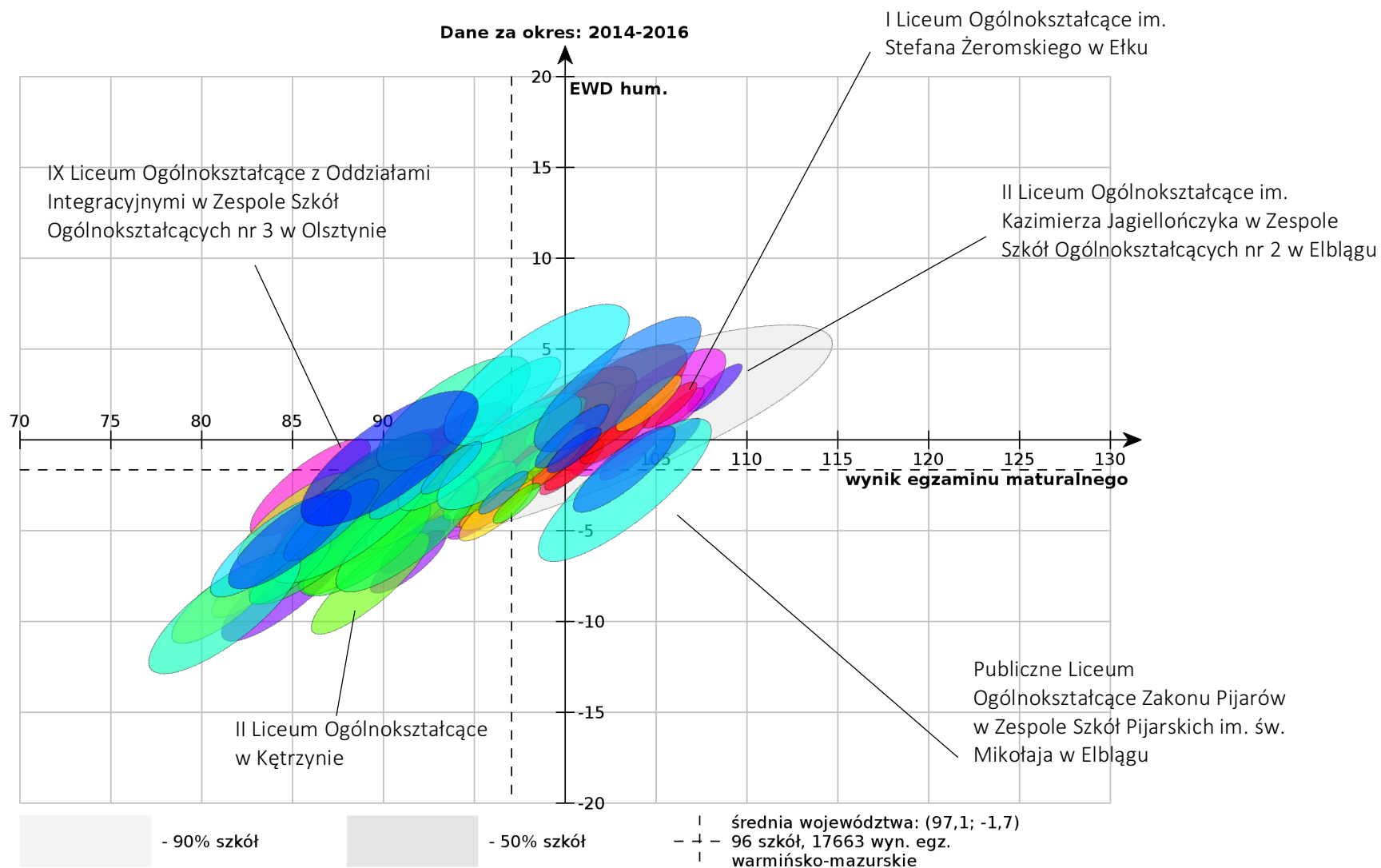
Wreszcie jeśli zestawić dla powiatów oba wymiary ze sobą – wynik egzaminu gimnazjalnego i wskaźnik EWD dla gimnazjów – otrzymujemy następujący obraz, w którym:

- Olsztyn (punkt oddalony daleko na prawo na osi poziomej) stanowi osobny świat – średni wynik egzaminacyjny gimnazjów w tym mieście wyprzedza znacząco wyniki każdego z pozostałych powiatów, a jednocześnie szkoły olsztyńskie podnoszą wstępny potencjał swoich uczniów (przy czym na ten średni wynik składa się bardzo wysoki wynik części olsztyńskich szkół i niski – pozostałych).
- Drugą kategorię powiatów tworzą te o wyniku egzaminacyjnym bliskim średniej dla kraju i wskaźniku EWD bliskim zera (a więc średni rzecz biorąc ani nie zwiększające, ani nie zmniejszające potencjału wejściowego swoich uczniów): kętrzyński, giżycki i etcki.
- Trzecią kategorię powiatów tworzą te o dość niskim średnim wyniku z egzaminów (od -1,2 do -2,6) oraz EWD nieco wyższym od zera (iławski, nidzicki, nowomiejski) lub nieco niższym od zera (działdowski, mrągowski, braniewski, ostródzki).
- Czwartą kategorię tworzą powiaty o bardzo niskim średnim wyniku z egzaminów (od -3,2 do -4,3) oraz niskim lub bardzo niskim EWD: elbląski, lidzbarski, gołdapski, olsztyński, piski i szczycieński.
- Dwa powiaty wyłamujące się z wyżej wskazanych wzorów to Elbląg (którego wyniki egzaminacyjne są bliskie średniej dla kraju, ale wskaźnik EWD – niski: do elbląskich gimnazjów przychodzi wielu uczniów z wysokim potencjałem, ale wiele szkół ten potencjał obniża) oraz olecki (oba wskaźniki umiarkowanie niskie).

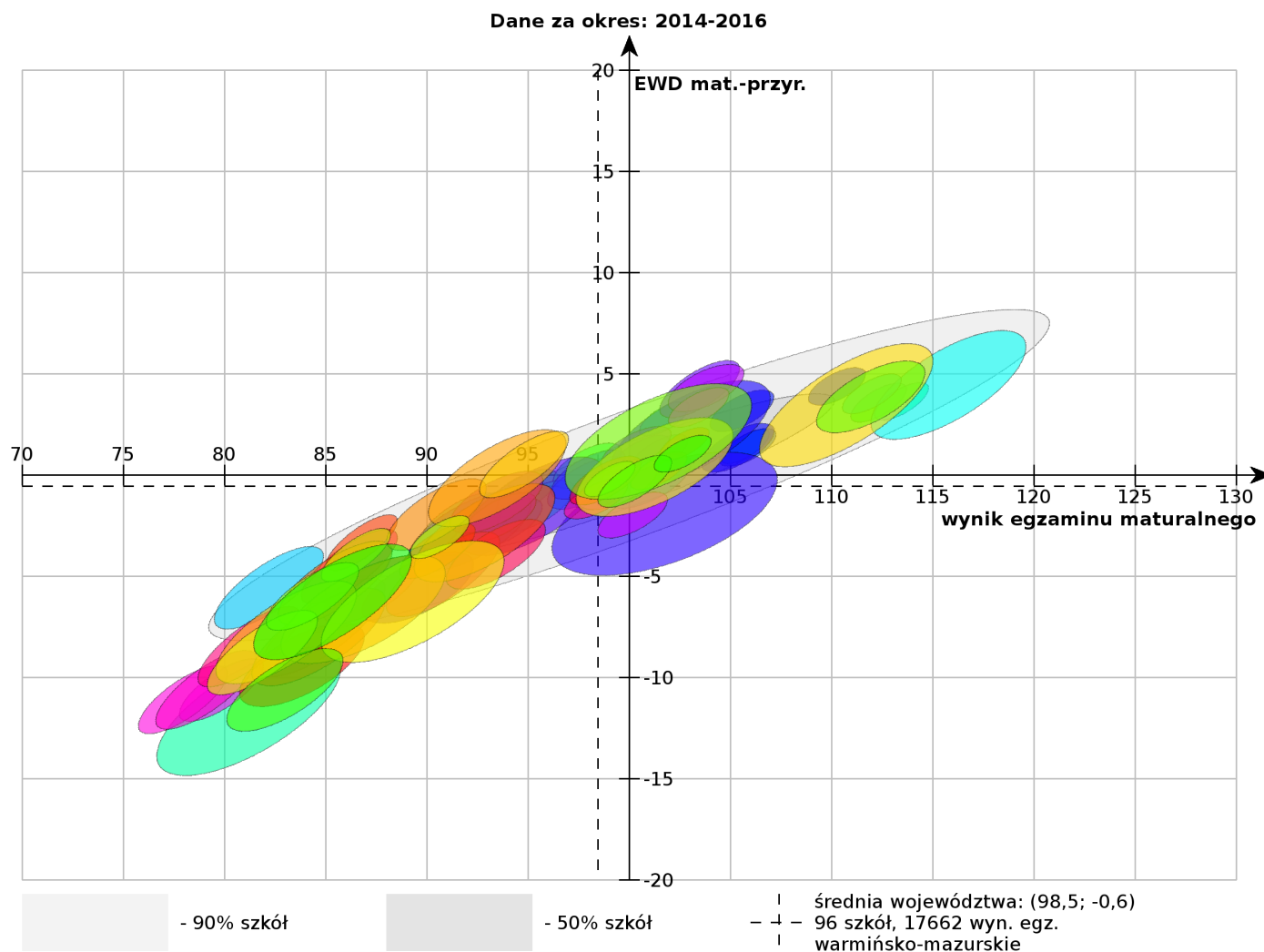

Wykres 10. Skrzyżowanie: (1) średniego wyniku powiatu z egzaminu gimnazjalnego z przedmiotów humanistycznych w latach 2014-16 w relacji do średniego wyniku dla kraju z (2) średnim wynikiem powiatu na skali EWD dla przedmiotów humanistycznych w latach 2014-16 w relacji do średniej krajowej wartości EWD dla uczniów o podobnych wynikach sprawdzianu szóstoklasisty. Wskazano też nazwy przykładowych powiatów. Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ze strony <http://ewd.edu.pl>.

Z kolei jeśli chodzi o szkoły średnie, średni standaryzowany wynik gimnazjalny liceów ogólnokształcących w WWM dla lat 2014-2016 wynosi 97,1 (przyjmując 100 jako średni wynik w skali kraju). Jeszcze wyraźniej niż w przypadku gimnazjów przeważają wśród nich szkoły, których średni wynik jest w sposób statystycznie istotny niższy od średniej dla kraju i które jednocześnie uzyskały jeszcze niższy wynik niż można by się spodziewać sądząc po wynikach gimnazjalnych ich uczniów (negatywny wskaźnik EWD) lub podobny do tego, który można by przewidzieć na tej podstawie (neutralny wskaźnik EWD).

Wykres 11. Wyniki maturalne liceów w WWM z przedmiotów humanistycznych w latach 2014-2016 w dwóch wymiarach: wynik egzaminacyjny oraz Edukacyjna Wartość Dodana (EDW). Źródło: wykres wygenerowany przy pomocy porównywarki szkół na stronie ewd.edu.pl. Osie są oparte na standaryzowanych wynikach dla całego kraju, a osie przerywane wskazują średnie wyniki dla WWM. Wskazano też nazwy przykładowych szkół.

Wykres 12. Wyniki maturalne liceów w WWM z przedmiotów matematyczno-przyrodniczych w latach 2014-2016 w dwóch wymiarach: wynik egzaminacyjny oraz Edukacyjna Wartość Dodana (EDW). Źródło: wykres wygenerowany przy pomocy porównywarki szkół na stronie ewd.edu.pl. Osie są oparte na standaryzowanych wynikach dla całego kraju, a osie przerywane wskazują średnie wyniki dla WWM.

W przypadku przedmiotów humanistycznych wśród liceów o wynikach egzaminacyjnych leżących poniżej średniej dla kraju jest tylko jednak taka, która uzyskała ze swoimi uczniami wynik wyższy niż można by się spodziewać na podstawie wyników gimnazjalnych (pozytywny wskaźnik EWD): jest to Liceum Ogólnokształcące z Oddziałami Dwujęzycznymi im. Krzysztofa Kamila Baczyńskiego w Lidzbarku. Pozostałe kilka liceów o pozytywnym wskaźniku EWD można znaleźć wyłącznie wśród tych, których uczniowie osiągnęli wysokie wyniki egzaminacyjne, a więc którym udało się powiększyć jeszcze pozytywną zaliczkę, których ich uczniowie mieli już na starcie. Są to pojedyncze placówki położone w największych ośrodkach regionu (II LO w Ełku, II LO w Ełku, I LO w Olsztynie) oraz LO im. Żeromskiego w Bartoszycach. Szkół licealnych o wysokim wyniku egzaminacyjnym i wysokim wyniku EWD dla przedmiotów matematyczno-przyrodniczych jest jednak znacznie więcej, ponieważ są wśród nich także takie, których wynik i wskaźnik dla przedmiotów humanistycznych był neutralny, a czasem nawet niski, jak II Prywatne LO w Kętrzynie, IV LO w Olsztynie, XII LO w Olsztynie, LO Pijarów w Ełku, LO im. Nowowiejskiego w Braniewie czy LO im. Wyspiańskiego w Nidzicy. Jeśli natomiast chodzi o wskaźnik matematyczno-przyrodniczy dla liceów, wynik województwa jest nieco lepszy, choć leżący poniżej średniej dla kraju, zarówno jeśli chodzi o oceny egzaminacyjne, jak EWD. Trzy szkoły w województwie okazują się być na maturze bardzo mocne zarówno w przedmiotach humanistycznych, jak matematyczno-przyrodniczych: wysoki wynik egzaminacyjny i wskaźnik EWD uzyskały ponownie II LO w Ełku, II LO w Ełku oraz I LO w Olsztynie. Wysoki wynik z przedmiotów matematyczno-przyrodniczych uzyskało też kilka innych szkół, które z przedmiotów humanistycznych uzyskały wyniki średnie lub niskie.

O czym mówią wyniki egzaminów? Relacja między edukacją a kulturą

Oczywiście wskaźnik EWD nie mierzy wyłącznie wpływu szkoły na uczniów i rozwój ich potencjału lub jego niewykorzystanie. Na niższy wynik uczniów gimnazjów o niskim EWD prawdopodobnie ma wpływ także to, że przez kolejne trzy lata funkcjonują w niesprzyjającym nauce środowisku lokalnym, zwłaszcza rodzinnym, pozbawione odpowiedniego wsparcia poza szkołą. Trudno oddzielić od siebie wpływ czynnika szkolnego i rodzinnego, a także wpływu kontekstu lokalnego. Jak zauważano we wcześniejszych analizach danych statystycznych dotyczących Warmii i Mazur między poszczególnymi rodzajami zasobów i kapitałów zachodzą wyraźne korelacje. Niezwykle szeroko zakrojoną analizę wykonała w tym kontekście Magdalena Wojarska⁵⁵, która uwzględniła bodaj wszystkie dostępne w tamtym czasie statystyki publiczne wskazujące na aktywność kulturalną (62 zmienne obejmujące finanse kultury, infrastruktura kultury, uczestnicy kultury, praktyki kulturalne, uczestnicy kultury i wydarzenia kulturalne) oraz opisujące sytuację społeczno-ekonomiczną (45 statystyk obejmujących takie obszary, jak ludność, rynek pracy, podmioty gospodarcze i NGO, finanse publiczne, edukacja, pomoc społeczna), ostatecznie wybierając z obu zbiorów po 31 najbardziej rzetelnych zmiennych. Analiza wykazała istnienie bardzo silnej zależności między obiema bateriami wskaźników: społeczno-ekonomiczną oraz kulturalną. Jak się okazało, w zasadzie nie ma gmin, które sytuowałyby się wysoko w skali rozwoju społeczno-ekonomicznego i jednocześnie osiągały niskie wyniki wskaźników kulturalnych i odwrotnie, a niewielka jest nawet liczba tych (zaledwie 10 na 114 gmin), które plasując się bardzo nisko w jednym z tych dwóch obszarów, w drugim sytuują się chociażby powyżej średniej.

Niestety w toku eliminacji wskaźników o słabych właściwościach statystycznych w badaniu Wojarskiej pozostały tylko dwie zmienne dotyczące edukacji: odsetek dzieci 3-5 objętych wychowaniem przedszkolnym oraz skolaryzacja netto na poziomie szkół podstawowych i średnich. Niemniej zwraca uwagę umiarkowana korelacja między skalą utworzoną z tych trzech elementów a infrastrukturą kultury (0,41), finansami kultury (0,27), praktykami kulturalnymi (0,26) i uczestnikami

⁵⁵ Magdalena Wojarska, *Poziom rozwoju...*, *op. cit.*, Olsztyn 2013.

kultury (0,21). Z kolei zgodnie z analizami Anety Sobotki⁵⁶ w gminach Warmii i Mazur zachodzi słaba, ale istotna statystycznie korelacja między liczbą zarejestrowanych czytelników bibliotek a sprawdzianem szóstoklasisty (0,29), egzaminem gimnazjalnym z języka polskiego (0,28) i matematyki (0,23), ale też niewiele słabsza korelacja między tymi wynikami a liczbą uczestników imprez organizowanych przez DK i świetlice w przeliczeniu na 1000.

Na potrzeby niniejszego opracowania również wykonano analizy dotyczące relacji między wskaźnikami dotyczącymi edukacji, działalności sektora kultury oraz innych sfer. Wskazują one na bardzo silne zależności między nimi na poziomie powiatów WWM. Średni wynik powiatu w zakresie egzaminu gimnazjalnego w części humanistycznej jest mianowicie bardzo silnie skorelowany z:

(1) Ogólnymi cechami miejsca i twardymi zasobami

- liczbą mieszkańców siedziby powiatu ($r=0,79$)
- długością dróg gminnych i powiatowych o twardej nawierzchni (0,72)
- odsetkiem mieszkańców korzystających z kanalizacji (0,69)
- odsetkiem mieszkańców korzystających z wodociągu (0,57)
- odsetkiem samochodów osobowych młodszych niż 4 lata (0,76) i starszych niż 15 lat (-0,7)

(2) Edukacją na wcześniejszych etapach, nakładami na edukację

- Odsetkiem dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego przypadających na 1 tys. dzieci w wieku 3-5 lat (0,75)
- Wydatkami na mieszkańca przeznaczonym na oświatę i wychowanie (0,65)

(3) Aktywnością kulturalną rozumianą jako działania instytucji kultury i kontakt z instytucjami kultury:

- liczbą czytelników przypadającą na 1000 mieszkańców ($r=0,8$)
- liczbą imprez i uczestników organizowanych przez domy i centra kultury, polegających na spotkaniach, prelekcjach, wykładach (0,47-0,52) oraz koncertach (0,41).

Co ciekawe, wyniki z egzaminu gimnazjalnego (część humanistyczna) nie są natomiast skorelowane z liczbą pracowni i kół prowadzonych przez domy i centra kultury ani innymi rodzajami organizowanych przez nie wydarzeń niż te wskazane powyżej.

Ogólne bariery dla edukacji kulturowej. Czego i jak uczy szkoła? Fundamentalne różnice dotyczące filozofii działania szkół

Już wiele lat temu, na seminarium poświęconym edukacji kulturowej zorganizowanym przez CEIK wskazywano, że barierami dla jej rozwoju jest sposób funkcjonowania instytucji:

1. Hierarchiczny i odbiorczy model edukacji wg modelu „wzorzec – edukator – edukowany” i z założeniem dysponowania przez edukatora wyższą i uszlachetniającą kulturą, której część przeleje na odbiorców, a więc model nieprzystający do charakteru dzisiejszej kultury oraz cechujący się niską skutecznością jako metoda.
2. Słaba komunikacja międzypokoleniowa, nieufność młodych wobec oficjalnych instytucji, nieufność starych wobec nowych technologii i świata młodych

⁵⁶ Aneta Sobotka, op. cit.

3. Niska umiejętność współpracy, dialogu, partnerstwa, negocjacji, współtworzenia, niski kapitał społeczny i brak uznanych liderów, a jednocześnie – silne konflikty systemów myślenia i ideologii.
4. Bariera między kulturą młodych ludzi, ich sposobami działania i myślenia a wyobrażeniami edukatorów na ten temat⁵⁷.

Wykonana jesienią 2016 analiza danych zastanych polegająca na lekturze stron internetowych wybranych ełckich szkół (zob. osobne opracowanie) wydaje się potwierdzać powyższe spostrzeżenia, ale pokazuje też, po pierwsze, różnice między szkołami i edukatorami. Niektóre/niektórzy z nich wcielają w życie odmienne modele nauczania. Najogólniej mówiąc, w szkołach podstawowych w Ełku można stwierdzić istnienie w nich dwóch konkurencyjnych filozofii pracy: hierarchiczno-rywalizacyjnej oraz aktywizująco-zespołowej, przy czym w codzienności szkół wydaje się dominować ta pierwsza. W kontekście sposobu rozumienia edukacji kulturowej w programie BMK ta różnica wydaje się absolutnie kluczowa i sugeruje, że wspierane w programie projekty powinny przyjmować za cel upowszechnianie w szkole przykładów działań opartych na drugiej ze wskazanych typów filozofii nauczania. Tym, czego wydaje się brakować w edukacji instytucjonalnej jest wytwarzanie w uczniach stałej dyspozycji do generowania wartościowej nowości, a więc umiejętności generowania różnych rozwiązań tego samego problemu.

Analiza poświęcona edukacji w Ełku pokazuje też daleko idące różnice w perspektywach na edukację prezentowanych przez różnych aktorów: młodzież, dyrektorów, nauczycieli, urzędników, rodziców i szereg innych podmiotów. Część podmiotów, jeśli za ich reprezentację uznać uczestników badania przeprowadzonego na potrzeby ełckiego programu POST, myśląc o zadaniach szkoły kładła nacisk na rozwój kompetencji społecznych, inni – na kreatywność i zdolność do uczenia się przez całe życie, inni natomiast – na przygotowanie do pełnienia ról społecznych lub wychowanie uczniów na *patriotów* albo *ludzi kulturalnych*. Umiejętności wymieniane przez uczestników tamtego badania wyżej umiejętności wydają się składać na do najmniej dwa odmienne modele nauczania młodego człowieka, definiowane przez takie napięcia, jak: współpraca w zespole vs samodzielność i asertywność; przestrzeganie norm i realizacja ról vs kreatywność i krytycyzm oraz ciekawość świata. Wskazują one ponownie na istnienie w szkołach i ich otoczeniu dwóch podstawowych, bardzo odmiennych wyobrażeń na temat edukacji i jej celu. W kontekście programu BMK wydaje się, że warto poświęcić tego rodzaju napięciom fragment warsztatów w 2017 roku, w nawiązaniu do przyjętej do tego czasu polityki oświatowej, tak by autorzy projektów realizowanych w programie mogli świadomie wybrać preferowany przez siebie model edukacji i jej celów oraz umieli go realizować.

Hasłami-kluczami, który przewijają się w narracjach różnych aktorów, kiedy mówią oni nie tylko o edukacji kulturowej, ale edukacji w ogóle, są ciekawość świata, umiejętność współpracy z innymi i kreatywność. Problem polega na tym, że te umiejętności nie są raczej czymś, co można wpoić edukowanym ani czymś, czego mogą oni wyuczyć się na pamięć, lecz raczej są zjawiskami relacyjnymi i kontekstowymi. Pozostając przy przykładzie kreatywności: zarówno szanse na jej ukształtowanie się, jak i późniejsze przejawianie się jej w postaci twórczych i innowacyjnych działań, dokonują się w interakcji z innymi ludźmi oraz z polem/kontekstem działania. Czynniki te mogą zarówno wspierać, jak i hamować pojawienie się twórczości. Klasyczne teorie socjologiczne⁵⁸ oraz współczesne

⁵⁷ Konwersatorium „Dylematy i wyzwania edukacji kulturalnej”, Olsztyn, listopad 2009, notatka CEIK.

⁵⁸ Zob. np. Robert Merton, *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, PWN. Warszawa 1982; Florian Znaniecki, *Ludzie terażniejsi a cywilizacja przyszłości*, PWN, Warszawa 1974.

teorie psychologiczne⁵⁹ pokazują, że dla ujawniania się zachowań kreatywnych, twórczych i innowacyjnych kluczowe są przyjęte w danej społeczności lub instytucji sposoby myślenia o świecie i rozwiązywania problemów oraz traktowania pomysłów i zachowań odbiegających od normy. Żeby zachowania twórcze mogły na większą skalę ujawniać się, skutkować innowacjami oraz wyrabiać trwałą dyspozycję do kreatywności, potrzebne są warunki zachęcające do takiego sposobu myślenia i działania – „klimat dla kreatywności”, bez którego nie ma szansy na pojawienie się i przetrwanie elementu innowacyjnego⁶⁰. Do podstawowych czynników sprzyjających klimatowi twórczości w środowisku szkolnym należą w szczególności⁶¹:

- Pozytywna wymiana interpersonalna/pozytywne relacje w grupie rówieśniczej bądź pracowniczej oraz styl kierowania grupą/instytucją zorientowany na kreatywność i innowację – zmienna szczególnie istotna w grupie, jaką jest także klasa szkolna. Kierowanie silnie zorientowane na zadaniowość oraz hierarchiczność raczej obniża szanse na ujawnianie i utrwalanie się dyspozycji do zachowań kreatywnych. W szkołach szczególnie produktywnie wydaje się być przewodzenie transformacyjne, tj. polegające na angażowaniu uczniów do działania, pokazywania im sensu podejmowanych przez nich działań oraz nowych możliwości działań.
- Otwartość środowiska i kierownika/nauczyciela na zachowania nonkonformistyczne oraz szeroką paletę możliwych sposobów i pól wyrażania swojej twórczości.
- Tolerancja dla ryzyka i prawo do popełniania błędów, a jednocześnie ciągła stymulacja intelektualna i pojawianie się nowych wyzwań.

Na odwrotnej zasadzie, warto zadbać o wyeliminowanie barier dla kreatywności, które można za Nęcą i Szmidtem⁶² uporządkować wedle momentu, w którym zakłócają one proces twórczy.

⁵⁹ Zob. np. Mihail Csikszentmihaly, *Creativity. Flow and the Psychology of Discovery and Invention*, Harper Collins, Nowy Jork 1996.

⁶⁰ Maciej Karwowski, *Klimat dla kreatywności: koncepcje, metody, badania*, Centrum Doradztwa i Informacji Dilfin, Warszawa 2009;

⁶¹ Maciej Karwowski, *Klimat...*, op. cit. Rafał Drozdowski, Anna Zakrzewska, Katarzyna Puchalska, Michał Morchat, Dorota Mroczkowska, *Wspieranie postaw proinnowacyjnych przez wzmacnianie kreatywności jednostki*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2010, <http://www.parp.gov.pl/files/74/81/380/9721.pdf>; Marc Runco, *Creativity: theories, themes, research, development and practice*, Elsevier, Amsterdam 2003.

⁶² Edward Nęcka, *Psychologia twórczości*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2001; Krzysztof J. Szmidt, *Współczesne koncepcje wychowania do kreatywności i nauczania twórczości: przegląd stanowisk polskich*, w: *Dydaktyka twórczości. Koncepcje – problemy – rozwiązania*, red. tenże, Impuls, Kraków 2003.

	Rodzaje przeszkód			
	Przeszkody zapobiegające rozpoczęciu się procesu twórczego	Przeszkody przedwcześnie przerywające proces twórczy	Przeszkody zakłócające przebieg procesów twórczych	Przeszkody ograniczające przebieg procesu twórczego do niektórych tylko operacji umysłowych
Mechanizm działania	Zapobieganie procesom twórczym zanim się w pełni rozwiną	Przerywanie zainicjowanego procesu twórczego zanim powstanie znaczący wytwór; Stworzenie dzieła, które nie wyczerpuje wszystkich możliwości	Narzucanie procesowi twórczemu zewnętrznych wobec niego kryteriów tego, co jest dobre i pożądane.	Ograniczanie procesu twórczego do niektórych tylko strategii i przetwarzania tylko części informacji
Odmiany	• Antykreatywne przekonania i ideologie • Emocjonalne koszty twórczości (samotność, niepokój, lęk przed krytyką i ośmieszeniem) • Konkurencja motywów • Niedostrzeganie celów (problemów twórczych)	• Obawa przed wymową własnego dzieła – dogmatyzm; • Obawa przed małością własnego dzieła – egocentryzm; • Niecierpliwość wyniku – niecierpliwe dążenie do wyniku za wszelką cenę	• Nacisk i konformizm • Rywalizacja • Warunkowanie sprawcze – karanie reakcji twórczych (np. stawiania pytań przez uczniów, oryginalnych odpowiedzi) i nagradzanie reakcji nietwórczych; • Sztywna samokontrola – kompulsywny przymus tworzenia	• Tabu i autocenzura • Inercja mentalna – sztywność procesów intelektualnych; • Schemat • Jednostronność – dostrzeganie tylko jednego aspektu i dominującej funkcji obiektu (fiksacja funkcjonalna); • Nadmierna wiedza i twórcza indolencja ekspertów
Skutek	Niepodejmowanie twórczości w ogóle albo poprzestanie na pierwszym lepszym pomysłe	Zadowalanie się połowicznymi skutkami w stosunku do swoich możliwości twórczych, zbyt nisko ustawiona poprzeczka, powstanie dzieł niedojrzałych	Uległość; Konformizm; Napięcia związane z rywalizacją; Karanie twórczości	Uzyskanie skromniejszych wyników niż spodziewane

Tabela 17. Bariery dla rozwijania kreatywności w ujęciu Edwarda Nęcki i Krzysztofa J. Szmidta.

W Polsce dostępny jest też specjalny kwestionariusz mierzący kreatogenny klimat szkoły, stworzony przez Macieja Karwowskiego⁶³ na bazie badania wśród 1431 uczniów 50 szkół województwa mazowieckiego, który mierzy trzy kluczowe wymiary:

- (1) swoboda i podmiotowość;
- (2) zaufanie i niekonfliktowość;
- (3) ryzyko i napięcie.

Dyskusja nad wadami nowoczesnej szkoły oraz niedostosowaniem sposobu jej działania do zmieniającego się jej otoczenia i umiejętności przydatnych w kolejnych epokach nie jest w związku z tym nowa, choć być może nasiliła się od lat 80-tych⁶⁴. Jak pisał ponad 30 lat temu Jan Zborowski:

Szkoła wyposaża uczniów w określoną liczbę wzorcowych rozwiązań nasuwających się co dzień zadań typowych (...). Ale w życiu spotyka się nierzadko inne zadania, często trudne i złożone, a czasem nawet zadana twórcze – do których rozwiązania brak jednoznacznego wzorca algorytmu. Żyjemy wszak w świecie, który zmienia się z nieprawdopodobną szybkością. (...) Tak przeto w powszechnej edukacji muszą następować pewne zmiany. Dziś traci, w pewnym sensie, na znaczeniu zarówno tradycyjne magazynowanie wiedzy, jak również dość powszechnie wysuwany postulat nauczania sztuki, jej zdobywania na rzecz uczenia się kreatywnego przetwarzania⁶⁵.

Instytucja szkolna, przynajmniej w wydaniu typowym dla europejskiej nowoczesności, wydaje się mieć tendencję do promowania standaryzacji, konformizmu i kolektywizmu i często niewielki zakres możliwości spojrzenia na uczniów jako osoby o różnych dyspozycjach i wzajemnych relacjach raczej niż na zbiór jednostek, które mają zostać ukształtowane zgodnie z programem. Dlatego bardzo dużą liczbę koncepcji modyfikacji sposobu nauczania w szkole, często zorientowanych na wyzwalanie twórczości dziecka, zrodził już przełom XIX i XX wieku (np. szkoła J. Deweya, metoda projektów W.H. Kilpatricka, szkoła francuska C. Freineta, szkoła Montessori, szkoła waldorfska Steinera i wiele innych⁶⁶). Także w Polsce prace wskazujące na konieczność rozwijania postaw twórczych uczniów sięgają co najmniej okresu międzywojennego⁶⁷. W ostatnich trzech dziesięcioleciach na uwagę zasługuje rozwijany od lat 80-tych teoretyczny system nauczania twórczości Witolda Dobrołowicza⁶⁸.

⁶³ M. Karwowski, *Klimat...*, *op. cit.*

⁶⁴ Zob. np. Jan Zborowski, *Rozwijanie aktywności twórczej dzieci*, WSiP, Warszawa 1986.

⁶⁵ Ibidem, s. 18.

⁶⁶ Przeglądowo zob. np. Wincenty Okoń, *Szkoły eksperymentalne w świecie 1900-1975*, WSiP, Warszawa 1977; Anna Sajdak, *Edukacja kreatywna*, WAM, Kraków 2008, por. Ivan Illich, *Odszkolnić społeczeństwo*, Fundacja Bęc Zmiana, Warszawa 2010.

⁶⁷ Zob. np. Henryk Rowid, *Szkoła twórcza: podstawy teoretyczne i drogi urzeczywistnienia nowej szkoły*, Gebethner i Wolff, Kraków 1929; por. Krzysztof J. Szmidt, *Współczesne koncepcje wychowania do kreatywności i nauczania twórczości: przegląd stanowisk polskich*, w: *Dydaktyka twórczości. Koncepcje – problemy – rozwiązania*, Impuls, red. Tenże, Kraków 2003.

⁶⁸ Witold Dobrołowicz, *Psychodidaktyka kreatywności*, Wyższa Szkoła Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, Warszawa 1995.

Tymczasem w oczach wielu nauczycieli idealnym uczniem jest nadal uczeń „uprzejmy, punktualny, konwencjonalny i wszystko, tylko nie nonkonformistyczny”⁶⁹ co potwierdził szereg badań prowadzonych w różnych kontekstach kulturowych⁷⁰. Kreatywność jest często tłumiona jako cecha przejawiająca się w zachowaniach „dziwnych” i odstających od normy. Podobny wynik dają badania w kontekście polskim, wśród których szczególnie interesujące wydają się:

- Badanie Teresy Gیزی przeprowadzone w latach 1998-1999 wśród 445 nauczycieli szkół podstawowych w południowo-wschodniej Polsce, które pokazało, że „uzdolnienia i twórczość przez nauczyciela nadal utożsamiane są głównie z inteligencją i zdolnościami do uczenia się (...). Uzdolnienia specjalne, motoryczne czy choćby przywódcze nie mają szansy – już na etapie identyfikowania ich – by rozwijać się w szkole”⁷¹.
- Badania Aleksandry Gajdy przeprowadzone wśród uczniów i nauczycieli klas trzecich jednej ze szkół w Warszawie, w którym potencjał twórczy dzieci mierzono Rysunkowym Testem Twórczego Myślenia Urbana i Jellena (TCT-DP), a nauczycieli proszono o charakteryzowanie każdego ucznia na skali 20 określeń. Znacząco większe szanse na określenie ich przymiotnikami kojarzonymi z twórczością mieli uczniowie uzyskujący wysokie wyniki szkolne, niezależnie od poziomu swoich zdolności twórczych, podczas gdy żaden z uczniów o słabych wynikach szkolnych, a wysokim potencjale twórczości w teście twórczego myślenia nie został scharakteryzowany jako twórczy przez nauczycieli. Jak przekonuje autorka (a) harmonijny twórczy rozwój wielu dzieci hamowany jest już na etapie nauczania początkowego, kiedy „to, co udało się w dziecku odkryć i rozbudzić w okresie przedszkolnym zostaje skonfrontowane z rygiorem formalnej edukacji”; (b) odtwórcze zachowania dobrych uczniów są promowane i utrwalane przez nauczycieli; (c) szanse na zostanie uznanym przez nauczyciela za dobrego ucznia i twórczego ucznia, a tym samym uzyskanie pozytywnego wzmocnienia zwrotnego, zwiększają inteligencja, aktywność, pilność, pewność siebie, a zmniejszają – zachowania nonkonformistyczne.
- Badania Macieja Karwowskiego, Renaty Ciak i Marty Grubek, w których nauczycieli sześciu różnych przedmiotów z dwóch warszawskich liceów poproszono o oszacowanie potencjału twórczego 65 ich uczniów, który zmierzono jednocześnie Kwestionariuszem Twórczego Zachowania KANH Popka oraz TCT-DP Urbana i Jellena. Jak się okazało, fakt uznania ucznia za twórczego przez nauczyciela jest silnie pozytywnie skorelowany z jego ocenami szkolnymi oraz notami z zachowania, żadne lub znikome są natomiast korelacje ocen nauczycielskich z cechami osobowościowymi oraz korelatami kreatywności.

Bardzo istotnym i rozwijanym obecnie zagadnieniem jest w związku z tym stworzenie warunków i sposobów do identyfikacji twórczych potencjałów dzieci i dostosowywania do nich metod nauczania⁷². Jest to tym ważniejsze, że logika działania pola edukacyjnego w jego obecnym kształcie w dużej mierze kłóci się z warunkami sprzyjającymi pracy nad wyrabianiem twórczości i kreatywności u poszczególnych uczniów⁷³. Od szkoły wymagane jest:

⁶⁹ M. Runco, op. cit., s. 178.

⁷⁰ Ibidem: 180nn.

⁷¹ Teresa Giza, *Pedagogika twórczości w pracy nauczycielskiej*, Kielce: WSP, za: Maciej Karwowski, Renata Ciak, Marta Grubek, Patrzy, ale czy widzi? Trafność nominacji nauczycielskich w rozpoznaniu kreatywności uczniów, w: *Identyfikacja potencjału twórczego*, red. M. Karwowski, Akademia Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2009, s. 242-254.

⁷² Przeglądowo zob. np.: *Identyfikacja potencjału twórczego. Teoria, metodologia, diagnostyka*, red. M. Karwowski, Warszawa 2009, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2009; Maciej Karwowski, *Zgłębianie kreatywności. Studia nad pomiarem poziomu i stylu twórczości*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2009.

⁷³ M. Runco, op. cit., s. 178-9; Pasi Sahlberg, *The role of education in promoting creativity: potential barriers and enabling factors*, w: *Measuring creativity*, praca zbiorowa, http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/creativity-book_en.htm.

- przygotowanie ucznia do wystandaryzowanego testu oraz bieżące monitorowanie uczniów przy pomocy narzędzi, które słabo nadają się do zmierzenia tak złożonego zjawiska, jakim jest kreatywność;
- zrealizowanie w zadanym i ograniczonym czasie całego, również wystandaryzowanego programu, w grupie często bardzo zróżnicowanej pod względem predyspozycji.

Formalnie rzecz biorąc, edukacja jest współcześnie obowiązkiem, nie prawem należnym tylko osobom o określonym stanie/statusie społecznym. Jednocześnie, szkoła przekazuje silnie określone ideologie i promująca pewne typy wiedzy, które nie są w społeczeństwie równomiernie rozdyskrebowane⁷⁴. Jest to często wiedza pamięciowego, a także wymagająca myślenia abstrakcyjnego. Gardner, Kornhaber i Wake ujmują to następująco:

Chcąc scharakteryzować instytucję szkoły jednym lub dwoma opisowymi określeniami, najlepiej byłoby powiedzieć, że uczy ona <<działania poza kontekstem>> i <<posługiwanie się systemem znaków>>. Najlepiej czują się w szkole osoby, które potrafią myśleć o działaniach, zdarzeniach i zjawiskach nawet wtedy, gdy nie są one bezpośrednio dostępne percepcji i nie ma z nimi rzeczywistego kontaktu⁷⁵.

Badania wielokrotnie pokazywały, że uczniowie o wysokim poziomie osiągnięć szkolnych mają często mniejszy potencjał do działań twórczych niż uczniowie „gorzej się uczący”, co wydaje się w dużej mierze wynikać z ich dostosowania się do reguł szkolnych: aby osiągnąć sukces szkolny często nie należy rozwijać potencjału zdolności do myślenia dywergencyjnego i własnej inwencji, lecz raczej wpasować się w sposób myślenia nauczyciela i/lub kanon prawidłowych odpowiedzi. W wielu szkołach panuje bowiem, jak formułuje to Stanisław Włoch⁷⁶, „kult intelektu, programu i podręcznika”. Badani przez nią uczniowie opisują ten problem z takich oto perspektyw: „Szkoła jest nudna, mało interesująca”, „Brakuje czasu na własne rozwiązania”, „Jest nieciekawie, bo nie możemy sami tworzyć i rozwiązywać czegoś”, „O wszystkim decyduje Pani i nie pozwala nam na nic”, „W szkole można się nauczyć czytać tylko po szkolnemu”.

Klimat panujący w środowisku rodzinnym oraz szkolnym i jego otwartość na zainteresowania samych dzieci i młodzieży oraz możliwość eksperymentowania, dyskusowania, tworzenia nieszablonowych rozwiązań – to kluczowe kwestie dla rozwoju edukacji kulturowej. Wyzwaniem stojącym przed projektami realizowanymi w programie BMK jest zatem to, aby z jednej strony „wyciągać” działania ze szkół, tak by przełamywać obowiązujące w nich rutyny i inspirować do nowych działań, z drugiej zaś – instalować załączki edukacji kulturowej w instytucjach – szkołach, domach kultury, bibliotekach – tak by trwały one po zakończeniu projektu i programu, tworząc korzystniejsze niż wcześniej środowisko twórczego działania dzieci.

⁷⁴ Pierre Bourdieu i Jean-Claude Passeron, *Reprodukcja: elementy systemu nauczania*, PWN, Warszawa 2011.

⁷⁵ Howard Gardner, Mindy L. Kornhaber, Warren K. Wake, *Inteligencja: wielorakie perspektywy*, WSiP, Warszawa 2001.

⁷⁶ Stanisław Włoch, *Kreatywność i transgresja w edukacji dziecka*, w: *Pedagogika kreatywna wyzwaniem edukacji XXI wieku*, red. Ewa Smak i Stanisław Włoch, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2010, s. 185.

Najważniejsze wnioski w kontekście realizacji programu Bardzo Młoda Kultura

Streszczenie najważniejszych ustaleń znajduje się na początku opracowania, dlatego tu ograniczamy się do wskazania tego, co wydaje się szczególnie istotne dla programu BMK. Omówione wyżej wyniki przeszłych i nowo wykonanych analiz wydają się przede wszystkim wskazywać na to, że:

1. Informacje o programie BMK warto z jednej strony upowszechniać w bibliotekach za pośrednictwem Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej, a z drugiej – za pośrednictwem osób pełniących rolę węzłów i pomostów między środowiskami, które stanowią prawdopodobnie od kilkunastu procent do 1/3 pracowników tych instytucji.
2. Z perspektywy BMK ważnym typem organizacji wydają się jednak te pełniące funkcję lokalnych metaorganizacji – parasoli dla różnych inicjatyw, mających wieloletnie doświadczenie, takich jak etckie Adelfi i Stopa a także inne organizacje pełniące funkcję Ośrodków Działaj Lokalnie czy pilotujące lokalne programy regrantingowe. Biorąc pod uwagę wielkość województwa i czas potrzebny na dotarcie z Olsztyna do różnych jego zakątków oraz atut w postaci znajomości lokalnego środowiska, takie organizacje mogłyby pełnić rolę lokalnych węzłów czy przynajmniej ambasadorów programu.
3. W szkołach ścierają się ze sobą co najmniej dwa istotne modele i filozofie nauczania: hierarchiczno-rywalizacyjna oraz aktywizująco-zespołowa. Temu zjawisku i ogólnym celom i założeniom przyjmowanym przez edukatorów w różnego typu instytucjach warto poświęcić część warsztatów organizowanych w programie BMK, posiłkując się przykładami działań realizowanych w szkołach warmińsko-mazurskich – dyskutując o tym, które uznajemy za mniej i bardziej wartościowe i udane i co o tym decyduje.
4. Analiza, z jednej strony, istniejącej literatury, z drugiej zaś – stron internetowych szkół może prowadzić do wniosku, że sama szkoła jako instytucja jest często środowiskiem słabo sprzyjającym rozwijaniu działań twórczych. Wyzwaniem stojącym przed projektami realizowanymi w programie BMK jest jednak to, aby instalować załączki wysokiej jakości edukacji kulturowej w instytucjach – szkołach, domach kultury, bibliotekach – tak by trwały one po zakończeniu projektu i programu, tworząc korzystniejsze niż wcześniej środowisko twórczego działania dzieci.
5. Bardzo ważnym czynnikiem korelującym z późniejszymi sukcesami edukacyjnymi jest jak najwcześniejsza edukacja, obejmująca jak najwięcej dzieci. Działania w programie BMK warto kierować już do najmłodszych, nie tylko starszych dzieci.
6. Poszczególne obszary życia społecznego są ze sobą sprzężone, co sugeruje, że interweniując w nich jednocześnie i w poprzek podziałów sektorowych – co zakłada BMK – można liczyć na szansę osiągnięcia istotnych rezultatów.
7. Poszczególne powiaty i gminy w WWM silnie różnią się między sobą, jeśli chodzi o różnego rodzaju zasoby i osiąganе wyniki edukacyjne, a średnie i duże miasta są dodatkowo silnie zróżnicowane wewnętrznie. Ponieważ celem BMK jest wyrównywanie szans edukacyjnych i dostępu do edukacji kulturowej wskazane wyżej zróżnicowania warto wziąć pod uwagę, tak by program docierał także do słabszych ośrodków i szkół, a jednocześnie czerpał inspiracje i swoich ambasadorów w silniejszych ośrodkach i szkołach.
8. Jak pokazuje wiele analiz omówionych we wcześniejszych częściach raportu, zarówno zasoby, jak i deprywacja i wykluczenie mają tendencję do kumulowania się i występowania w tych samych miejscach w różnych postaciach. Prowadzi to do sytuacji, w której silniejsi stają się coraz silniejsi, a słabsi – coraz słabsi. Powyższy wniosek uzupełniają spostrzeżenia dokonane przy okazji diagnozy perspektyw dla edukacji kulturowej w Ełku (zob. osobne opracowanie). Szkoły osiągające w tym mieście najwyższe wyniki, takie jak Gimnazjum nr 4 czy Liceum nr 1, okazują się też być najczęściej wskazywane w kontekście działań dotyczących edukacji kulturowej oraz wyróżniać się uwzględnianiem tej ostatniej w swoich dokumentach i działaniach. Dla

programów typu BMK oznacza to dylemat: na ile wspierać miejsca, w których istnieją już wartościowe działania, na ile zaś inwestować w działania, które nie są szczególnie ciekawe, innowacyjne czy najwyższej jakości, ale proponowane są przez ośrodki i szkoły słabo wypadające w różnych zestawieniach. Ten dylemat można próbować przełamać poprzez

- a. uruchamianie promieniowania silnych ośrodków, szkół i instytucji, prowadzących już wartościowe działania, na okoliczne miejscowości, szkoły i instytucje
- b. studia przypadków dotyczące szczególnych miejsc, np. gmin o nietypowo wysokich wynikach edukacyjnych czy szkół, takich jak Liceum Ogólnokształcące z Oddziałami Dwujęzycznymi im. Krzysztofa Kamila Baczyńskiego w Lidzbarku, które jako jedyne uzyskało wysoki wskaźnik EWD pracując z uczniami o dość niskich wynikach na wcześniejszym etapie kształcenia;
- c. wyławianie z ośrodków, szkół i instytucji słabiej wypadających w różnych zestawieniach pojedynczych wyróżniających się osób, które mogą stać się lokalnymi zaczątkami zmiany

Propozycje dla dalszych analiz prowadzonych na potrzeby poszczególnych projektów

Analizy zawarte w tym opracowaniu dotyczą ogólnych zjawisk w WWM. W trakcie pracy nad poszczególnymi projektami edukacyjnymi warto wykonywać osobne, wężiej zakrojone, ale dzięki temu pogłębione analizy. Przydatne może być do tego celu skorzystanie z takich zasobów, jak:

1. **Bank Danych Lokalnych (bdl.stat.gov.pl/BDL)**, w którym część danych można uzyskać także dla poszczególnych gmin i ich części. Baza danych z BDL dla 2015 roku zawierająca istotne wskaźniki dotyczące sfery edukacji i kultury, ale też ich innych dziedzin życia, stanowi załącznik do tego opracowania przekazany CEIK. Baza obejmuje wskaźniki na poziomie gmin oraz z podziałem na rodzaj gmin oraz miasto i wieś, a tam, gdzie uzyskanie takich danych nie było możliwe – wskaźniki na poziomie powiatów. Przydatny może być też atlas umożliwiający wizualizację różnic w przekroju terytorialnym (<https://geo.stat.gov.pl/imap/>)
2. **Edukacyjna Wartość Dodana**. Analizy wykonane na potrzeby tego opracowania dotyczyły tylko poziomu powiatów i głównie wyników egzaminów gimnazjalnych dla przedmiotów humanistycznych. Wyszukiwarka umieszczona na stronie <http://ewd.edu.pl> pozwala jednak wyszukiwać dane dla pojedynczych szkół i gmin, każdego rodzaju przedmiotów, gimnazjów, liceów i techników oraz sięga wiele lat wstecz. Łatwo można dzięki niej sprawdzić, jak dana szkoła czy gmina plasuje się na skali wyników egzaminacyjnych oraz skali EWD.
3. **Strony internetowe i strony Facebook szkół i innych podmiotów**. Jak pokazuje osobne opracowanie dotyczące perspektyw dla edukacji kulturowej w Ełku i jak pokazuje inne opracowanie, dotyczące obecności plastyki i muzyki na stronach szkół w całym kraju⁷⁷, tego typu strony są wartościowym źródłem informacji o ogólnej filozofii nauczania wyznawanej w danej szkole, zakresu i form obecności edukacji artystycznej i kulturowej, a także narzędziem pozwalającym nieraz zidentyfikować osoby, z którymi warto by nawiązać współpracę.

⁷⁷ Marek Krajewski i Filip Schmidt, *Raport z II etapu badań nad procesem wprowadzania nowej podstawy programowej w zakresie plastyki i muzyki: wyniki analiz stron internetowych szkół podstawowych i gimnazjalnych w Polsce*, Poznań 2013; na stronie <http://www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/uczniowie-i-studenci/przedmioty-artystyczne-w-szkolnictwie-powszechnym.php> można zapoznać się z wybranymi wynikami tego badania.

4. **Bazy podmiotów i przedsięwzięć z innych pokrewnych programów.** Budowę systemu edukacji kulturowej warto oprzeć na systemach już istniejących. Wyjątkowo cennym wydaje się ten utworzony przez program Działaj Lokalnie z uwagi na to, że obejmuje w WWM już ponad 310 podmiotów, które zrealizowały w tym programie przynajmniej jedno działanie, dotyczy działań o małej skali, jest rozwijany od 6 lat i opera się na systemie lokalnych przedstawicieli – Ośrodków Działaj Lokalnie – które można zaprosić także do promowania i udziału w BMK. Baza 361 przedsięwzięć sfinansowanych w programie w WWM również stanowi załącznik do tego raportu przekazany CEIK.
5. **Banki innowacji szkolnych oraz szkolenia WWM.** Szkoły i nauczyciele są często obiektem krytyki, która nieraz nie sprzyja otwieraniu kanałów współpracy, lecz raczej zamyka te placówki na otoczenie. Warto jednak pamiętać, że w szkołach realizuje się wiele wartościowych przedsięwzięć i że jest w nich wielu pasjonatów, wkładających wysiłek w działania wykraczające ponad standard. Jednym ze sposobów na identyfikację takich osób i przedsięwzięć są rejestry powstające przy okazji uczestniczenia szkół w projektach i programach edukacyjnych. Oczywiście wiele z nich okaże się nieinteresująca z perspektywy edukacji kulturowej, a ich jakość jest bardzo zróżnicowana. Niemniej warta wykonania wydaje się każdorazowo selekcja osób i przedsięwzięć widniejących w takich rejestrach, które mogą być istotne dla danego projektu edukacyjnego. Warto tu wskazać przede wszystkim na rejestry Innowacji dydaktycznych⁷⁸. Potencjalnym partnerem do działań z zakresu edukacji kulturowej jest też Warmińsko-Mazurski Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli. W osobnym opracowaniu wskazywaliśmy na jego filie ełcku i w Olecku. W tym miejscu chcielibyśmy zwrócić uwagę na ofertę centrali ODN w Olsztynie, w której w 2016 roku można było znaleźć m. in. szkolenia o następujących tytułach:
- Europejskie Dni Dziedzictwa na Warmii i Mazurach 2016 (...) kultura Warmii i pogranicza w świątyniach oraz pałacach zapisana. Objazdowe spotkanie edukacyjne tropem obiektów sakralnych i pałacowych.
 - Obraz jako kontekst dla tekstu literackiego i samodzielny tekst kultury podlegający czytaniu oraz interpretacji na lekcjach języka polskiego.
 - Film na lekcjach języka polskiego
 - Kreatywne korzystanie z technologii informacyjnej na lekcjach języka polskiego
 - Webquest jako rodzaj metody projektu na lekcjach języka polskiego
 - Przybliżanie uczniom dziedzictwa kulturowego Warmii i Mazur. Metoda questu w przestrzeni skansenu w Olsztynku.
 - Odkrywanie dziedzictwa kulturowego regionu czyli quest jako metoda w edukacji wczesnoszkolnej. Zajęcia terenowe.
 - Visual literatura... Czy dziura w książce ma znaczenie? – Czyli jak zainteresować dziecko książką.
 - Uczenie się przez doświadczanie – przykłady dobrych praktyk. Wizyta studyjna w Szkole Podstawowej w Purdzie.
 - Rozwijanie mowy i myślenia dziecka z wykorzystaniem zabaw twórczych i kart kreatywnych.
 - Ciekawe techniki plastyczne w edukacji elementarnej.
 - Rozwijanie twórczego myślenia z wykorzystaniem narzędzi TOC.
 - Metoda projektu w edukacji wczesnoszkolnej.
 - Edukacja polisensoryczna. Edukacja przez ruch – nauka czytania i pisanie technikami systemu.

⁷⁸ Innowacje nadsyłane są przez szkoły do kuratorium, a można je znaleźć pod następującymi adresami: http://www.ko.olsztyn.pl/new/files/Rejestr_innowacji_2012.pdf; http://www.ko.olsztyn.pl/new/files/Rejestr_innowacji_2013.pdf, http://www.ko.olsztyn.pl/new/files/Rejestr_innowacji_2014.pdf.

- Tańce i zabawy ludowe we wczesnej edukacji
- Zabawy muzyczno-ruchowe w edukacji małego dziecka.
- Tańce i zabawy z instrumentami.
- Kultura i natura, czyli leśne warsztaty artystyczne.
- Metoda projektu jako narzędzie integracji międzyprzedmiotowej.
- Od współpracy nauczycieli do współpracy uczniów.
- Dzień pustej klasy – zajęcia w terenie angażujące uczniów do poznawania najbliższego środowiska szkoły z wykorzystaniem treści programowych przedmiotów szkolnych.
- Prowadzenie warsztatów teatralnych w szkole.
- Przygoda jest za drzwiami cz. I. Zajęcia w terenie w oparciu o pedagogikę zabawy - gra terenowa z maluchami⁷⁹.

Wejście we współpracę z prowadzącymi tego typu szkolenia i refleksja nad tym, co można z nich zaczerpnąć, co zaś być może ulepszyć, mogła by mieć duże znaczenie dla systemowego wymiaru BMK: ODN to instytucja, która ma zapewnione długie trwanie i która wpływa na sposób pracy wielu nauczycieli.

Inne, ogólniejsze propozycje dla prowadzenia analizy danych zastanych w lokalnej skali można znaleźć w osobnej publikacji⁸⁰.

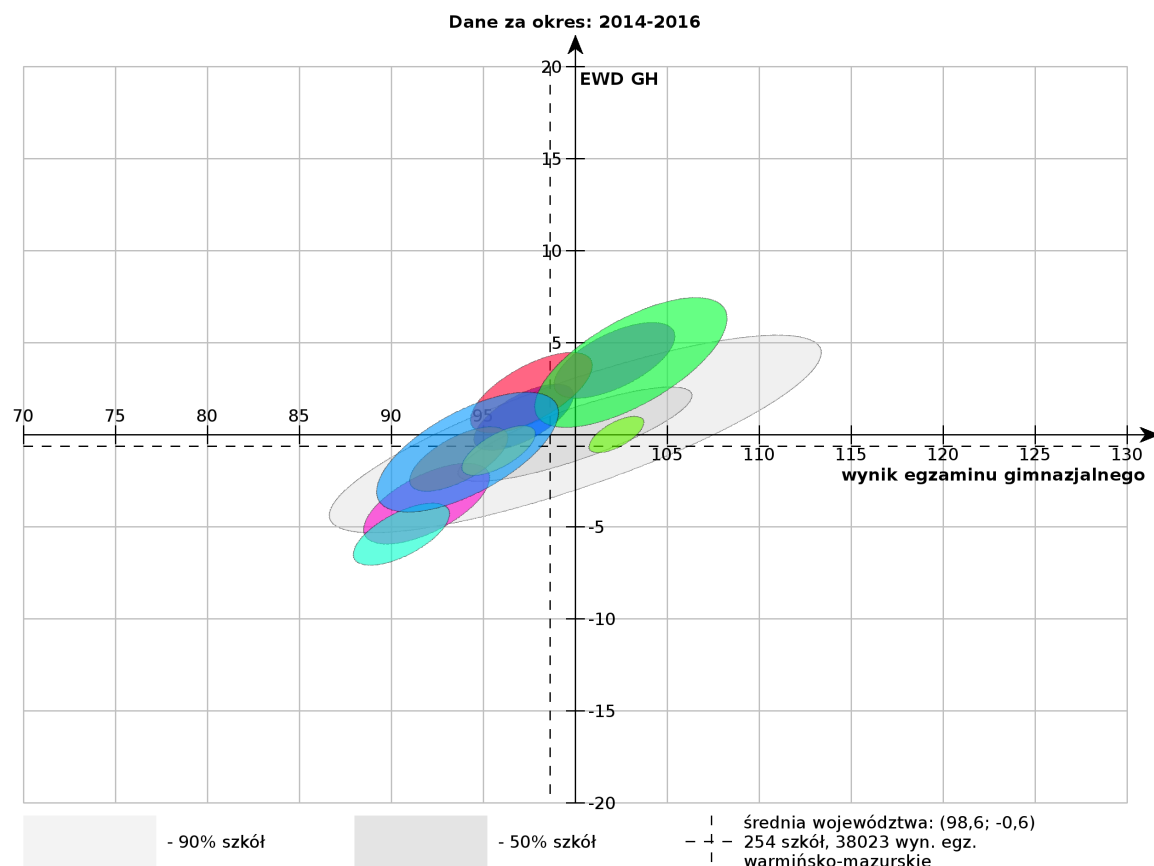
⁷⁹ Wszystkie tytuły zaczerpnięto ze strony <http://wmodn.olsztyn.pl>. Do szczególnie często powtarzających się przy nich osób należą Agnieszka Spikert, Elżbieta Jermacz i Wojciech Tański, a wśród prowadzących któreś z wymienionych zajęć: A. Szarzyńska, I. Jurczak, U. Dyl-Nadolna, D. Dziamska, K. Wizzner, P. Kaja, E. Nosowicz, H. Sienkiewicz, J. Rogowski, A. Niemier, B. Osik, L. Idźkowska-Nieciecka.

⁸⁰ Filip Schmidt, *Metody, techniki, narzędzia*, w: *Diagnoza w kulturze*, pod red. Marka Krajewskiego i Agaty Skórzyńskiej, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2017, s. 88-95.

Aneks. Standaryzowane wyniki egzaminu gimnazjalnego w części humanistycznej oraz wskaźnik EWD dla WWM w latach 2014-2016 w podziale na powiaty.

Wszystkie ilustracje zawarte w aneksie pochodzą ze strony ewd.edu.pl. Liczba gimnazjów dla poszczególnych powiatów może być w niektórych wypadkach minimalnie niższa niż faktyczna liczba takich szkół, gdyż nie wszystkie szkoły były uwzględniane w analizach, m. in. z uwagi na zbyt niską liczbę uczniów, którzy zdawali w nich egzamin.

Powiat bartoszycki, 10 gimnazjów

W powiecie istnieją trzy szkoły o pozytywnym wyniku EWD:

- Gimnazjum nr 3 z ukraińskim językiem nauczania w Bartoszycach,
- Gimnazjum im. Mikołaja Kopernika w Kinkajmach
- Gimnazjum Publiczne im. Wspólnoty Europejskiej w Górowie Ławieckim.

Jedna szkoła osiąga ponadprzeciętnie wysokie wyniki egzaminacyjne: Gimnazjum nr 2 w Bartoszycach.

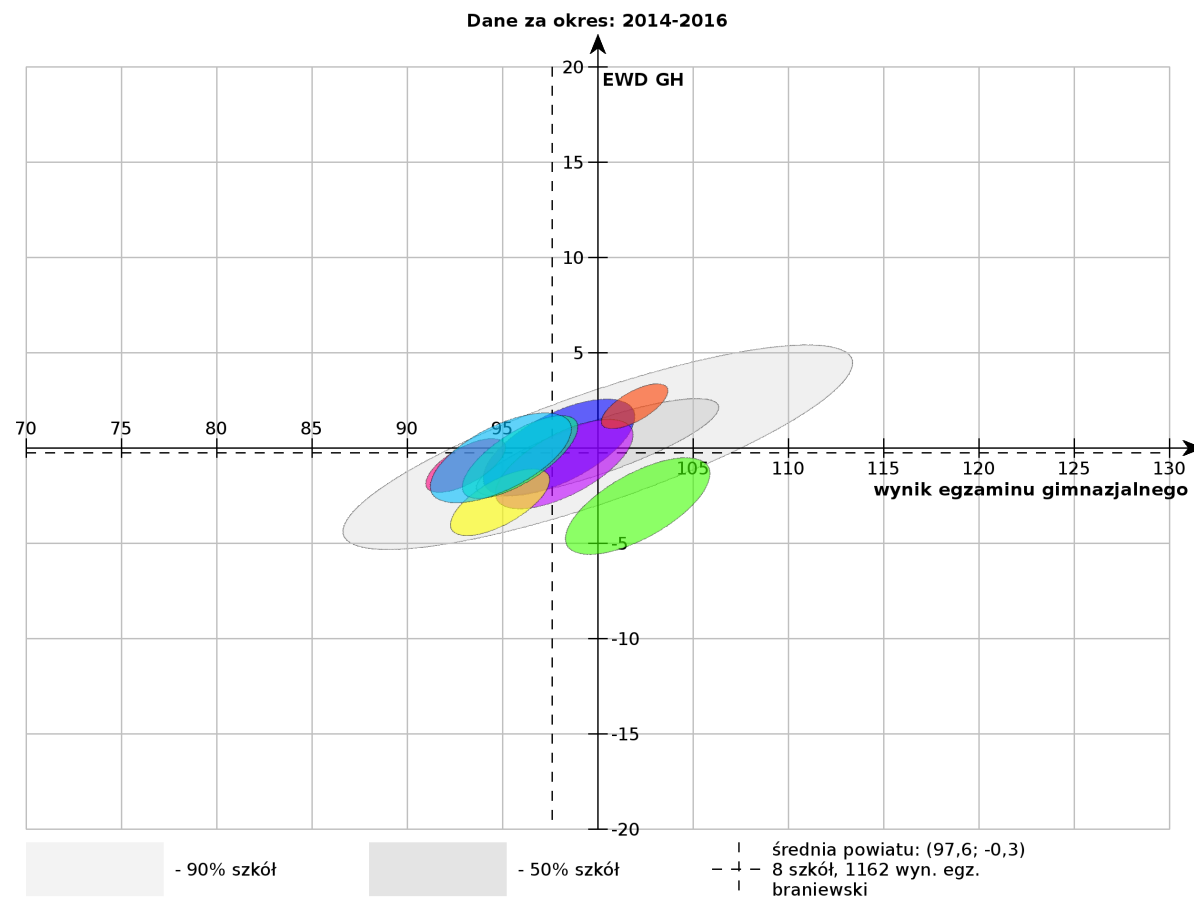
Istnieją dwie szkoły o negatywnym wyniku EWD:

- Gimnazjum im. Straży Granicznej w Bezledach
- Gimnazjum Publiczne im. Jana Pawła II w Bisztynku

Sześć szkół uzyskało ponadprzeciętnie niskie wyniki egzaminacyjne:

- Gimnazjum im. Ireny Sendlerowej w Zespole Szkolno-Przedszkolnym w Sępopolu
- Gimnazjum im. Straży Granicznej w Bezledach
- Gimnazjum nr 1 im. Jana Pawła II w Górowie Ławieckim
- Gimnazjum nr 1 w Bartoszycach
- Gimnazjum Publiczne im. Jana Pawła II w Bisztynku
- Gimnazjum w Zespole Szkół z Ukraińskim Językiem Nauczania w Górowie Ławieckim.

Powiat braniewski, 8 gimnazjów

W powiecie istnieje tylko jedna szkoła o pozytywnym wyniku EWD: Gimnazjum nr 2 w Braniewie. Ta sama szkoła jest jedyną, która osiąga ponadprzeciętnie wysokie wyniki egzaminacyjne.

Istnieją dwie szkoły o negatywnym wyniku EWD:

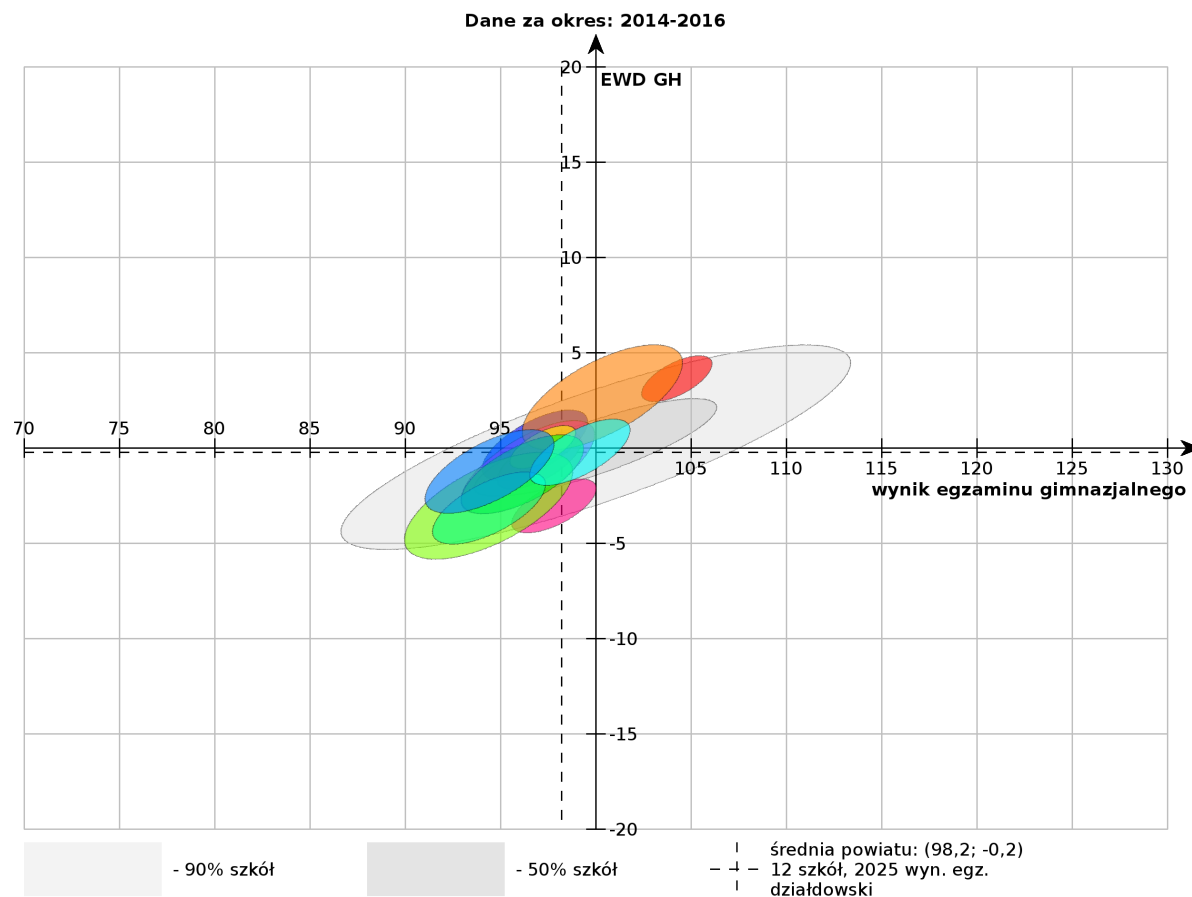
- Gimnazjum Publiczne im. Jana Pawła II w Pieniężnie

- Gimnazjum Publiczne w Wilczętach.

Cztery szkoły osiągają ponadprzeciętnie niskie wyniki egzaminacyjne:

- Gimnazjum nr 1 w Braniewie
- Gimnazjum w Zespole Szkół w Płoskini
- Gimnazjum w Zespole Szkół w Lipowinie
- Gimnazjum Publiczne im. Jana Pawła II w Pieniężnie.

Powiat działdowski, 12 gimnazjów

W powiecie istnieją dwie szkoły o pozytywnym wyniku EWD:

- Gimnazjum nr 2 z Oddziałami Dwujęzycznymi im. Królowej Jadwigi w Działdowie
- Gimnazjum w Zespole Szkół im. Janusza Korczaka w Księżym Dworze

Ta ostatnia jest też jedyną szkołą o ponadprzeciętnie wysokim wyniku egzaminacyjnym.

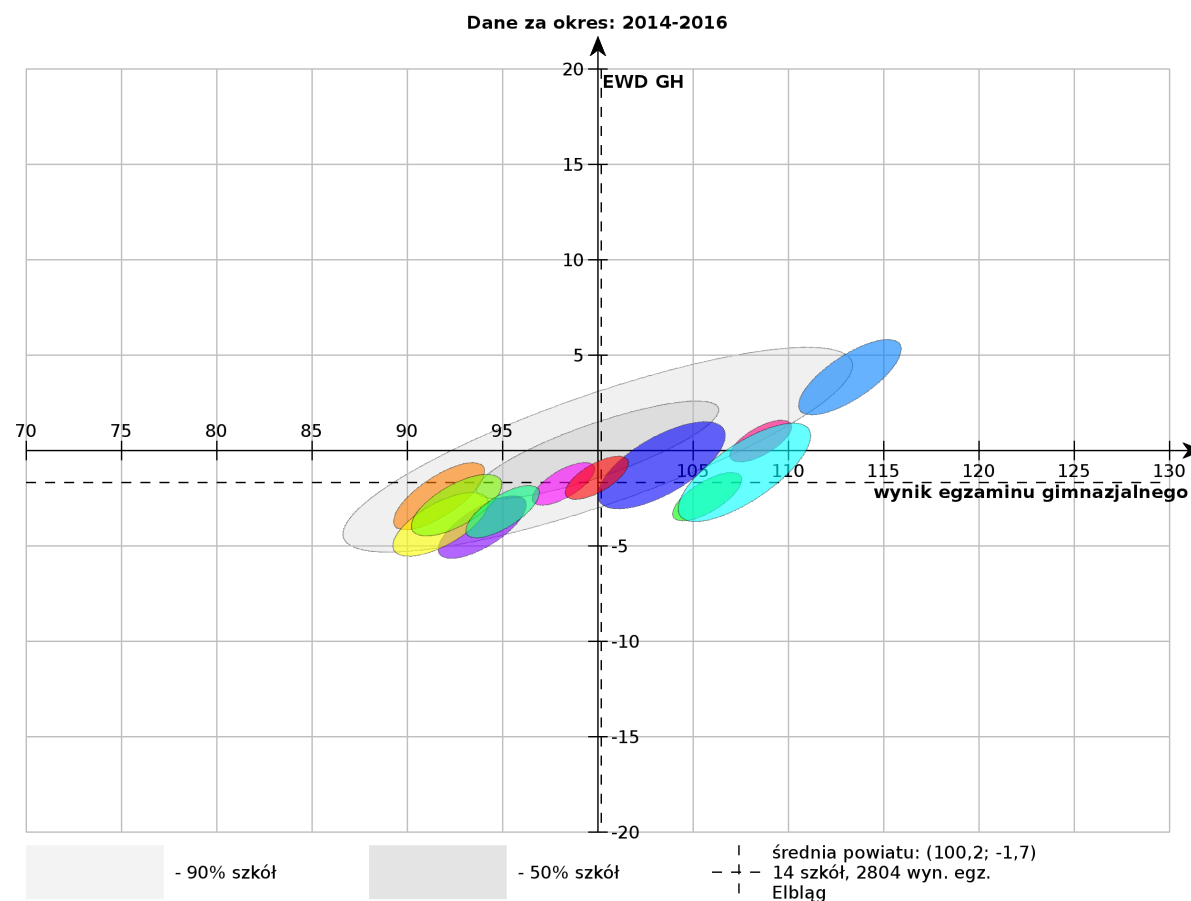
Istnieją trzy szkoły o negatywnym wyniku EWD:

- Gimnazjum nr 1 im. Króla Wł. Jagiełły w Działdowie
- Niepubliczne Gimnazjum im. Jana Pawła II w Hartowcu
- Publiczne Gimnazjum im. Kazimierza Górskiego w Burkacie

Siedem szkół osiąga ponadprzeciętnie niskie wyniki egzaminacyjne, w tym trzy w/w z negatywnym wynikiem EWD:

- Gimnazjum nr 1 im. Króla Wł. Jagiełły w Działdowie
- Niepubliczne Gimnazjum im. Jana Pawła II w Hartowcu
- Publiczne Gimnazjum im. Kazimierza Górskiego w Burkacie
- Publiczne Gimnazjum w Zespole Szkół nr 1 im. Mikołaja Kopernika w Iłowie-Osadzie
- Gimnazjum im. Jana Pawła II w Gródkach
- Gimnazjum z Oddziałami Dwujęzycznymi im. Szarych Szeregów w Lidzbarku
- Gimnazjum im. Pawła Nowakowskiego w Starym Dłutowie

Elbląg, 12 gimnazjów

W Elblągu istnieje tylko jedna szkoła o pozytywnym wyniku EWD: Publiczne Gimnazjum Zakonu Pijarów w Zespole Szkół Pijarskich im. św. Mikołaja w Elblągu. Ta sama szkoła osiąga też niezwykle wysoki wynik egzaminacyjny. Oprócz niej wysoki wynik egzaminacyjny (ale neutralne lub ujemne EWD) osiągają także

- Gimnazjum nr 1 im. Noblistów Polskich w Zespole Szkół nr 3 w Elblągu
- Ogólnokształcąca Szkoła Muzyczna II st. w Zespole Państwowych Szkół Muzycznych im. Kazimierza Wiłkomirskiego w Elblągu
- Gimnazjum nr 10 w zespole Szkół nr 2 w Elblągu

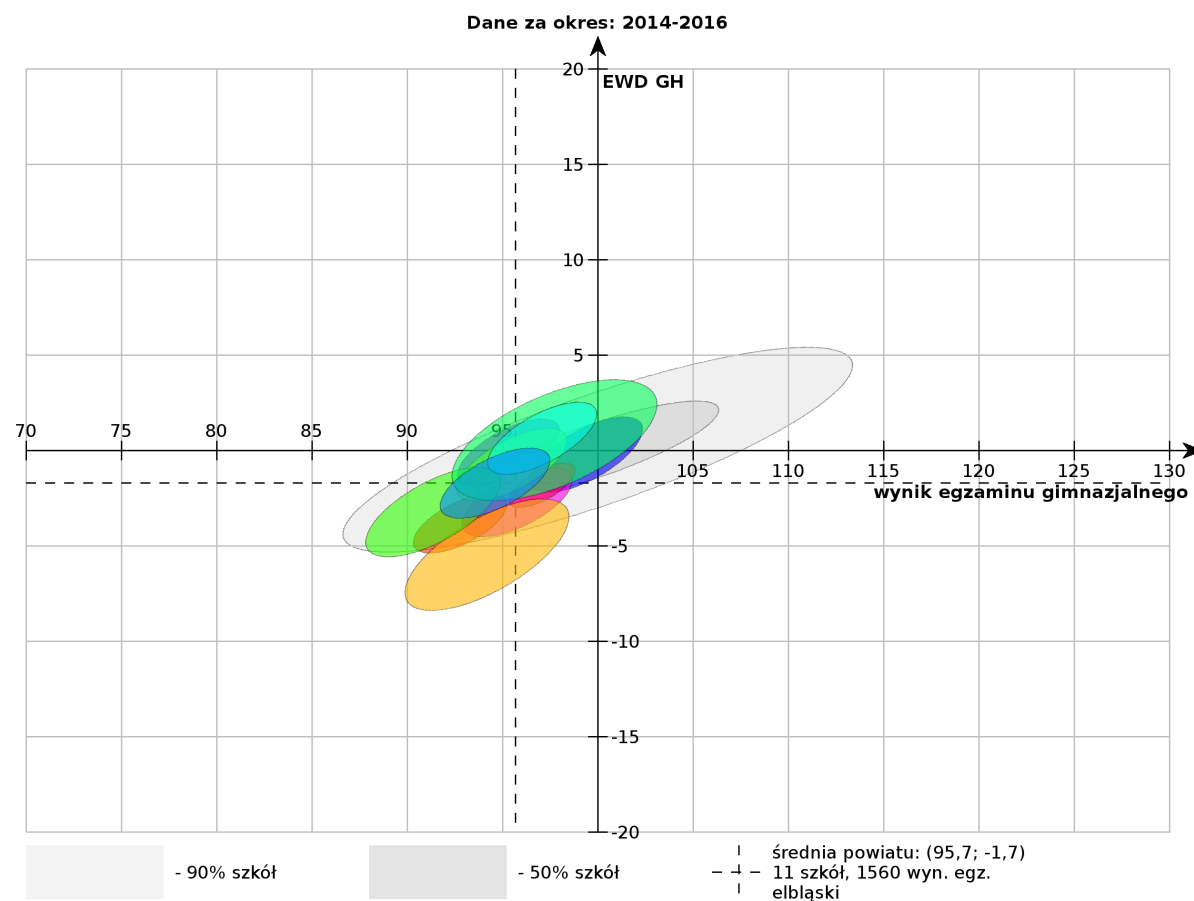
Aż 8 z 12 szkół ma negatywny wynik EWD:

- Gimnazjum nr 1 im. Noblistów Polskich w Zespole Szkół nr 3 w Elblągu
- Gimnazjum nr 2 im. Sybiraków w Elblągu
- Gimnazjum nr 4 im. Zbigniewa Herberta w Zespole Szkół nr 1 w Elblągu
- Gimnazjum nr 5 w Elblągu
- Gimnazjum nr 6 w Elblągu
- Gimnazjum nr 7 w Elblągu
- Gimnazjum nr 8 w Zespole Szkół Ogólnokształcących w Elblągu
- Gimnazjum nr 9 w Elblągu

Sześć szkół osiąga ponadprzeciętnie niskie wyniki egzaminacyjne, wszystkie należą jednocześnie do w/w grupy szkół z negatywnym wynikiem EWD:

- Gimnazjum nr 1 im. Noblistów Polskich w Zespole Szkół nr 3 w Elblągu
- Gimnazjum nr 2 im. Sybiraków w Elblągu
- Gimnazjum nr 5 w Elblągu
- Gimnazjum nr 6 w Elblągu
- Gimnazjum nr 7 w Elblągu
- Gimnazjum nr 9 w Elblągu

Powiat elbląski, 11 gimnazjów

W powiecie elbląskim żadna ze szkół nie osiąga pozytywnego wyniku EWD ani wyniku egzaminu przekraczającego średnią dla kraju. Negatywny wynik EWD uzyskało sześć szkół:

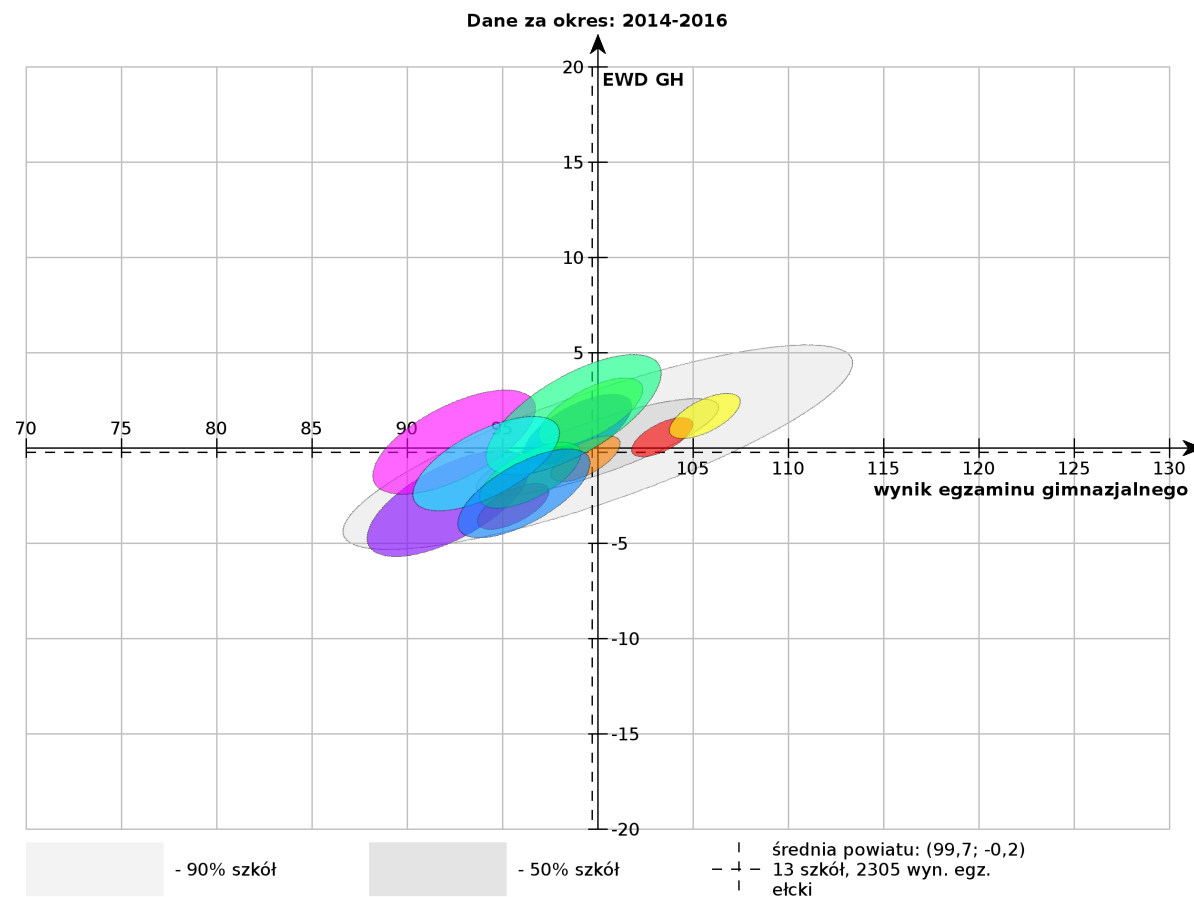
- Gimnazjum w Dobrym
- Gimnazjum nr 2 w Zespole Szkół Powszechnych w Pastęku
- Gimnazjum w Zespole Szkół w Rychlikach

- Gimnazjum im. Powstańców Listopadowych w Gronowie Elbląskim
- Gimnazjum nr 1 im. Władysława Jagiełły w Pastęku
- Gimnazjum im. Jana Pawła II w Tolkmicku

Wynik egzaminu gimnazjalnego poniżej średniej dla kraju dotyczy 9 spośród 11 szkół w powiecie:

- Gimnazjum im. Jana Pawła II w Tolkmicku
- Gimnazjum im. Powstańców Listopadowych w Gronowie Elbląskim
- Gimnazjum nr 1 im. Władysława Jagiełły w Pastęku
- Gimnazjum nr 2 w Zespole Szkół Powszechnych w Pastęku
- Gimnazjum w Dobrym
- Gimnazjum w Stankowie
- Gimnazjum w Zespole Szkół w Rychlikach
- Gminne Gimnazjum w Zespole Szkół w Gronowie Górnym
- Publiczne Gimnazjum im. Jana Pawła II w Zespole Szkół w Młynarach

Powiat ełcki, 13 gimnazjów

Pozytywny wynik EWD uzyskały dwie szkoły:

- Gimnazjum nr 4 w Ełku
- Gimnazjum w Kalinowie.

Ponadprzeciętny wynik z egzaminu również uzyskały 2 szkoły

- wskazane już wyżej Gimnazjum nr 4 w Ełku
- Gimnazjum nr 2 w Ełku

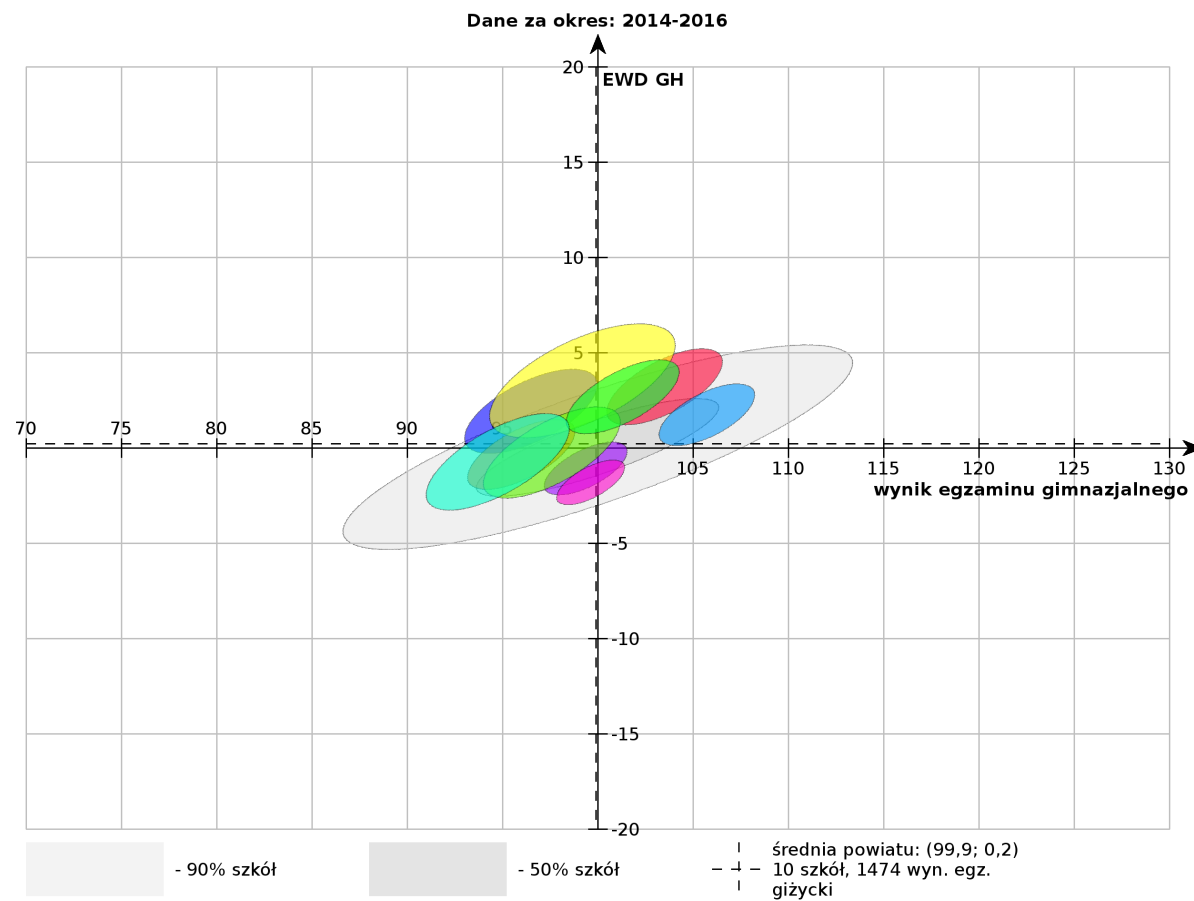
Negatywny wynik EWD uzyskały trzy szkoły

- Gimnazjum im. ks. Jana Twardowskiego w Woszczelach
- Gimnazjum nr 1 w Ełku
- Zespół Szkół Samorządowych w Starych Juchach Gimnazjum Publiczne im. Michała Kajki

Wynik z egzaminu niższy od średniej dla kraju uzyskały 4 szkoły, w tym trzy wskazane także powyżej:

- Gimnazjum im. ks. Jana Twardowskiego w Woszczelach
- Gimnazjum nr 1 w Ełku
- Zespół Szkół Samorządowych w Starych Juchach Gimnazjum Publiczne im. Michała Kajki
- Gimnazjum im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Zespole Szkół Samorządowych w Stradunach

Powiat giżycki, 10 gimnazjów

Pozytywny wynik EWD uzyskały aż cztery szkoły:

- Gimnazjum nr 3 w Giżycku w Zespole Szkół nr 1 im. Mikołaja Kopernika w Giżycku
- Publiczne Gimnazjum im. Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego w Zespole Szkolno-Przedszkolnym w Rynie
- Publiczne Gimnazjum im. Szarych Szeregów w Wilkasach
- Gimnazjum w Zespole Szkół w Gawlikach Wielkich.

Ponadprzeciętny wynik z egzaminu uzyskały 2 szkoły należące do tych wymienionych także powyżej

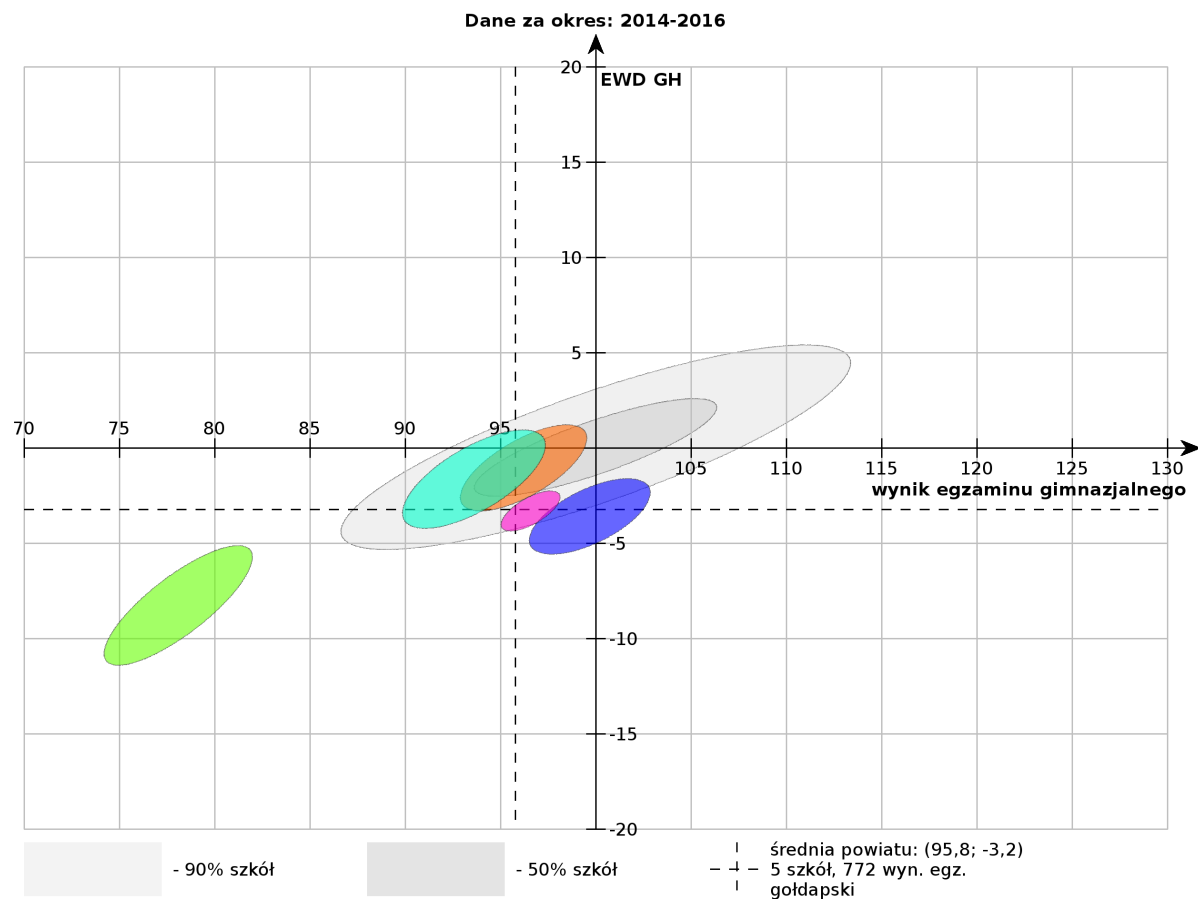
- Gimnazjum nr 3 w Giżycku w Zespole Szkół nr 1 im. Mikołaja Kopernika w Giżycku
- Gimnazjum w Zespole Szkół w Gawlikach Wielkich.

Negatywny wynik EWD uzyskała tylko jedna szkoła: Gimnazjum nr 2 im. Chwały Oręża Polskiego w Giżycku.

Wynik z egzaminu niższy od średniej dla kraju uzyskały 3 szkoły, w tym trzy wskazane także powyżej:

- Gimnazjum w Zespole Szkół Ogólnokształcących w Wydminach
- Publiczne Gimnazjum im. M. Kopernika w Bystrym
- Gimnazjum im. Jana Pawła II w Zespole Placówek Oświatowych w Miłkach

Powiat gołdapski, 5 gimnazjów

Pozytywnego wyniku EWD nie uzyskała żadna szkoła, podobnie jak ponadprzeciętnego wyniku z egzaminu.

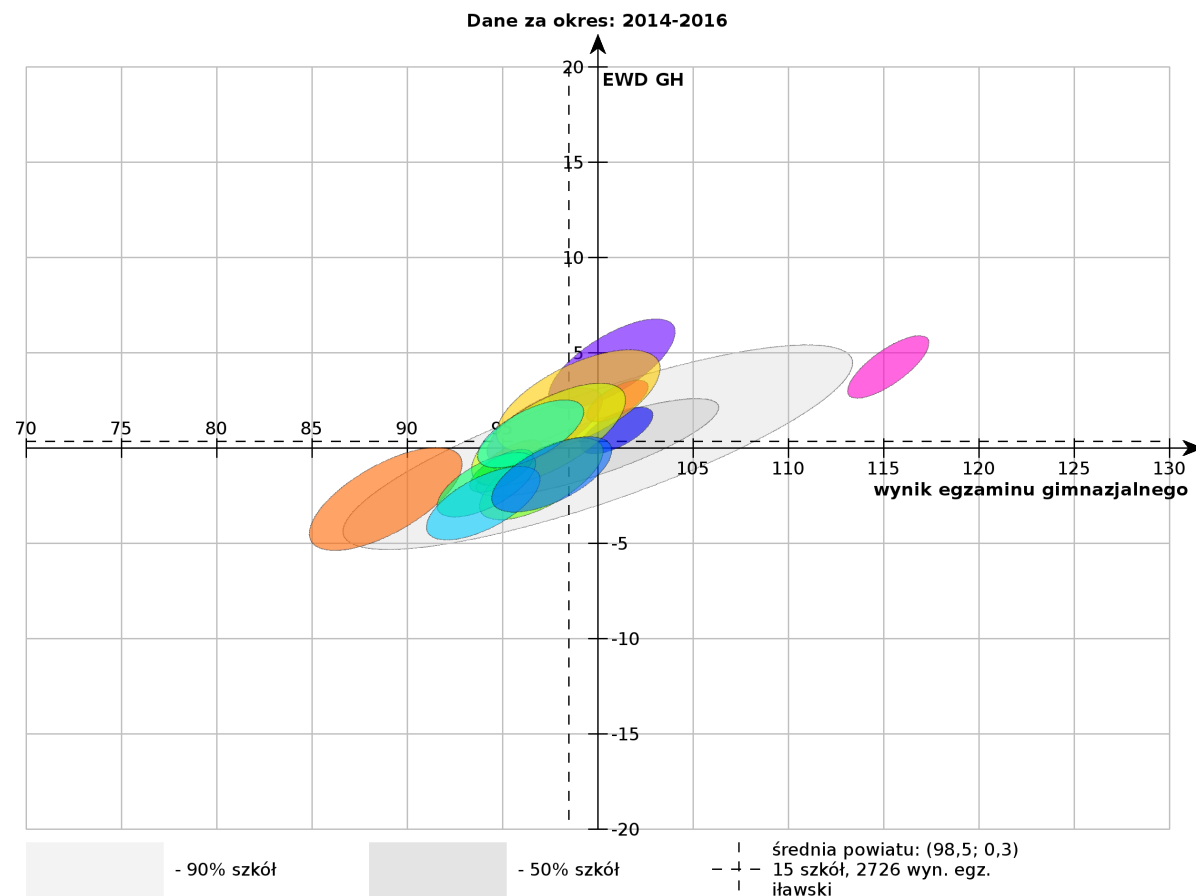
Negatywny wynik EWD uzyskały dwie szkoły:

- Publiczne Gimnazjum w Gołdapi
- Gimnazjum nr 1 im. Noblistów Polskich w Gołdapi
- Gimnazjum im. Mikołaja Kopernika w Zespole Placówek Oświatowych w Baniach Mazurskich

Wynik z egzaminu niższy od średniej dla kraju uzyskały 4 szkoły, w tym dwie wskazane także powyżej:

- Publiczne Gimnazjum w Gołdapi
- Gimnazjum nr 1 im. Noblistów Polskich w Gołdapi
- Samorządowe Gimnazjum w Zespole Szkół w Grabowie
- Gimnazjum w Dubeninkach

Powiat ławski, 15 gimnazjów

Pozytywny wynik EWD uzyskały dwie szkoły:

- Gimnazjum Publiczne w Zespole Szkół Ogólnokształcących im. Stefana Żeromskiego w Ławie
- Gimnazjum Samorządowa nr 1 im. Mikołaja Kopernika w Ławie
- Gimnazjum im. kard. Stanisława Dziwisza w Zespole Szkół w Kazanicach

Ponadprzeciętny wynik z egzaminu uzyskała jedna szkoła: Gimnazjum Publiczne w Zespole Szkół Ogólnokształcących im. Stefana Żeromskiego w Łławie

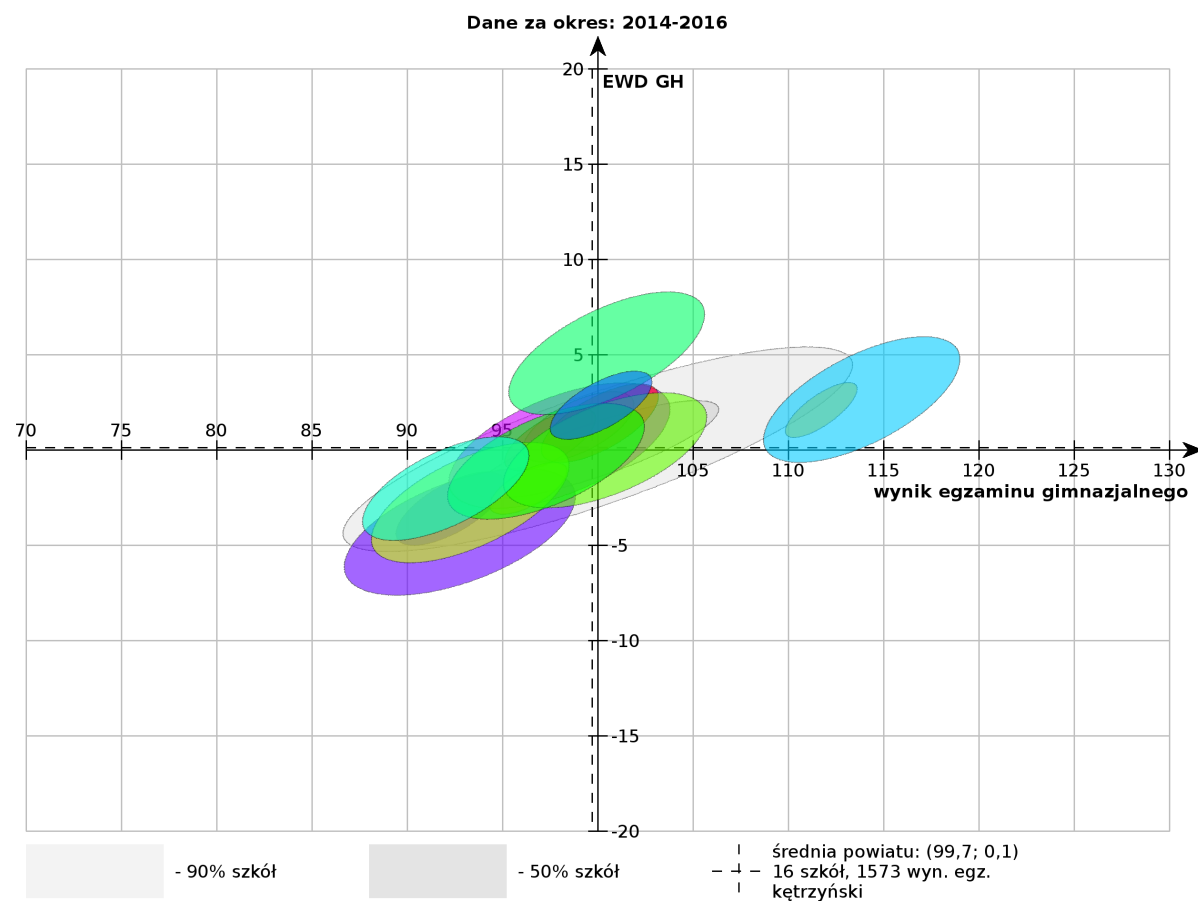
Negatywny wynik EWD uzyskały cztery szkoły:

- Gimnazjum w Zespole Szkół w Borecznie
- Publiczne Gimnazjum im. Kawalerii Polskiej w Suszu
- Publiczne Gimnazjum w Kisielicach
- Samorządowe Gimnazjum w Ząbrowie

Wynik z egzaminu niższy od średniej dla kraju uzyskały

- Publiczne Gimnazjum w Kisielicach
- Samorządowe Gimnazjum im. Olimpijczyków Polskich we Franciszkowie
- Publiczne Gimnazjum im. Kawalerii Polskiej w Suszu
- Gimnazjum Samorządowe nr 2 z Oddziałami Integracyjnymi im. Polskich Noblistów w Łławie

Powiat kętrzyński, 15 gimnazjów

Pozytywny wynik EWD uzyskały trzy szkoły:

- Gimnazjum nr 3 w Zespole Szkół Ogólnokształcących im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Kętrzynie
- Publiczne Gimnazjum nr 1 w Zespole Szkół nr 1 z Oddziałami Integracyjnymi im. Macieja Kalenkiewicza „Kotwiczka”
- Gimnazjum w Zespole Szkół im. Jana Pawła II w Sątocznie.

Ponadprzeciętny wynik z egzaminu uzyskały dwie szkoły:

- Gimnazjum nr 3 w Zespole Szkół Ogólnokształcących im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Kętrzynie
- Prywatne Gimnazjum w Kętrzynie

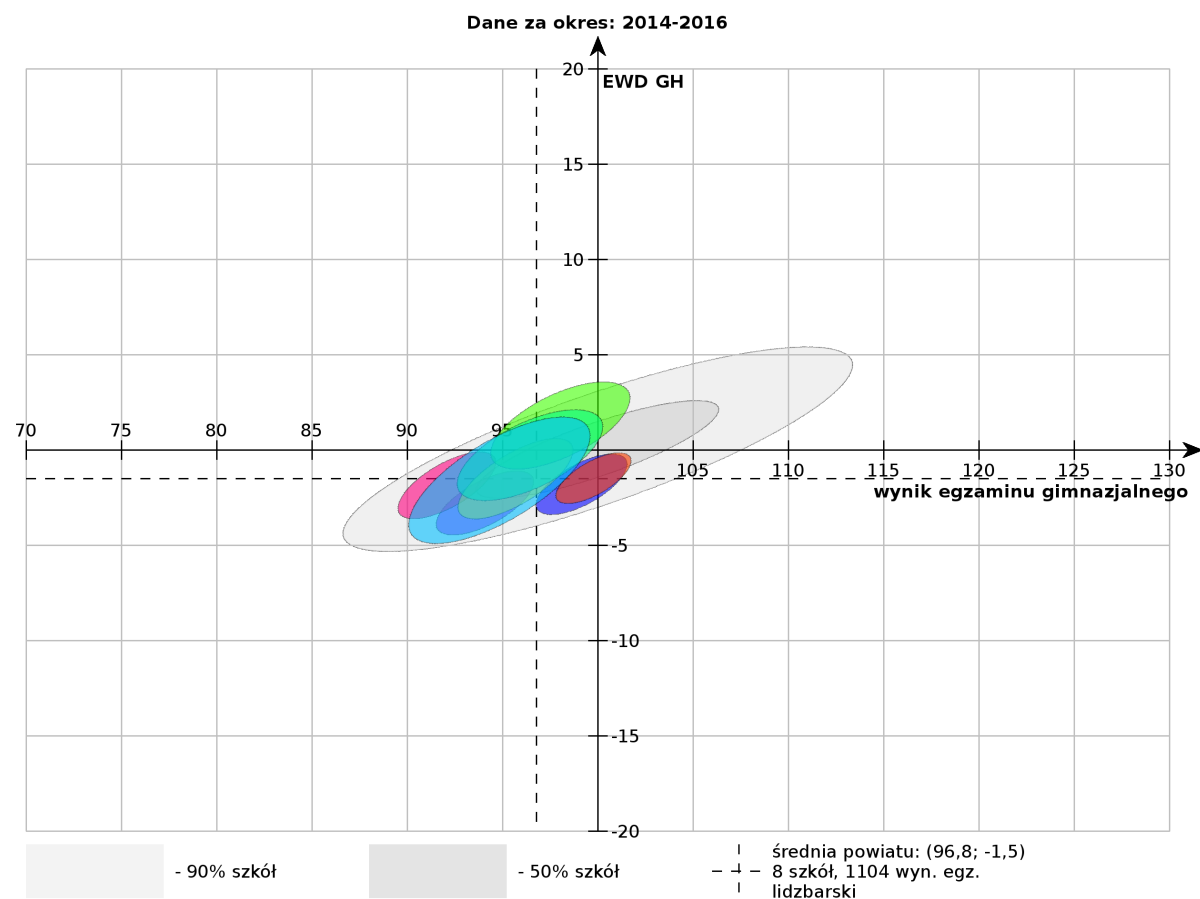
Negatywny wynik EWD uzyskały trzy szkoły:

- Gimnazjum nr 2 im. Jana Pawła II w Kętrzynie
- Gimnazjum Gminne w Wilkowie
- Gimnazjum Gminne w Karolewie

Wynik z egzaminu niższy od średniej dla kraju uzyskało sześć szkół:

- Gimnazjum Publiczne w Mołtajnach
- Gimnazjum nr 2 im. Jana Pawła II w Kętrzynie
- Gimnazjum Gminne w Wilkowie
- Gimnazjum Gminne w Karolewie
- Gimnazjum w Zespole Szkół w Garbnie
- Gimnazjum nr 1 im. Adama Mickiewicza w Reszlu

Powiat lidzbarski, 8 gimnazjów

Pozytywnego wyniku EWD nie uzyskała żadna ze szkół.

Negatywny wynik EWD uzyskały cztery szkoły

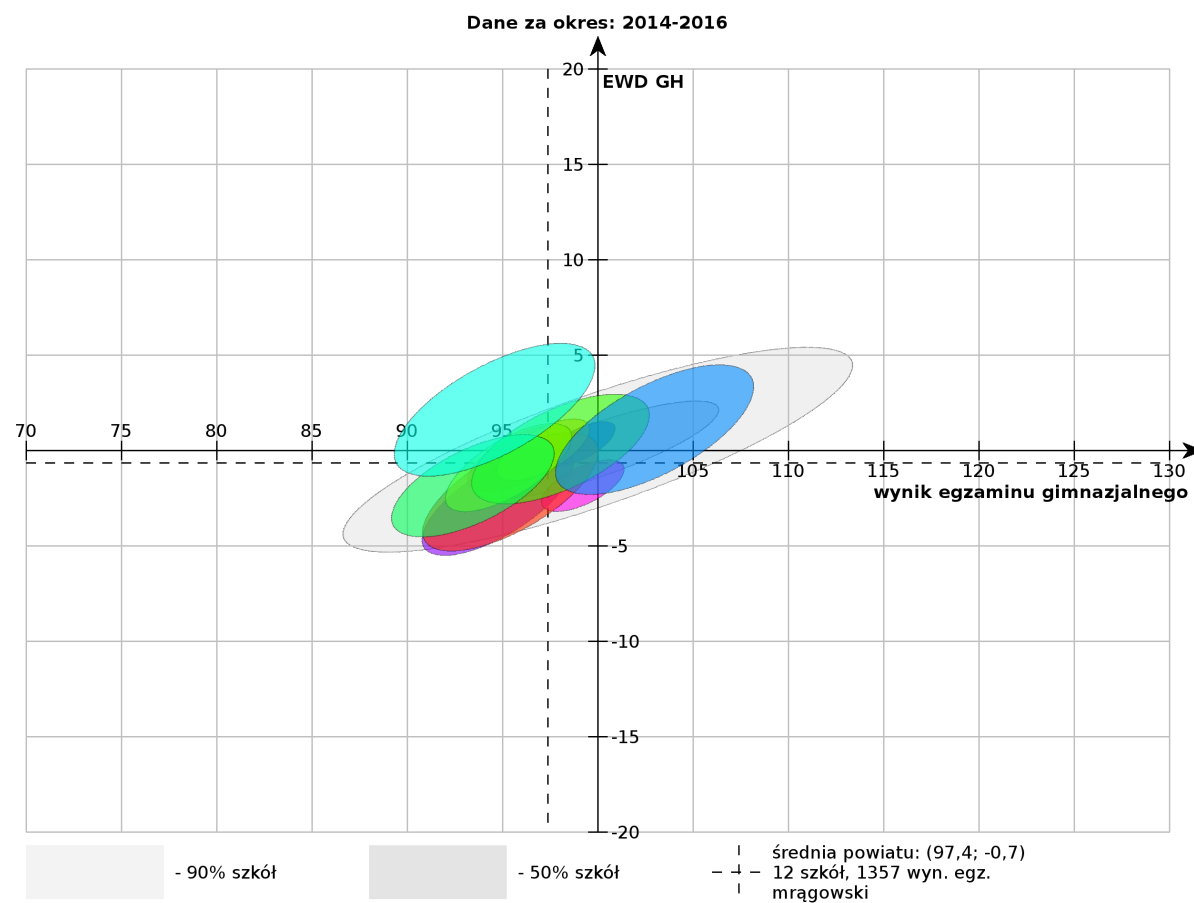
- Gimnazjum nr 1 w Lidzbarku Warmińskim
- Gimnazjum nr 2 w Lidzbarku Warmińskim
- Gimnazjum nr 1 w Zespole Szkół Ogólnokształcących w Ornecie
- Gimnazjum nr 2 im. 29 Pułku Lotnictwa Myśliwskiego w Ornecie

Ponadprzeciętnego wyniku z egzaminu nie uzyskała żadna ze szkół.

Wynik z egzaminu poniżej przeciętnej dla kraju uzyskały:

- Gimnazjum w Lubominie
- Publiczne Gimnazjum w Zespole Szkół w Rogózu
- Gimnazjum nr 1 w Zespole Szkół Ogólnokształcących w Ornece
- Gimnazjum nr 2 im. 29 Pułku Lotnictwa Myśliwskiego w Ornece

Powiat mławowski, 11 gimnazjów

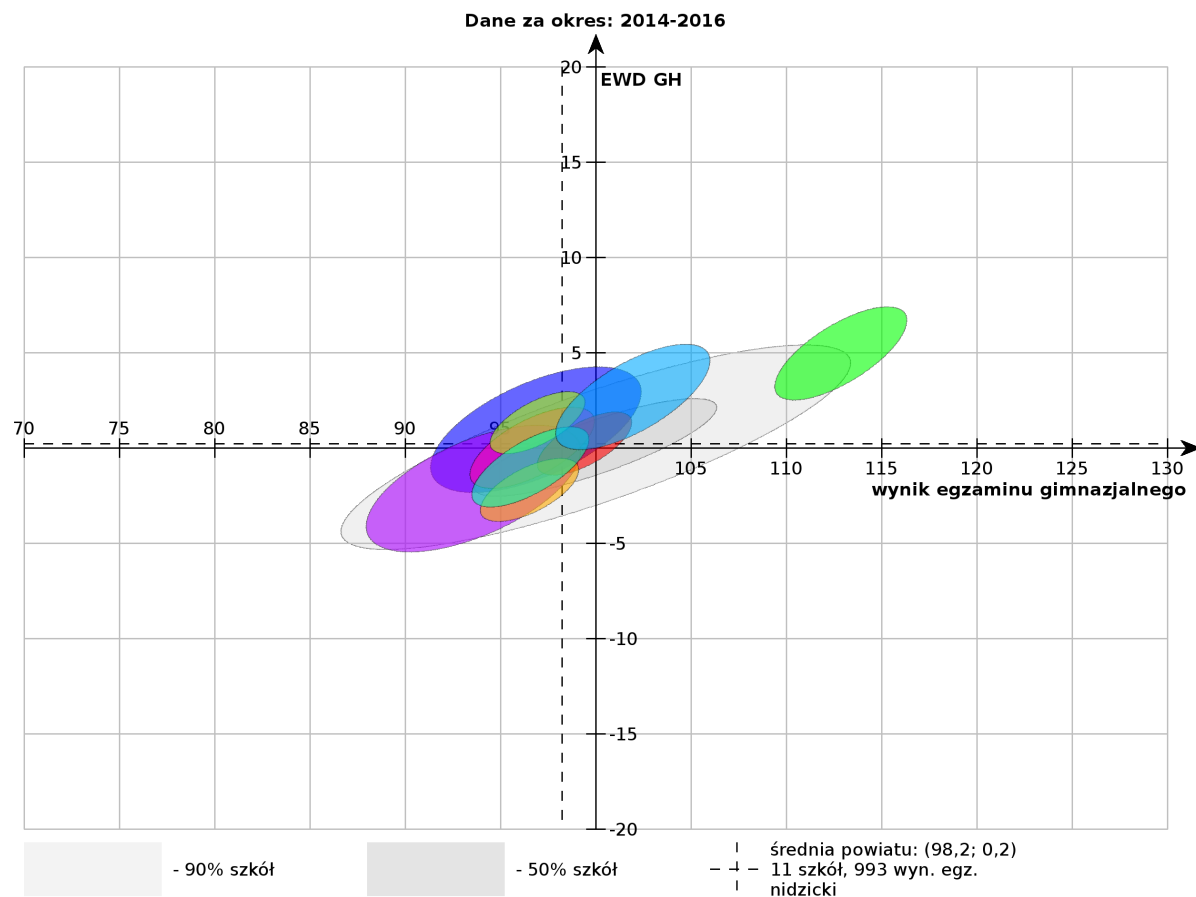
Żadna ze szkół nie uzyskała pozytywnego wyniku EWD, żadna też nie uzyskała ponadprzeciętnego wyniku z egzaminu.

Negatywny wynik EWD uzyskała jedna szkoła: Gimnazjum nr 4 w Zespole Szkół nr 4 im. Generała Stefana „Grota” Roweckiego w Mławowie.

Wynik z egzaminu niższy od średniej dla kraju uzyskało 7 szkół:

- Gimnazjum Publiczne w Zespole Oświatowym w Mikołajkach
- Publiczne Gimnazjum w Zespole Szkół w Baranowie
- Gimnazjum nr 3 Mistrzostwa Sportowego im. Gen. Mariusza Zaruskiego w Zespole Oświatowo-Sportowym „Baza” w Mrągowie
- Gimnazjum Publiczne w Zespole Szkół w Marcinkowie
- Gimnazjum w Zespole Szkół w Pieckach
- Gimnazjum w Zespole Szkół w Sorkwytach
- Publiczne Gimnazjum w Warpunach z siedzibą w Żyndakach

Powiat nidzicki, 9 gimnazjów

Pozytywny wynik EWD uzyskały dwie szkoły:

- Gimnazjum przy Zespole Szkół Ogólnokształcących w Nidzicy
- Publiczne Gimnazjum im. W. B. Jastrzębowskiego w Zespole Szkół Rolniczych i Ogólnokształcących w Jagarzewie

Ponadprzeciętny wynik z egzaminu uzyskała jedna szkoła:

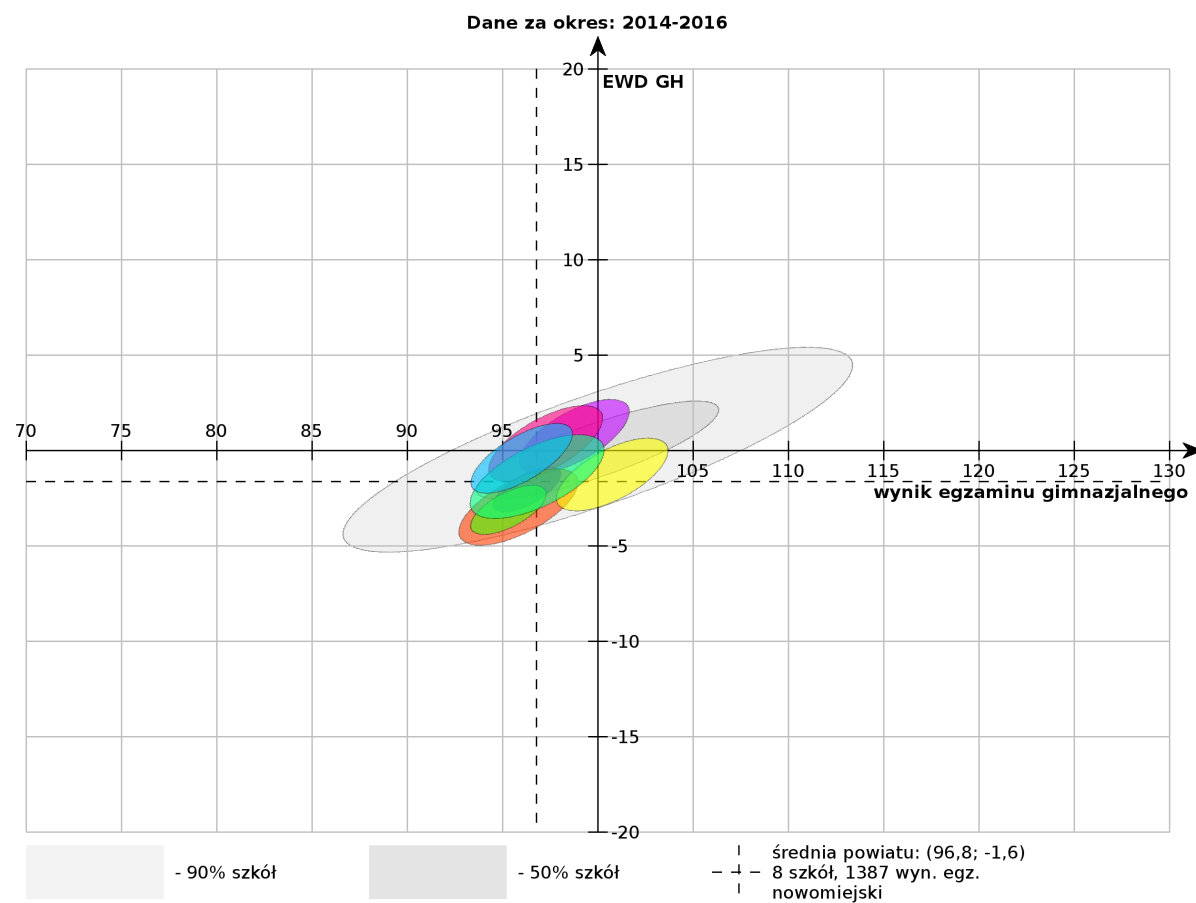
- Gimnazjum przy Zespole Szkół Ogólnokształcących w Nidzicy

Negatywny wynik EWD uzyskała jedna szkoła: Gimnazjum nr 2 z Oddziałami Integracyjnymi w Nidzicy

Wynik z egzaminu niższy od średniej dla kraju uzyskały 4 szkoły, w tym trzy wskazane także powyżej:

- Gimnazjum nr 2 z Oddziałami Integracyjnymi w Nidzicy
- Gimnazjum nr 3 im. Janusza Korczaka w Zespole Szkół nr 3 w Nidzicy
- Gimnazjum w Zespole Szkół im. Jana Pawła II w Janowcu Kościelnym

Powiat nowomiejski, 8 gimnazjów

Żadna ze szkół nie uzyskała pozytywnego wyniku EWD, żadna też nie uzyskała ponadprzeciętnego wyniku z egzaminu.

Negatywny wynik EWD uzyskały trzy szkoły

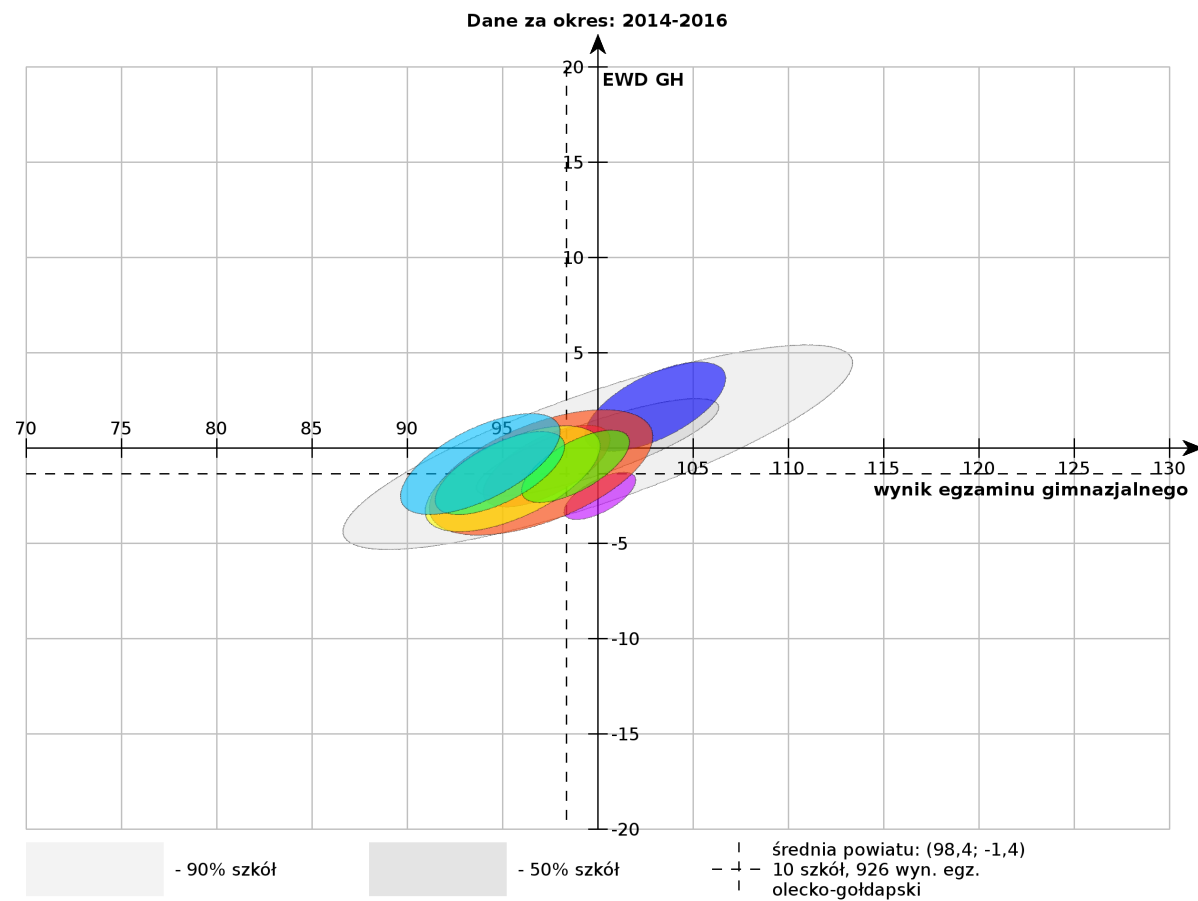
- Gimnazjum w Zespole Szkół im. Rodu Działyńskich w Bratianie
- Publiczne Gimnazjum im. Narodów Zjednoczonej Europy w Bielicach

- Gimnazjum im. Filomatów Nowomiejskich w Nowym Mieście Lubawskim

Wynik z egzaminu niższy od średniej dla kraju uzyskały 4 szkoły, w tym trzy wskazane także powyżej:

- Gimnazjum w Zespole Szkół im. Rodu Działyńskich w Bratianie
- Publiczne Gimnazjum im. Narodów Zjednoczonej Europy w Bielicach
- Gimnazjum im. Filomatów Nowomiejskich w Nowym Mieście Lubawskim
- Publiczne Gimnazjum w Zespole Szkół w Nowym Grodzicznie

Powiat olecki, 10 gimnazjów

Żadna ze szkół nie uzyskała pozytywnego wyniku EWD, żadna też nie uzyskała ponadprzeciętnego wyniku z egzaminu.

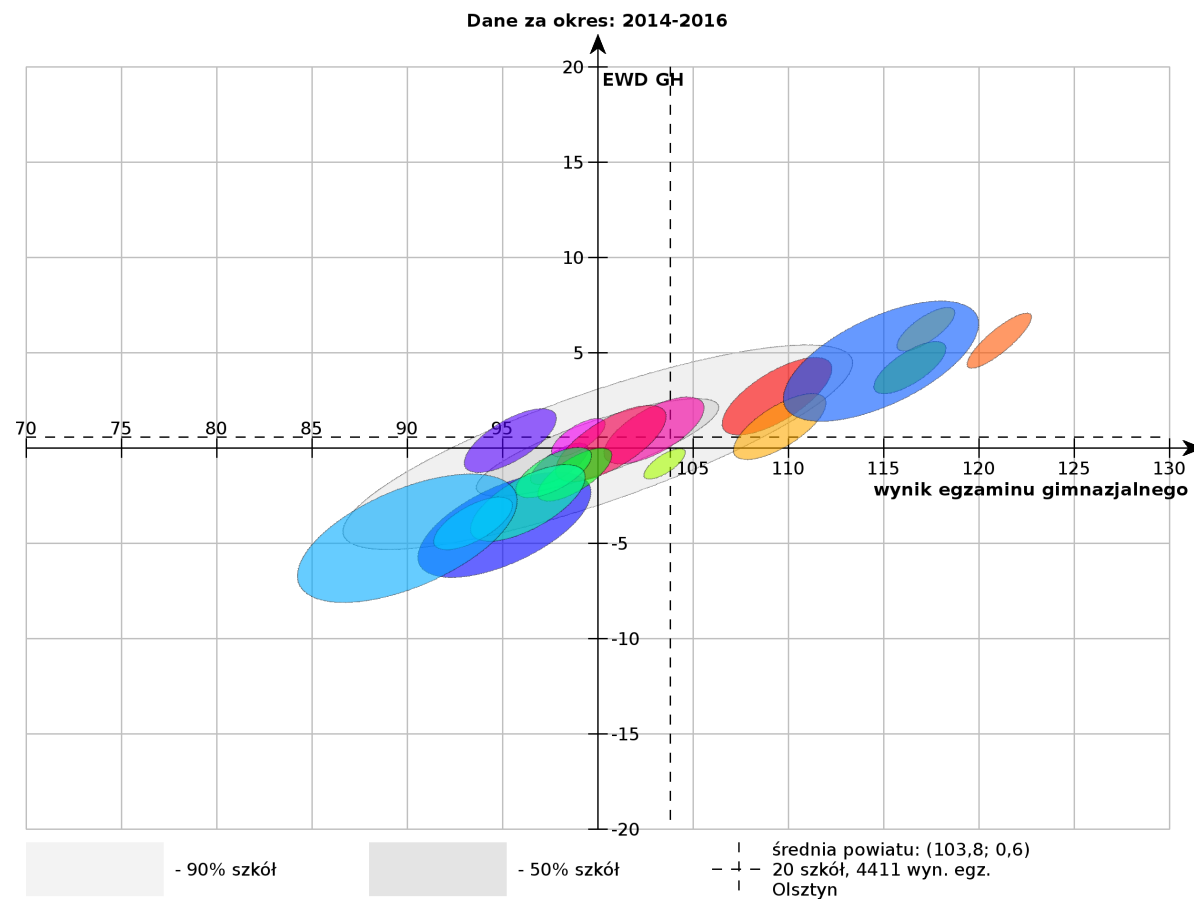
Negatywny wynik EWD uzyskały trzy szkoły

- Gimnazjum nr 2 im. Mikołaja Kopernika w Olecku

Wynik z egzaminu niższy od średniej dla kraju uzyskały 3 szkoły:

- Gimnazjum z Oddziałami Integracyjnymi w Kijewie
- Publiczne Gimnazjum w Kowalach Oleckich
- Publiczne Gimnazjum w Zespole Szkół w Sokółkach

Olsztyn, 20 gimnazjów

Pozytywny wynik EWD uzyskało pięć szkół:

- Gimnazjum nr 2 z Oddziałami Dwujęzycznymi im. K. I. Gałczyńskiego w Zespole Szkół Ogólnokształcących nr 1 w Olsztynie
- Gimnazjum nr 3 w Olsztynie
- Gimnazjum nr 4 im. Marii Skłodowskiej - Curie w Zespole Szkół Ogólnokształcących nr 2 w Olsztynie
- Gimnazjum nr 22 Katolickie im. Świętej Rodziny w Olsztynie
- Gimnazjum nr 23 im. Marii i Georga Dietrichów w Olsztynie

- Społeczne Gimnazjum 101 w Społecznym Zespole Przedszkolno-Szkolnym 101 w Olsztynie

Ponadprzeciętny wynik z egzaminu również uzyskało 8 szkół:

- Gimnazjum nr 2 z Oddziałami Dwujęzycznymi im. K. I. Gałczyńskiego w Zespole Szkół Ogólnokształcących nr 1 w Olsztynie
- Gimnazjum nr 3 w Olsztynie
- Gimnazjum nr 4 im. Marii Skłodowskiej - Curie w Zespole Szkół Ogólnokształcących nr 2 w Olsztynie
- Gimnazjum nr 14 im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Olsztynie
- Gimnazjum nr 22 Katolickie im. Świętej Rodziny w Olsztynie
- Gimnazjum nr 23 im. Marii i Georga Dietrichów w Olsztynie
- Gimnazjum nr 24 w Zespole Szkół Ogólnokształcących nr 7 w Olsztynie
- Społeczne Gimnazjum 101 w Społecznym Zespole Przedszkolno-Szkolnym 101 w Olsztynie

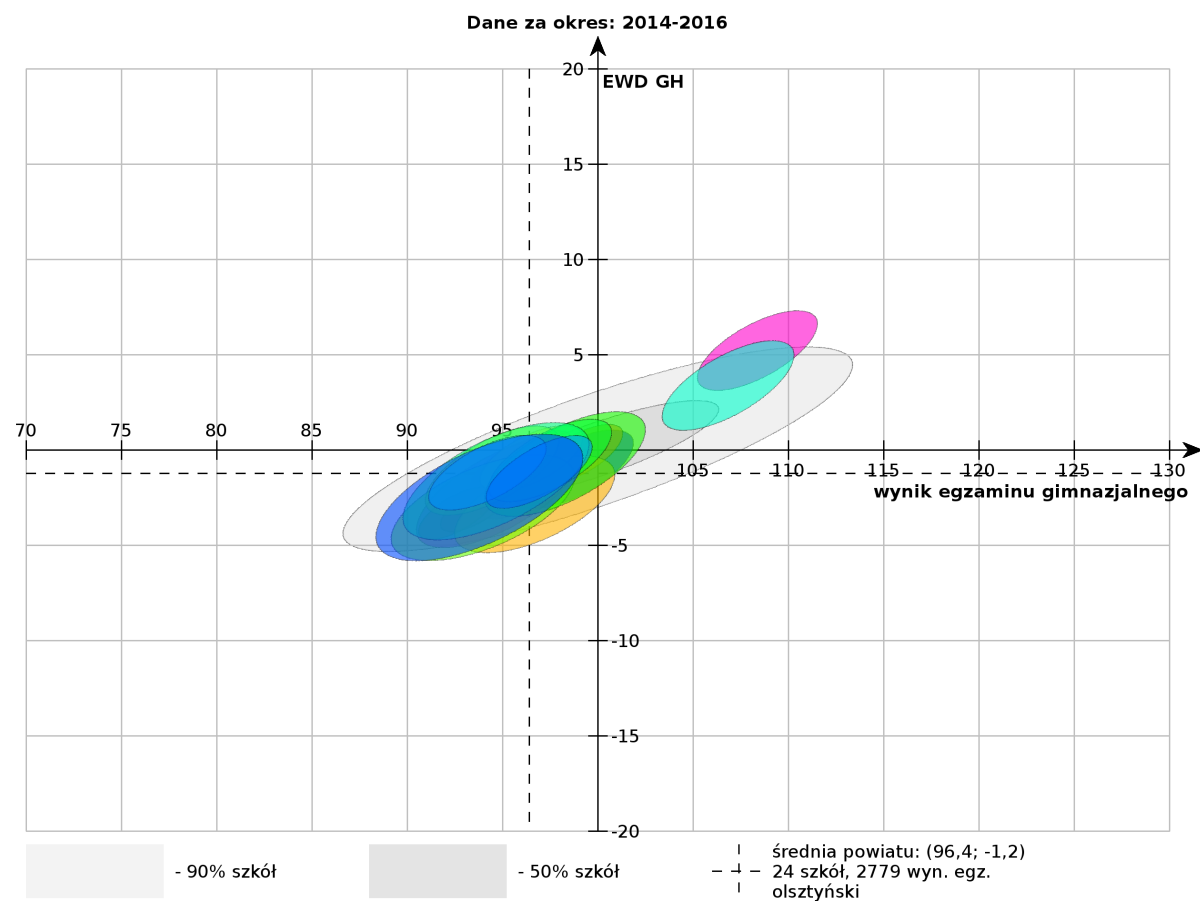
Negatywny wynik EWD uzyskało 6 szkół:

- Gimnazjum nr 5 w Olsztynie
- Gimnazjum nr 7 im. Ignacego Krasickiego w Olsztynie
- Gimnazjum nr 8 im. Cypriana Kamila Norwida w Zespole Szkół Ogólnokształcących nr 4 w Olsztynie
- Gimnazjum nr 9 z Oddziałami Integracyjnymi w Zespole Szkół Ogólnokształcących nr 3 w Olsztynie
- Gimnazjum nr 10 Mistrzostwa Sportowego w Zespole Szkół Ogólnokształcących nr 5 Mistrzostwa Sportowego im. M. G. Bublewicza w Olsztynie
- Gimnazjum „OSKAR” w Olsztynie

Wynik z egzaminu niższy od średniej dla kraju uzyskało 6 szkół, w tym 5 wskazanych także powyżej:

- Gimnazjum nr 5 w Olsztynie
- Gimnazjum nr 7 im. Ignacego Krasickiego w Olsztynie
- Gimnazjum nr 8 im. Cypriana Kamila Norwida w Zespole Szkół Ogólnokształcących nr 4 w Olsztynie
- Gimnazjum nr 9 z Oddziałami Integracyjnymi w Zespole Szkół Ogólnokształcących nr 3 w Olsztynie
- Gimnazjum nr 10 Mistrzostwa Sportowego w Zespole Szkół Ogólnokształcących nr 5 Mistrzostwa Sportowego im. M. G. Bublewicza w Olsztynie
- Gimnazjum nr 11 im. Hieronima Skurpskiego w Olsztynie
- Gimnazjum „OSKAR” w Olsztynie

Powiat olsztyński, 20 gimnazjów

Pozytywny wynik EWD uzyskały dwie szkoły:

- Gimnazjum Niepubliczne Stowarzyszenia na Rzecz Oświaty w Dobrym Mieście
- Katolickie Gimnazjum Społeczne im. Jana Pawła II w Biskupcu

Ponadprzeciętny wynik z egzaminu uzyskały dwie szkoły, te same, co wymienione powyżej.

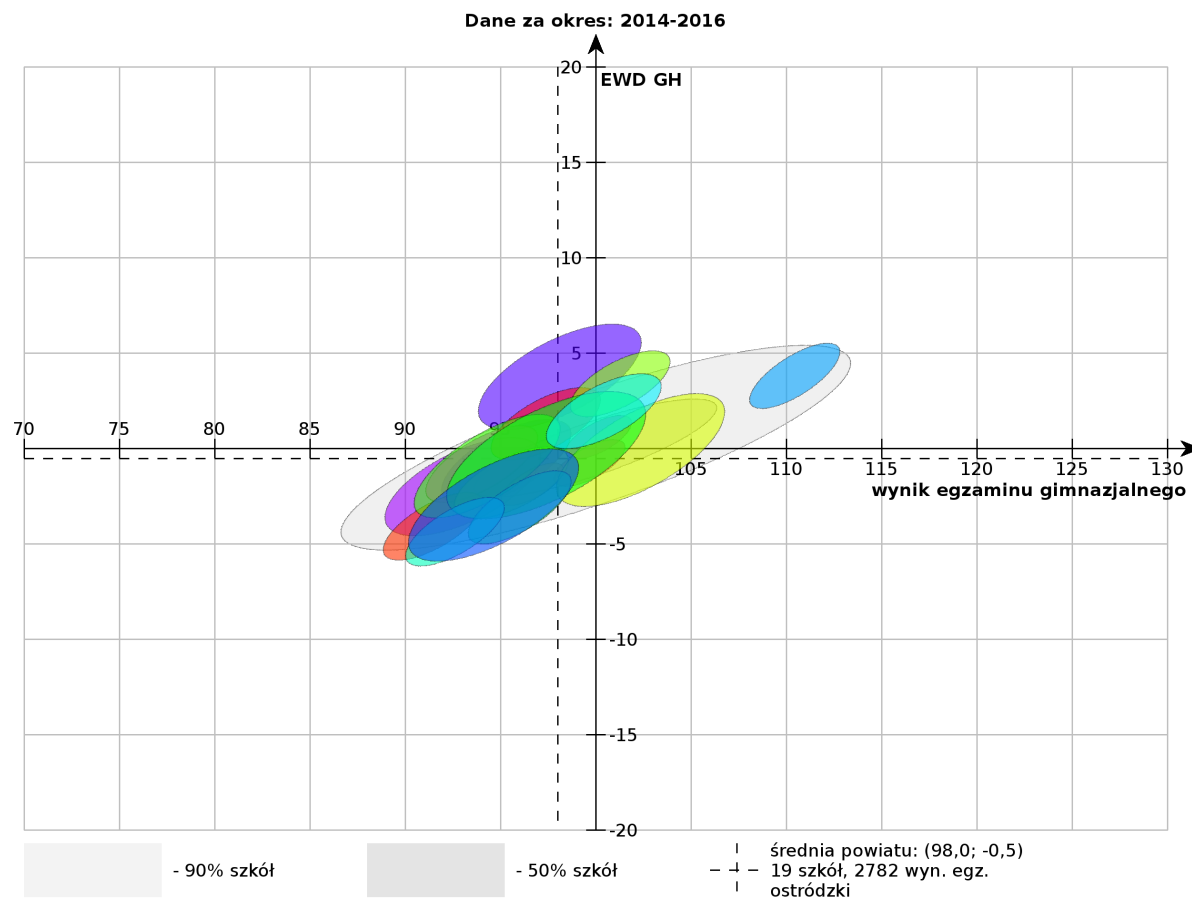
Negatywny wynik EWD uzyskały cztery szkoły

- Gimnazjum Stowarzyszenia Przyjaciół szkół Katolickich im. św. Jana Pawła II w Olsztynku
- Gimnazjum w Zespole Szkół w Czerwonce
- Gimnazjum nr 1 im. Mikołaja Kopernika w Biskupcu
- Gimnazjum nr 1 im. Ziemi Warmińskiej w Zespole Szkół w Barczewie

Wynik z egzaminu niższy od średniej dla kraju uzyskało 13 szkół, w tym trzy wskazane także powyżej:

- Gimnazjum im. Noblistów Polskich w Olsztynku
- Gimnazjum im. Seweryna Pieniężnego w Zespole Szkół w Jezioranach
- Gimnazjum Niepubliczne Nasza Jedyńka w Dobrym Mieście
- Gimnazjum nr 1 im. Mikołaja Kopernika w Biskupcu
- Gimnazjum nr 1 im. Ziemi Warmińskiej w Zespole Szkół w Barczewie
- Gimnazjum Publiczne im. Jana Pawła II w Dobrym Mieście
- Gimnazjum w Jonkowie
- Gimnazjum w Purdzie
- Gimnazjum w Zespole Szkół w Czerwonce
- Gimnazjum w Zespole Szkół w Tuławkach
- Publiczne Gimnazjum im. Jana Pawła II w Świątkach
- Publiczne Gimnazjum im. Olimpijczyków Polskich w Stawigudzie
- Społeczne Gimnazjum w Węgoju

Powiat ostródzki, 18 gimnazjów

Pozytywny wynik EWD uzyskały cztery szkoły:

- Salesjańskie Gimnazjum Niepubliczne im. św. Dominika Savio w Zespole Szkół Salesjańskich w Ostródzie
- Gimnazjum im. Jana Pawła II w Zespole Szkół w Lipowie
- Gimnazjum w Zespole Szkolno-Przedszkolnym im. Jana Pawła II w Miłakowie
- Publiczne Gimnazjum im. Ziemi Mazurskiej w Miłomłynie

Ponadprzeciętny wynik z egzaminu uzyskała jedna szkoła: Salezjańskie Gimnazjum Niepubliczne im. św. Dominika Savio w Zespole Szkół Salezjańskich w Ostródzie

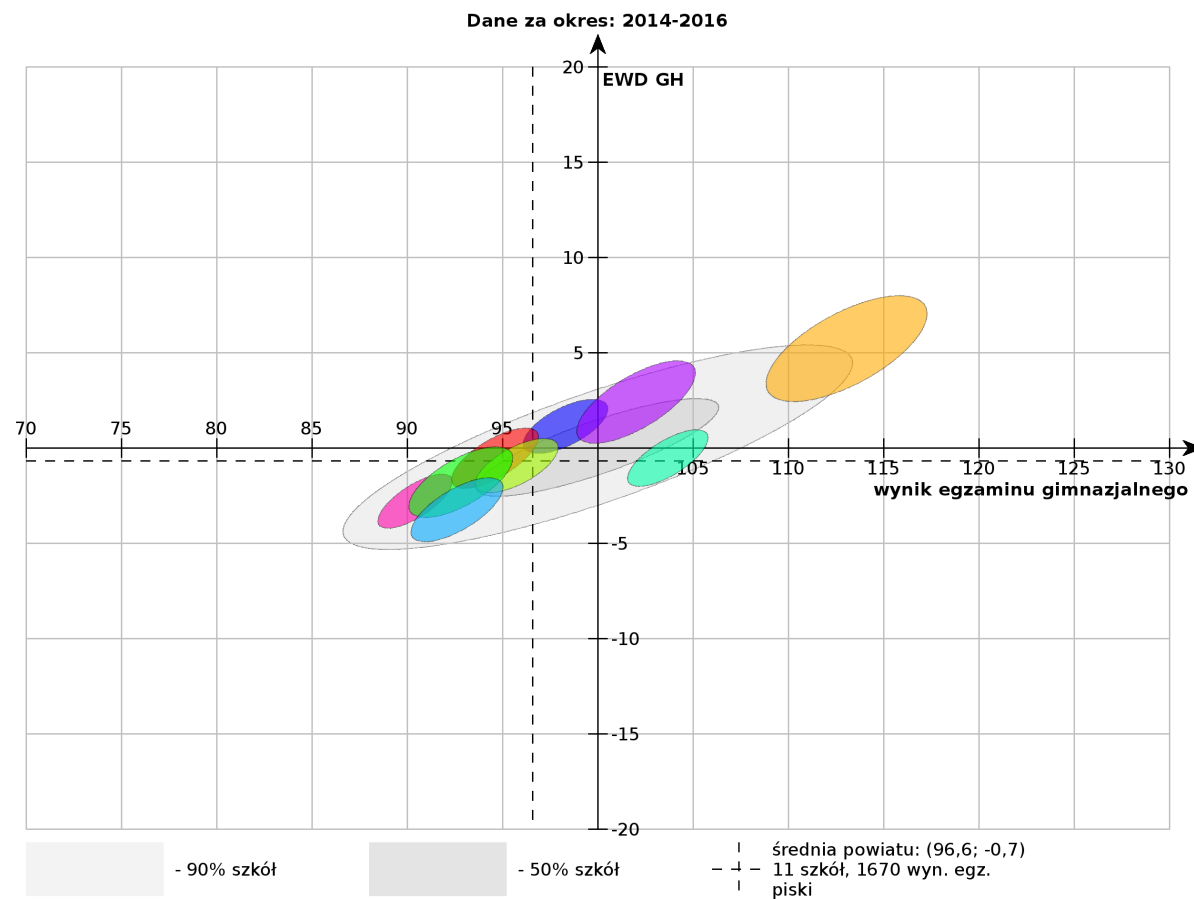
Negatywny wynik EWD uzyskało 5 szkół

- Publiczne Gimnazjum im. Janusza Korczaka w Dąbrównie
- Publiczne Gimnazjum im. Władysława Jagiełły w Stębarku
- Zespół Szkół Gimnazjum w Pietrzwaldzie
- Gimnazjum nr 2 im. Polskich Olimpijczyków w Morągu
- Gimnazjum nr 2 im. Zdzisława Krzyszkowiaka w Ostródzie

Wynik z egzaminu niższy od średniej dla kraju uzyskało 9 szkół, w tym wszystkie wskazane powyżej:

- Gimnazjum w Zespole Szkół w Szymonowie
- Publiczne Gimnazjum im. Janusza Korczaka w Dąbrównie
- Publiczne Gimnazjum im. Władysława Jagiełły w Stębarku
- Gimnazjum im. Alberta Einsteina w Żabim Rogu
- Gimnazjum im. Żołnierza Polskiego w Durągu
- Gimnazjum w Zespole Szkół im. Mikołaja Kopernika w Samborowie
- Zespół Szkół Gimnazjum w Pietrzwaldzie
- Gimnazjum nr 2 im. Polskich Olimpijczyków w Morągu
- Gimnazjum nr 2 im. Zdzisława Krzyszkowiaka w Ostródzie

Powiat piski, 9 gimnazjów

Pozytywny wynik EWD uzyskały dwie szkoły:

- Prywatne Gimnazjum w Piszu
- Gimnazjum Katolickie im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Piszu

Ponadprzeciętny wynik z egzaminu uzyskały dwie szkoły, te same, co wymienione powyżej.

- Prywatne Gimnazjum w Piszu

- Samorządowe Gimnazjum Publiczne w Zespole Szkół nr 1 w Pisz

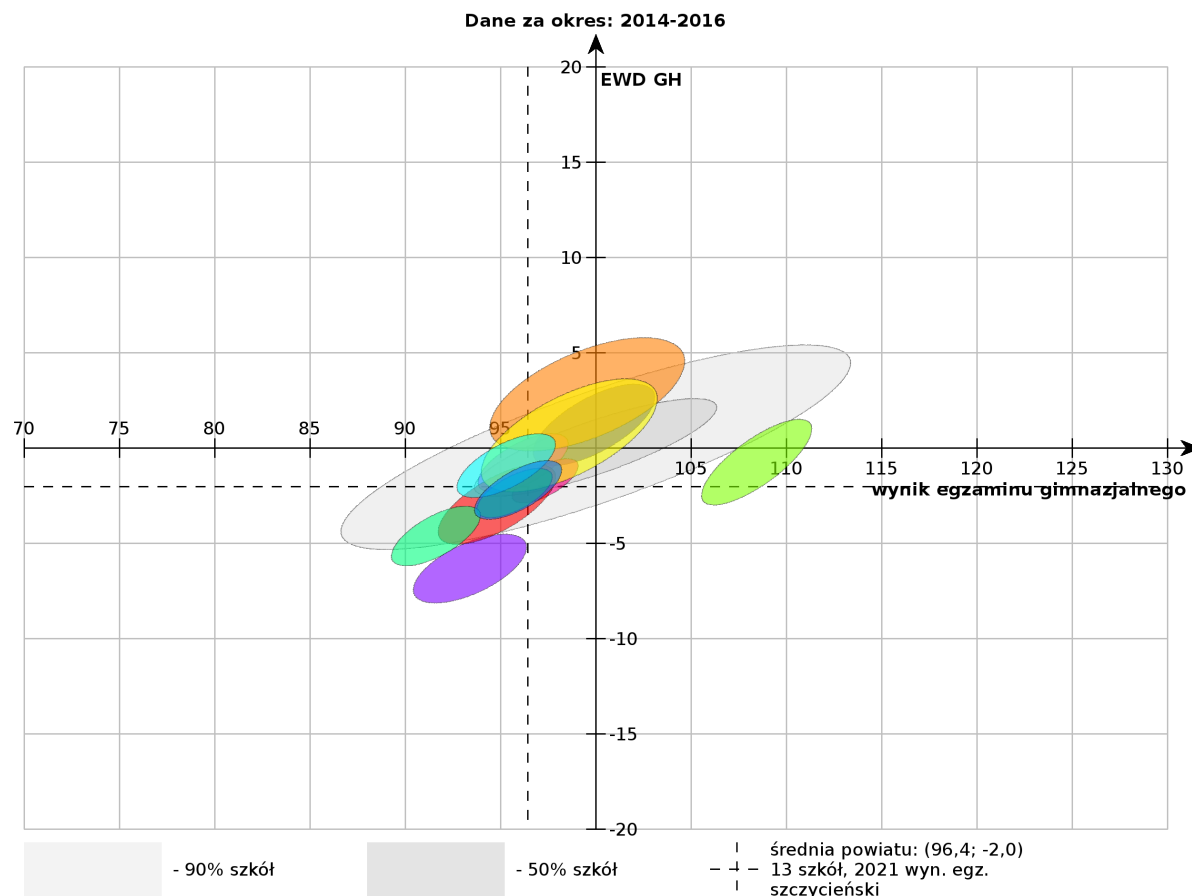
Negatywny wynik EWD uzyskały cztery szkoły

- Gimnazjum nr 1 im. Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego w Pisz
- Publiczne Gimnazjum w Drygach
- Zespół Szkół Samorządowych Publiczne Gimnazjum im. Agnieszki Osieckiej w Rucianem-Nidzie

Wynik z egzaminu niższy od średniej dla kraju uzyskało 5 szkół, w tym trzy wskazane także powyżej:

- Gimnazjum nr 1 im. Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego w Pisz
- Publiczne Gimnazjum w Drygach
- Zespół Szkół Samorządowych Publiczne Gimnazjum im. Agnieszki Osieckiej w Rucianem-Nidzie
- Gimnazjum nr 2 w Gminnym Zespole Szkół imienia Papieża Jana Pawła II w Pisz
- Publiczne Gimnazjum im. Jana Pawła II w Białej Piskiej

Powiat szczycieński, 10 gimnazjów

Pozytywny wynik EWD uzyskała jedna szkoła: Gimnazjum Publiczne im. Mikołaja Kopernika w Zespole Szkół w Szymanach

Ponadprzeciętny wynik z egzaminu uzyskała jedna szkoła: Gimnazjum Sportowe w Zespole Szkół nr 3 im. Jana III Sobieskiego w Szczytnie

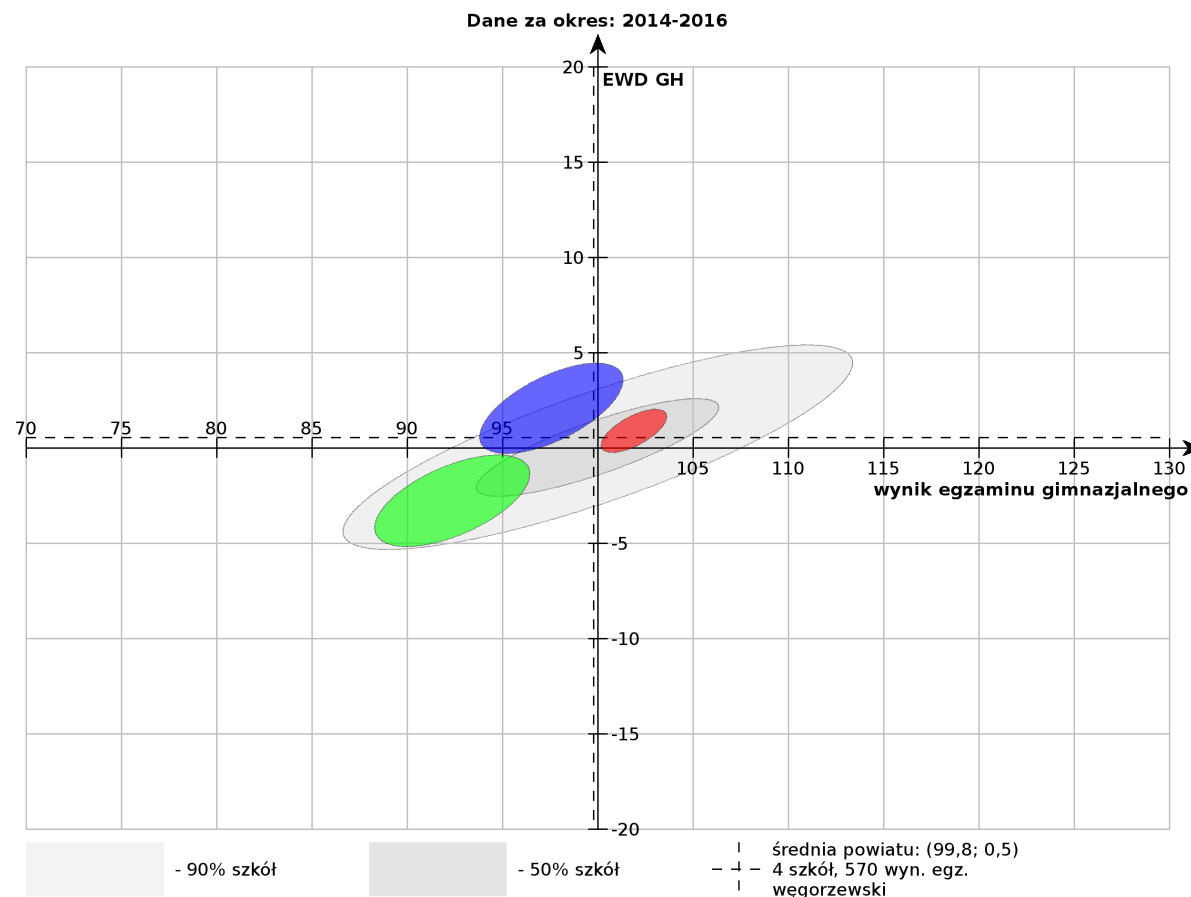
Negatywny wynik EWD uzyskało sześć szkół

- Gimnazjum im. Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego w Świątynie
- Gimnazjum Publiczne im. Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego w Zespole Szkół im. Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego w Lipowcu

- Publiczne Gimnazjum im. Krzysztofa Klenczona w Dźwierzutach
- Gimnazjum z Oddziałami Integracyjnymi nr 2 im. Polskich Olimpijczyków w Szczytnie
- Zespół Szkół Gimnazjum im. Jana Pawła II w Wielbarku
- Gimnazjum nr 1 im. Henryka Sienkiewicza w Szczytnie

Wynik z egzaminu niższy od średniej dla kraju uzyskały te same szkoły, co wymienione powyżej (sześć gimnazjów).

Powiat węgorzewski, 3 gimnazja

Pozytywnego wyniku EWD nie uzyskały żadna ze szkół (choć dwie były bardzo bliskie).

Ponadprzeciętny wynik z egzaminu uzyskała jedna szkoła: Gimnazjum w Węgorzewie.

Negatywny wynik EWD uzyskała jedna szkoła: Gminne Gimnazjum im. Papieża Jana Pawła II w Budrach z siedzibą w Więckach.

Wynik z egzaminu niższy od średniej dla kraju uzyskała jedna szkoła, ta sama, co wskazana powyżej (Gimnazjum w Budrach)